insan • düşünce • kültür

insicam 51

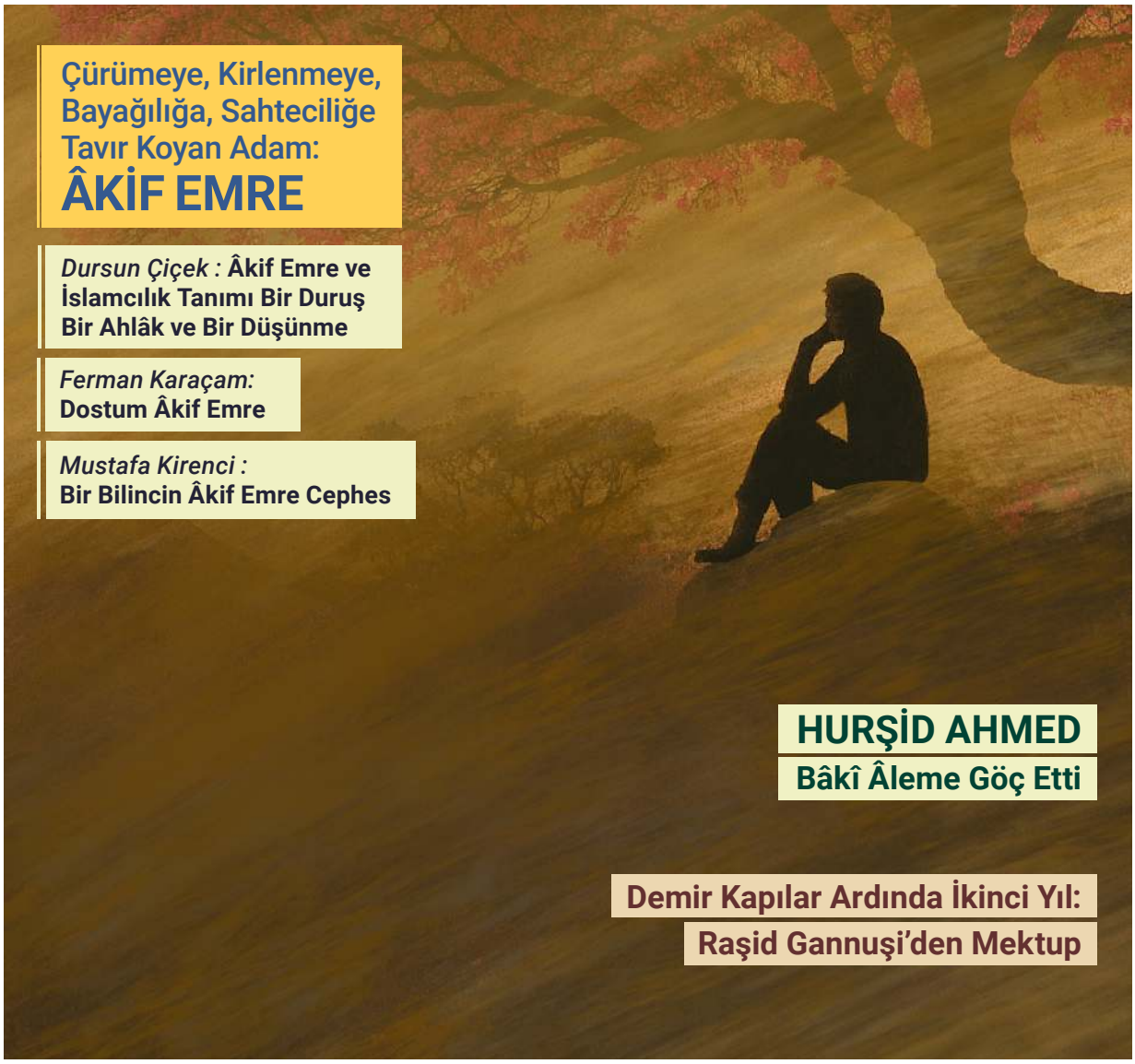

Çürümeye, Kirlenmeye, Bayağılığa, Sahteciliğe Tavır Koyan Adam: ÂKİF EMRE

Dursun Çiçek : **Âkif Emre ve İslamcılık Tanımı Bir Duruş Bir Ahlâk ve Bir Düşünme**

Ferman Karaçam: **Dostum Âkif Emre**

Mustafa Kirenci : **Bir Bilincin Âkif Emre Cephes**

HURŞİD AHMED
Bâkî Âleme Göç Etti

Demir Kapılar Ardında İkinci Yıl:
Raşid Gannuşi'den Mektup

SAYI 51 • Mayıs • 2025

Hilal Özder • Öznur Görür Kısar / Çocuktuk • Mehmet Güney / Kardeşim Akif Emre • Yakup Güler • İzzet Gülaçar / Âkif Emre İle Filistin Davasına Bakmak • Kemal Kahraman / Buğulu Camlar Arkasında Akif Emre'nin Fotoğrafları • Mehmet Bulayır / Yol Üzre Bir Seyyahın Çağrışımları: Akif Emre • Mustafa Eser / Âkif Emre, Sana Aşk Olsun! • Hüseyin Nasrullah İnan / Yaşamak Dikkati • Nihal Pakırdaşı / Âkif Emre'nin Gönül Toprağına Düşen Silüet: Aliya • Burak Çetik / Âkif Emre'nin Gözünden Balkanlarda Kimlik Krizi • Gözde Çimen / Elveda Endülüs: Akif Emre'nin Moriskolar Belgeseline Bir Bakış • Halid Rahman / Bir Efsanenin Anısına: Bir İslam Öncüsü "Hurşid Ahmed"in Hayatı ve Mirası I (1932–2025) • Aslan Balcı / Türk-Hint Müslüman Kardeşliğinin Simgesi: Abdurrahman Peşaveri • Mucahid Yıldız / Buhranların Ağında Batı • Elif Atabaş / Modern İbrânîce Kısa Yahudi Tarihi • Zübeyir Şekerci / Taşkent'te Bir Değişim Rüzgarı Yahut Gelenekten Beslenmek

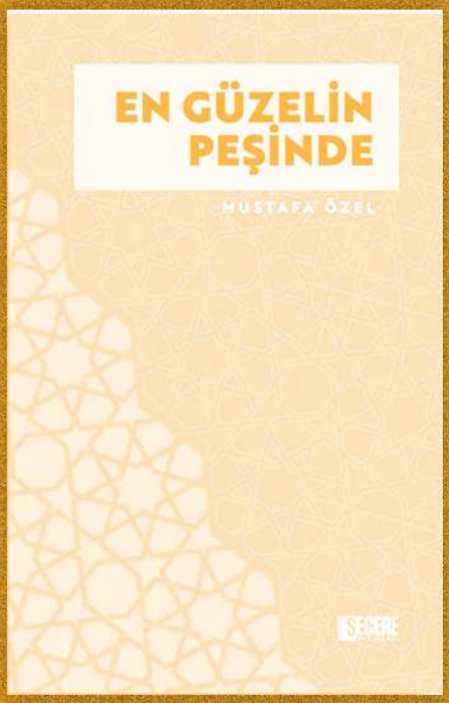

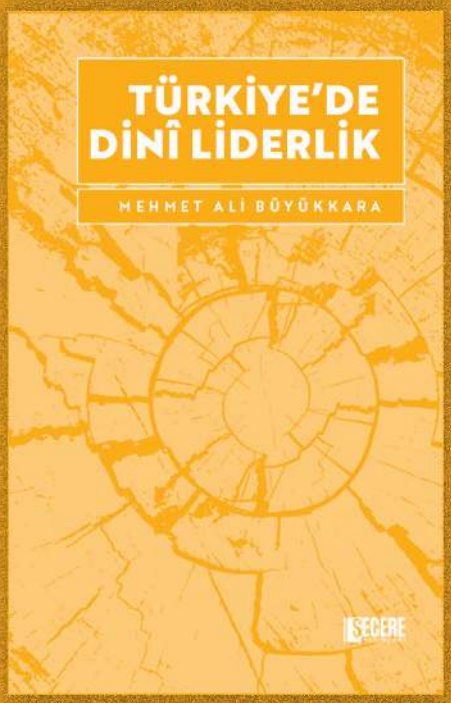

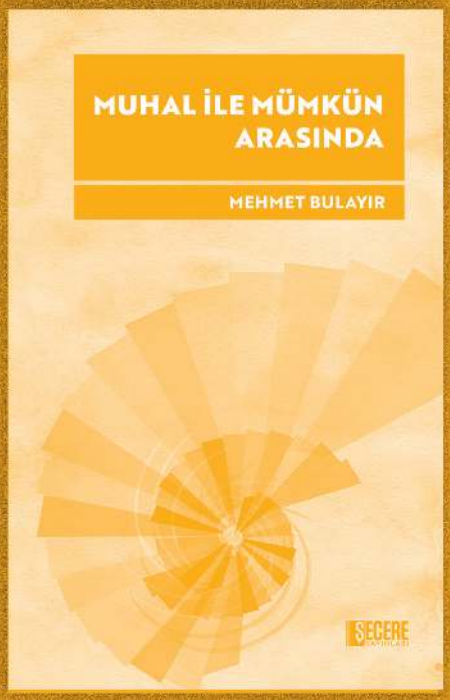

Kitaplara buradan ulaşabilirsiniz

ŞECERE YAYINLARI

insicam
insan • düşünce • kültür

İMTİYAZ SAHİBİ
İnsan ve Medeniyet Hareketi Adına
Kemal Özden

GENEL YAYIN YÖNETMENİ
Mustafa Özel

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ
Mehmet Bulayır

EDİTÖR
Şehnaz Fındık İnan

SON OKUMA
Feyzanur Kalaycı

KAPAK GÖRSELİ
Şifa Yaratılmış Küçüker

YAYIN KURULU
Ahmet Geçer
Cemal Balıbey
Ebubekir Dilekçi
Fatih Büyükkara
Haluk Nas
Mustafa Özel
Mehmet Bulayır
Raif Nas

ISSN: 2757-9271

GRAFİK UYGULAMA
Hanne Nur Özden

YAYIN TÜRÜ
Ayda bir yayınlanır.
Yerel Süreli Yayın.
Ücretsizdir.

Yazı ve reklamların içerik sorumluluğu sahiplerine aittir. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Dergimize, www.insicam.net adresinden erişebilirsiniz.

Evvel ve *Âhir* Olanın Adıyla

Bahara adım attığımız günlerdeyiz. Bahar, hayatın, doğumun, sevincin rahmidir. Güz ve ardından gelen kış ile durağanlaşan, alttan alta enerji biriktiren hayat ve toprak; cemrelerin ardından gelen baharla coşar, insanları da coşturur. Elbette hayvanlar da bundan nasiplerini alırlar. Dirilmenin ve diriltmenin, canlanmanın ve canlandırmanın, doğmanın ve doğurmanın, temizlenmenin, arınmanın, hafiflemenin, uçmanın, göklere yükselmenin mevsimidir bahar. Bahar günlerinin ümmet-i Muhammed'in, bütün insanlık âleminin baharı olması, gönlümüzün en büyük dileğidir.

Mayıs, yakın tarihimizin önemli simalarının vefat ettiği bir ay. Bunların başında üstad Necip Fazıl Kısakürek (26 Mayıs 1904-25 Mayıs 1983) geliyor. Bu bağlamda muhitimize tesir eden, yön veren iki isim Bahattin Yıldız (1956-17 Mayıs 2010) ile Âkif Emre'dir (2 Mart 1957-23 Mayıs 2017).

Bu sayımızda, basın yayın sahasında, televizyonculuk ve medyada mühim işlere imza atan; duruşuyla, bakışıyla, gayretiyle ve eserleriyle derin ve kalıcı bir iz bırakan merhum Âkif Emre'yi dosya konusu yaptık. Emre'yi tanıyan, onunla çalışan ve iş yapan, sohbet meclislerinde bulunan, eserlerini okuyan arkadaşlarımız, dostlarımız kendisi hakkında yazılar kaleme aldılar. Değişen şartlarda ve kaypaklaşan zeminlerde ayakta durmanın zorlaştığı şu günlerde, onun tavrını, fikrini, yorumunu hatırlayalım istedik. Bu arada Âkif Emre'nin vefatının ardından birçok yazının kaleme alındığını; MMG'nin (Mimar ve Mühendisler Grubu) yayın organı olan *Mimar ve Mühendis* dergisinin bir özel sayı hazırladığını belirtelim (sayı: 99, Ocak-Şubat 2018). Merhûm hakkında *Muhit* dergisi de geniş bir dosya yapmıştı (sayı: 5, Mayıs 2020).

Geçtiğimiz ay, İslam dünyasının önemli entelektüel, mütefekkir ve ilim adamlarından biri olan Pakistanlı Hurşid Ahmed (23 Mart 1932-13 Nisan 2025), bâkî âleme göçtü. Onu da bu sayımızda andık. Nisan sonuna doğru, bir vefat haberi de İzmir'den geldi. Müslüman camiada saygın bir yeri olan Prof. Dr. Ahmet Tahir Satoğlu (1929-21 Nisan 2025) da emaneti sahibine teslim etti. Hepsine Rabbimizden rahmet ve mağfiret niyaz ediyoruz.

Ve Filistin. Ve Gazze. Dinmeyen gözyaşının, bitmeyen acının, görülmek istenmeyen insafsızlığın her geçen gün arttığı topraklar. Her şeye rağmen umudumuzu muhafaza ediyoruz. Çünkü Rabbimiz var, O'na iman ediyoruz. O, kendisine iman edenleri asla terk etmez. O gözyaşları, o acılar, o insafsızlık mutlaka sona erecek. Mutlaka.

Sizleri *Evvel* ve *Âhir* olana emanet ediyor, bir sonraki sayımızda buluşmayı niyaz ediyoruz.

Mustafa ÖZEL
Genel Yayın Yönetmeni

İÇİNDEKİLER

05 *Çizgi* Hilal ÖZDER

06 *Çocuktuk*
Öznur GÖRÜR KISAR

08 *Âkif Emre*
İNSİCAM

10 *Âkif Emre ve İslamcılık Tanımı Bir Duruş Bir Ahlâk ve Bir Düşünme*
Dursun ÇİÇEK

14 *Dostum Âkif Emre*
Ferman KARAÇAM

17 *Çizgi* Yakup GÜLER

18 *Kardeşim Akif Emre*
Mehmet GÜNEY

20 *Bir Bilincin Âkif Emre Cephesi*
Mustafa KİRENCİ

26 *Âkif Emre İle Filistin Davasına Bakmak*
İzzet GÜLAÇAR

30 *Buğulu Camlar Arkasında Akif Emre'nin Fotoğrafları*
Kemal KAHRAMAN

34 *Yol Üzre Bir Seyyahın Çağrışımları: AKİF EMRE*
Mehmet BULAYIR

36 *Âkif Emre, Sana Aşk Olsun!*
Mustafa ESER

38 *Yaşamak Dikkati*
Hüseyin Nasrullah İNAN

40 Âkif Emre'nin Gönül *Toprağına Düşen Silüet: Aliya*
Nihal PAKIRDAŞI

44 *Âkif Emre'nin Gözünden Balkanlarda Kimlik Krizi*
Burak ÇETİK

46 *Elveda Endülüs: Akif Emre'nin Moriskolar Belgeseline Bir Bakış*
Gözde ÇİMEN

50 *Demir Kapılar Ardında İkinci Yıl: Raşid Gannuşi'den Mektup*
Raşid GANNUŞİ
Çeviri: Beyza ÖZDEMİR

54 *Bir Efsanenin Anısına: Bir İslam Öncüsü "Hurşid Ahmed"in Hayatı ve Mirası I (1932–2025)*
Halid RAHMAN

58 *Türk-Hint Müslüman Kardeşliğinin Simgesi: Abdurrahman Peşaveri*
Aslan BALCI

62 *İmam Gazâlî'de İlmî Yöntem*
Mülayim Sadık KUL

66 Buhranların Ağında Batı
Mucahid YILDIZ

68 *Modern İbrânîce Kısa Yahudi Tarihi*
Elif ATABAŞ

72 *Taşkent'te Bir Değişim Rüzgarı Yahut Gelenekten Beslenmek*
Zübeyir ŞEKERCİ

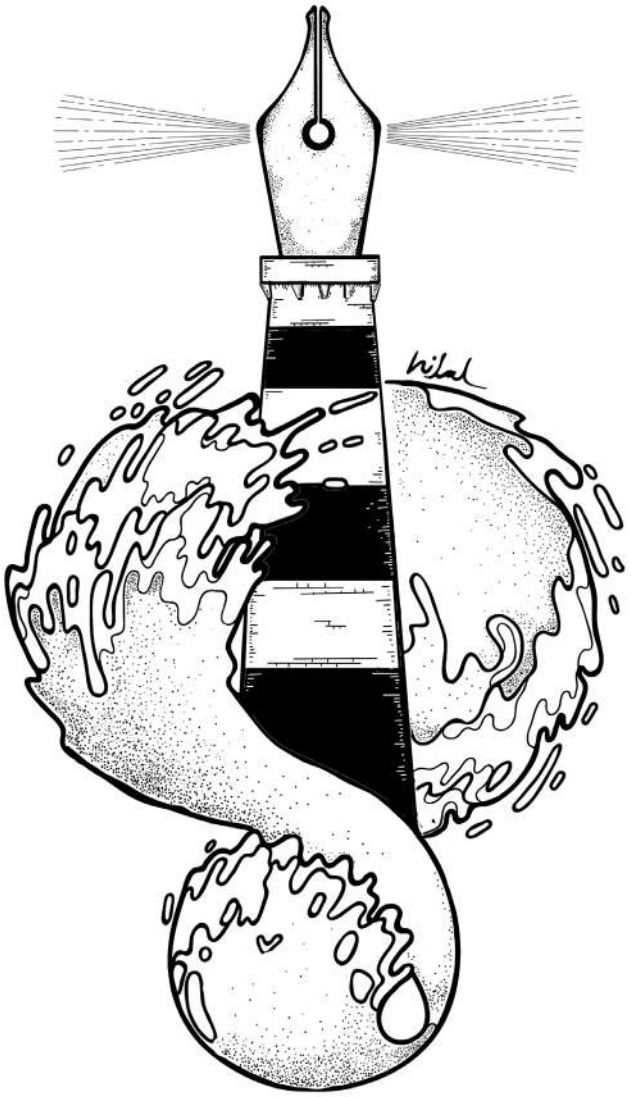

Çizgi: Hilal Özder

Çocuktuk

Öznur GÖRÜR KISAR

Çocuktuk. Memleket ziyaretlerinde acıktığımızda, ekmeğimize sürülen ekşi köy yoğurdu ve onun üzerine serpilen toz şekerle mutlu olmayı bilirdik. Şehirde ise karşılığı salçalı ekmekti. Ya da ev yapımı çikolata kremaları ekmek üzerine sürülür, müstakil evlerin bahçelerinde, gecekondu mahallelerinde kapı önlerinde birlikte oynayan tüm çocuklara birden servis edilirdi.

Ailemiz, beslenme çantalarında herkesin alabileceği yiyeceklerin olmasına bilhassa özen gösterirdi. Muz, ekseriyetle herkesin, her zaman ulaşabileceği bir meyve olmadığı için pek tercih edilmezdi. “Bir başka çocuk görür de göz hakkı olur,” derdi büyüklerimiz.

Yeni kıyafetlere neredeyse bayramdan bayrama kavuşulurdu. O kıyafetler, ayakkabılar arefe gününden heyecanla yastığın yanında yerini alır, bayram sabahı zor edilirdi .

Okulda kitap parası eksik olan çocuklardık. Öğretmenimiz, bütün çocukların içinde hatırlatırdı bize kitap borcumuzu. Ama ebeveynlerimiz, bir gün bile okula “çocuğumuzun psikolojisini bozamazsınız,” şikayetiyle okula gelmedi.

Silgimiz, boynumuzda bir ipin ucunda asılı olurdu hep. Epey zaman sonra rengârenk, bol kokulu o silgilerle, kalemlerle, bilumum ithal marka ürünlerle tanıştık.

Okul kapısı önünde satılan leblebi tozunu tek bir nefeste içimize çeker, öksürmekten bitap düşerdik. Heimlich manevrasından hiçbir yetişkinin o günlerde haberi yoktu. Bir de yine okul çıkışı rengârenk su muhallebileri satılırdı; onları da hijyen sorgulamasından geçirmeden afiyetle tüketirdik.

Kantinde simit dışında başka bir yiyecek satılmazdı. Alınan hiç bir şeyde gözümüz kalmazdı böylece. Kantin nöbetçisi olduğumuzda, satış yaparken matematiği tam da o esnada öğrenirdik. Sınıf nöbetçisi olduğumuzda sınıf tertemiz olurdu. Hiçbir anne baba "çocuğuma okulda temizlik mi yaptırıyorsunuz? Ne münasebet efendim!" diyerek okul kapılarına gelmezdi. O günlerde CİMER de yoktu tabii. Okul nöbetçisi olduğumuzda katlar arasında mekik dokur, sorumluluk almanın verdiği gururla okula hizmet ederdik.

Birimiz bir yaramazlık yaptığında diğerini asla ele vermez, gerekirse hepimiz birden sıra dayağından geçerdik.

Mutlu çocuklardık. Sınıfın camından dışarıya baktığımızda, okul bahçesindeki çam ağaçlarına dalıp hayaller kurardık. Çantalarımız her yıl değişmezdi; Barbie'li defter, silgi ve kalemliklerimiz yoktu belki ama gerçekten mutlu çocuklardık.

Yeni bir kalemin, silginin, bayramlığın, sevincini, coşkusunu kalbimizin ta derinliklerinde yaşar, o heyecanı günlerce üzerimizden atamazdık.

Okuduğumuz kitapları, çizgi romanları değiş tokuş yaparak okurduk. Kütüphane kartımızı hiç kaybetmezdik. Kitap hediye edildiğinde burun kıvırmazdık.

Okuldan eve geldiğimizde vakitlice ödevlerimizi yapar, anne babalarımızı peşimizden koşturmazdık. Yemek vakti ne hazırlandıysa yer, mızmızlık yapamazdık. Envai çeşit vitamin, mineral, balık yağları kullanmazdık. Ama yine de sağlıklı ve mutlu çocuklardık. Büyüklerimize itiraz etmemeyi bilirdik. Yokluğunu derinden hissettiğimiz bir şeyler elbette olurdu. Sabırla bekler, kavuşmayı hayal ederdik. Çoğuna hiç kavuşamadık. Ama mutlu, beklemeyi bilen çocuklardık. Kavuştuklarımızın kıymetini hep bildik.

Şimdilerde varlıkla birlikte çocuk neşesi, sevinci de azaldı mı sahi? Yokluğunda bekleyen olmak, ümit etmek, hayal kurmak, kavuşmayı dilemek... Ne kıymetliydi oysa. Eksikliğini hissedecekleri şey sevgi değilse eğer, bırakalım bazı eksikleri oluversin çocukların. Hayatı tam da böyle öğrenmeyecekler mi ne dersiniz?

Şimdilerde varlıkla birlikte çocuk neşesi, sevinci de azaldı mı sahi? Yokluğunda bekleyen olmak, ümit etmek, hayal kurmak, kavuşmayı dilemek... Ne kıymetliydi oysa. Eksikliğini hissedecekleri şey sevgi değilse eğer, bırakalım bazı eksikleri oluversin çocukların. Hayatı tam da böyle öğrenmeyecekler mi ne dersiniz?

Âkif Emre

İNSİCAM

2 Mart 1957 yılında Kayseri'de doğdu. İlk, orta ve lise eğitimini Kayseri'de tamamladıktan sonra 1982'de İstanbul Yıldız Teknik Üniversitesi'ni (İstanbul Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi-Vatan Mühendislik Fakültesi Makina Mühendisliği) bitirdi. Üniversite yıllarında *Yeni Devir* gazetesinde bölüm editörlüğü yaptı (1978-1979). 1983'de Akabe Yayınları ve *Mavera* dergisinin İstanbul bürosu yöneticiliğinde bulundu. Pakistan İslamabad'daki Quaid-i Azam University'de master programına başladı (1984-1985). 1985 yılında Mersin'de kısa dönem askerliğini yaptı. Ardından Seha Neşriyat bünyesinde başlatılan İslâm Dünyası Ansiklopedisi projesinin yayın yönetmenliğinde; İlim ve Sanat dergisinin yayın kurulu üyeliğinde bulundu (1986-1987). 1988-1991 yıllarında Londra'da Tottenham College of Technology'de okutman olarak ders verdi. Aynı zamanda School of Oriental and African Studies (London Universty)'de misafir öğrenci olarak dersleri takip etti (1988-1990). Association of Muslim Writers'in kurucuları arasında yer aldı.

Türkiye'ye döndükten sonra İnsan Yayınları'nın yayın yönetmenliğini (1991-1992), 1993'de de Peyami Sanat Merkezi'nin genel koordinatörlüğünü, daha sonra da danışmanlığını yaptı. 1993-1995 yıllarında Bilim ve Sanat Vakfı'nın yöneticiliğini yürüttü. 1994'te de İslâmi *Sosyal Bilimler* dergisi yayın kurulunda bulundu. *Yeni Devir*, İlim ve Sanat, İslâm, *Kayıtlar*, *Dergâh* dergilerinde yazıları ve tercümeleri yayımlandı. 1995'de *Yeni Şafak* gazetesinin kurucuları arasında yer aldı, yayın yönetmenliği görevinde bulundu (1997-1998) ve vefat ettiği 23 Mayıs 2017'ye kadar *Yeni Şafak* gazetesinde düzenli olarak köşe yazıları kaleme aldı. 1996'da Kanal 7 Televizyonu'nun dış haberler editörü, 1999-2001 yılları arasında Kanal 7 TV kanalının belgesel film yönetmeni ve yapımcısı oldu. 2002-2006 yılları arasında Küre ve Klasik

Yayınları'nın kurucuları arasında yer aldı ve genel yayın yönetmenliği görevinde bulundu. 2007-2016 yıllarında Dünya Bülteni'nin Genel Yayın Yönetmenliğini yaptı. 8 Mayıs 2017'de yayın hayatına başlayan haberiyat.com isimli haber sitesini kurdu ve yayın yönetmenliğini yapıyordu. Bu görevindeyken 23 Mayıs 2017'de vefat etti. Evli ve üç çocuk babası idi.

Âkif Emre gazete-dergi ve yayımlanmış eserleri yanında belgesel çalışmaları da yapmış, İslam Medeniyeti şehirleriyle ilgili **belgeseller** hazırlamıştır. Bu çalışmalar ve konuları:

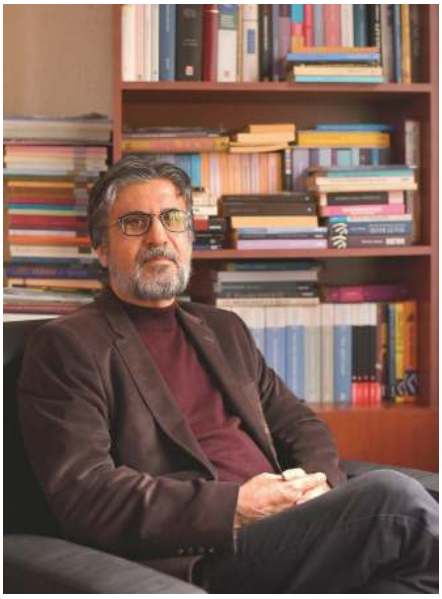

- 1999-2001: Saraybosna (2 Bölüm)
- Üsküp-Makedonya
- Filibe-Bulgaristan
- Selanik-Yunanistan (2 Bölüm)
- Kudüs (2 Bölüm)
- İmam Hatip Okulları (6 Bölüm)
- Aliya İzzetbegovic'in Hayatı (2 Bölüm).
- Kayseri Büyükşehir Belediyesi için Mustafa Aksay'la birlikte: Kayseri Şehir Filmi (12 Bölüm)
- Mimar Sinan (6 Bölüm).
- 2010-2011: Elveda Endülüs: Moriskolar (5 Bölüm).

Yayımlanmış Kitapları:

- **Göstergeler** (1997/2018)
- **'İz'ler** (2001 ve aynı yıl 2001 TYB ödülü); Arnavutçaya Çeviri: Makedonya Logos-A Yayınevi "Gjurmë" adıyla, 2011.
- **Çizgisiz Defter** (2016 ESKADER ödülü) (2016; Arnavutçaya Çeviri: Makedonya Logos-A Yayınevi "Fletore Pa Vija" adıyla 2017)
- **Müstağrip Aydınlar Yüzyılı, Gölgeli Kelimeler Ödünç Alınmış Hayaller** (2017)
- **Aliya** (2019)
- **İstanbul'u Yeniden Düşünmek ve Erguvanname** (2019)
- **Söyleşiler** (2019)
- **Küreselliğin Fay Hattı** (2001/2020)
- **Portreler - Kitaplar ve Dergiler** (2020)
- **Mekânı Paranteze Almadan... Mekân, Şehir, Mimari Yazıları** (2020)
- **Kudüs: Bir Pusula - Kudüs, Filistin ve Ortadoğu Yazıları** (2021)
- **Sahici Cümleler Kurabilmek - Aydınlar, Üniversite, Medya, Reklam ve Futbola Dair Yazılar** (2022)
- **Ertelenmiş Yüzleşmeler - Hayat, Zihniyetler, Aidiyet ve Mahremiyete Dair Yazılar** (2022)
- **Aşil Topuğu** (2023)
- **Sınırsız İşgal Haritaları** (4 Kitap, 2024).

Âkif Emre ve İslamcılık Tanımı Bir Duruş Bir Ahlâk ve Bir Düşünme

Dursun ÇİÇEK

Bir insana "Kimdi?" sorusu sorulduğunda, eğip bükmeden net bir cevap bulabiliyor veya verebiliyorsanız, o insan duruşu ve tavrıyla, neliği ve kimliği ile ilgili bir meseleyle karşı karşıya değildir. Âkif Emre, modernleşme ve Batılılaşma yüzyılına denk gelen bir insan olmasına rağmen, çoğu İslamcının aksine bu süreçte bir nelik ve kimlik krizi yaşamamıştır. Aksine, söz konusu krizi yaşayan İslamcı aydınlara ve muhatap olduğu insanlara krizi nasıl karşılamaları, hesaplaşmaları ve aşmaları gerektiğiyle ilgili tavsiyelerde bulunmuş; tavrı, tutumu, yaşayışı ve düşünceleriyle bir duruşu, bir ahlâkı ve bir düşünme biçimini sürekli diri tutmuştur.

Bu yanıyla Âkif Emre, İslam düşünce geleneklerinin tarihi tecrübesinin en önemli göstergelerinden biri olan düşünce ve fiildeki nazari-ameli birlikteliği, duruşunun mihenk taşı yapmıştır. Çünkü Descartes ve Batı düşüncesiyle başlayan düalitenin İslam dünyasındaki yansımalarını fark etmiş; ortaya çıkan laik-seküler duruş ve ahlâkî tutumların sebebinin bu ikilik olduğunu her fırsatta vurgulamıştır. Zira nazari olanı ameli olandan bağımsızlaştırmak, ikisini birbirinden ayrı bir gerçeklikmiş gibi kabul etmek; duruşumuzdaki, ahlâkî fiillerimizdeki ve düşüncelerimizdeki tutarsızlığın göstergeleridir.

Öyleyse, İslam tarih tecrübesinin ve İslam düşüncesinin bize bıraktığı en önemli miras, nazari ve ameli olanın ayrımının itibari oluşu ve nazari olanın dikey, ameli olanın ise yatay düzlemde insanda yekpareleşmesidir. Bu durum, bir yandan sekülerliği engellerken, öte yandan insanda ortaya çıkması muhtemel enaniyeti ve rububiyet iddiasını da ortadan kaldırır.

Bundan dolayıdır ki Âkif Emre, İslamcılığı hiçbir zaman Aydınlanma veya Batı düşüncesine sırf bir reaksiyon veya karşı cevap verme çabası olarak görmemiştir. Zira bunu böyle görenlerin nasıl modernleştiği, sekülerleştiği ve muhafazakarlaştığı ayan beyan ortadır. Mesele,

bir duruma karşı çıkabilmekten ziyade neye, nasıl ve niçin karşı çıkıldığı bilmektedir. İslam düşünce geleneklerinin tenkit, tahkik ve tahkim usullerinin bilhassa son 200 yıldır hakkıyla bilinmediğinin farkında olan Âkif Emre, İslamcılığı modern tanım ve tasniflerin ötesine taşıyarak, onu aslî yerine; yani tarihî tecrübe içindeki bağlamına oturtur. Dolayısıyla ona göre İslamcılık, her şeyden önce İslam düşüncesinin bir uzantısıdır. O, bir reaksiyon değil; tarihsel anlamda yaşanmış, kriz dönemlerinde işlevini yerine getirmiş, kimi zaman hikmet, kimi zaman irfan, kimi zaman fıkıh, kimi zaman da kelam ile öne çıkmış; âlimlerin, ârifilerin ve hakîmlerin uzantısı olarak tarihin her döneminde fonksiyonunu sürdüren bir birikimdir.

Âkif Emre'nin İslamcılıkla ilgili tanımlarının kendine özgü olması, şüphesiz meseleyi dışardan analiz eden biri olmamasından kaynaklanır. Onun İslamcılığının bir duruşa, ahlâka ve düşünce zeminine yaslanmasının nedeni de budur. Âkif Emre, İslamcıdır ve kendine özgü bir İslamcılık tanımı yapar. Hatta yıllarca, bu kavramın doğru kavram olup olmadığı hususunda yakın çevresiyle ciddi tartışmalar yürütmüş; daha küllî, daha kuşatıcı bir kavram üzerinde de düşünmüştür. Özellikle Batılı oryantalistlerin ve analistlerin İslamcılığı siyasal, muhafazakâr, modernist, selefî ve hâricî eksene indirgemesi onu her zaman düşündürmüştür. Ancak tüm bu sorgulamalarına rağmen, İslamcılıkla ilgili kendine özgü, küllî, hareketli ve sürekliliği olan bir kavram geliştirmiş; bu kavramı kullanmış ve içeriğini kendi perspektifiyle doldurmaya çalışmıştır. Bunu yaparken, İslamcılıkla ilgili çalışmalar yapanlardan da tarifler istemiştir. Çünkü tanımı yapılmamış bir İslamcılık eleştirisi veya övgüsü, onun için hiçbir anlam ifade etmiyordu.

Öz itibarıyla neydi onun tanımının zemini?

Âkif Emre'nin İslamcılığı, her şeyden önce din olarak İslam'a; düşünce olarak ise (kendinden önceki bütün hikmetleri de içine alan) İslam düşünce geleneğine, bilhassa da Selçuklu – Osmanlı'nın nazarî ve amelî tecrübesine yaslanır. Başka bir deyişle, o; Selçuklu - Osmanlı ekseninin, İslam düşünce geleneğini anlama ve anlamlandırma biçimi olan fıkıh, kelâm, irfân ve hikmet terkibini esas alan bir tarihî tecrübeyi kendine hâfıza kılar. Buradaki Selçuklu - Osmanlı geleneği, kendinden önceki Emevî – Abbasî tecrübesini ve kendisiyle eş zamanlı Endülüs gibi diğer gelenekleri asla dışlamaz; aksine, onları da içinde taşır.

Dolayısıyla Âkif Emre'nin İslamcılığı, küllî, hareketli ve sürekliliği olan bir bağlama, dile, zemine ve hâfızaya dayanır. Onun ortak hâfızası tarihî tecrübe; ortak dili, ümmet fikri (İslam milleti), hayat nizâmı ise yaşama biçimi ve bunlara bağlı bir dünya görüşü ile âlem tasavvurudur. Bu bağlamda, bir ilm-i ilâhî / metafizik kurulmasına işaret eder. Bu anlamda Âkif Emre'nin İslamcılığı ne ıslahçıdır ne muhafazakâr, ne modern ne de selefîdir. O, İslam düşünce geleneğinden gelen nazarî bağlamı esas alır; ancak bunun dışındaki bağlamları da dışlamaz, ötekileştirmez; bilakis, ana eksenin bir parçası olarak değerlendirir. Bu yönüyle onun İslamcılık anlayışı; lokal olarak niteleye-

bileceğimiz ne Efgânî ne Abduh ne Hint - İslam aydınlarına ne de 1980 sonrası öne çıkan İran eksenine dayanır veya oradan başlar. Aksine onları da içine alacak şekilde tahkik geleneğini ve usulünü esas alır. Onların ağırlıklı olarak siyasî, kısa vadeli ve pratik bağlamlarına karşılık, Âkif Emre daha çok uzun vadeli; hâfızası, dili ve geleneği olan; teorik yönü derin bir pratiğin peşindedir. Çünkü, ortak bir dil ve hâfızaya sahip olmayan bir hareketin, eninde sonunda eleştirdiği yapıya dönüşeceğini çok iyi görür. Başka bir deyişle, 19. yüzyıl İslamcılarının emeklerini yok saymadan ve onları küçümsemeden, metodolojik eksiklerine işaret eder ve onların tecrübelerini de kendine zemin yaparak yeni bir perspektif ortaya koymaya çalışır. Nitekim onun eleştirilerinin birinci derecedeki hedefi, 19. yüzyıl İslamcılarından ziyade, 1980 sonrası muhafazakârlaşan, modernleşen, selefîleşen ve hâricîleşen "İslamcılık"tır.

Başta da belirttiğim gibi, onun İslamcılığı klasik İslam düşünce geleneğine yaslanır ve bu geleneğin, nazarî ve amelî olarak bugüne yeniden taşınması gerçekleşmeden herhangi bir meselenin halledilemeyeceğine inanır. Âlim değildir; ancak ortaya koyduğu bağlamın, ulema sınıfı olmadan inşa edilemeyeceğini ısrarla vurgular. Bununla birlikte, irfân ve hikmet bağlamında şekillenen yeni mütefekkir ve sanatkâr imkânı da göz ardı edilemez. Dolayısıyla oluşacak paradigmanın belirleyicileri yalnızca âlimler değil; sûfiler, mütefekkirler ve sanatkârlar da belirleyici olacaktır.

Âkif Emre'nin İslamcılığı, düşünce tarihi bağlamında Batılı

modernist ve oryantalistlerin Antik Yunan temelli düşünce eksenine dayanmak yerine, Antik Yunan'ı da hikmet olarak içine alan İslam düşüncesine dayanır. Meşruiyetini, usûlünü, bilgi bağlamını, bütünlüğünü ve sürekliliğini de buradan alır. Bu nedenle, modern anlamda bir ideolojiye ya da Kantçı Aydınlanmacı modern metafiziğe değil, İslam düşünce geleneklerine dayanan geleneksel ve müteâl bir metafiziğe dayanarak açıklanabilir. Başta da belirttiğim gibi, onun İslamcılık tanımı, sadece Modernite veya Aydınlanma sürecine ve bunlara verilen reaksiyonlarla indirgenemez. Aynı zamanda o, Müslümanların geri kalmışlık olgusuna indirgenmiş bir İslamcılık tanımı da yapmaz. Modernite ve Aydınlanma'ya reaksiyon olarak yeni bir din yorumu yapmaz, hatta bunu sakıncalı bulur. Modernite'yi de yok saymamakla birlikte, onunla sınırlı olmayan bir tahkik geleneğine göndermede bulunur. Dolayısıyla, İslamcılığı modern bir ideolojiye indirgeyen paradigmayı kabul etmez. Yenilgi psikolojisini veya Batı'ya yetişme psikolojisini dışlar. O, bir durma, durdurulma ve ârızî bir duruma inanır ve olaylara bu perspektiften yaklaşır.

Görüldüğü gibi, kendisinin metodolojik olarak karşı çıktığı İslamcılık biçimlerini de içine alacak şekilde kuşatıcı ve terkip edici bir tanım yapar. Örneğin, modernist ve selefî / hâricî İslamcıları usûl bakımından eleştirse de onları genel tanımının dışında tutmaz. Benzer şekilde muhafazakârlaşmaya da dikkat çeker. Ancak, onları ötekileştirici bir dil kullanmak yerine, nerede hata yaptıklarını belirtir ve ne yapmaları gerektiğiyle ilgili düşüncelerini paylaşarak, ana eksenin ve tanımın içinde tutmak için çaba harcar ve bundan çekinmez.

Biraz önce de belirttiğim gibi Âkif Emre, Osmanlı'nın zevâl döneminde hem zevâle hem de İslam düşüncesinin yerine egemen hale gelen Aydınlanma düşüncesine bir tepki olarak ortaya çıkan İslamcılık düşüncesini, reaksiyon bağlamından çıkararak bütüncü ve sürekli bir perspektife oturtmaya çalışır. Kimilerinin sadece siyasî, modernist

ve selefî eksene indirgeme çabasına karşılık, o İslamcılığı sırf bir siyaset veya ideolojik eksen (yani sosyolojik ve psikolojik eksen) olarak görmez. İslamcılığı, İslam dinine ve İslam düşünce geleneklerine ve tarihî tecrübeye dayandırır. Dolayısıyla, İslamcılığı hem modern bağlamdan kurtarır hem de ârızî olarak değerlendirilmesini engeller.

Âkif Emre'nin tüm ideolojilerin modern ve ulus-devlet perspektifine karşılık, onun İslamcılık görüşü ümmet fikrine dayanır. O, sağcı, muhafazakâr, çağdaş, milliyetçi ve ulusalcı düşüncelerle İslamcılık düşüncesi arasında ciddi ayrımlar yapar. Tüm bu sayılanlar Aydınlanmacı ve modern perspektiflere karşılık, o, İslamcılığı din olarak İslam'a ve gelenek olarak da İslam düşünce geleneklerine yaslar. Batılı bir bakış açısı ve dille yapılan İslamcılık tartışmalarının onu Modernizm'e indirgediğini çok iyi bilen Âkif Emre, İslamcılık için bir hâfıza ve dil oluşturmaya çalışır. Daha doğrusu, İslamcılığın zaten tabii olarak var olan geleneğine, tarihî tecrübesine ve diline göndermede bulunur. Bu da onu bir 19. yüzyıl ideolojisi olmaktan çıkarır.

Âkif Emre'nin İslamcılık tanımını anlayabilmek için, elbette onun İslam'la ilgili inanma biçimini, duruşunu ve bu duruşa bağlı olarak ortaya çıkan ahlâkî tavrını ve düşüncelerini iyi bilmemiz gerekir. Her şeyden önce, Âkif Emre İslam'a bir din olarak iman eden, İslam'ı sünnetle mücessem bir ahlâk olarak yaşayan insandır. Onun kastettiği anlamda İslam düşüncesi, sırf zihinsel ve literal bir şey değildir. Başka bir deyişle, gelenek ve İslam düşüncesi din olan İslam'a, ahlâk olan sünnete yaslanan ve buradan ortaya çıkan daha çok amelî bir gelenek ve düşüncedir. O, bir hayalden, bir kurgudan değil, bir gerçeklikten söz eder. İki yüz yıllık Aydınlanma perdesinin bu gerçekliği nasıl bertaraf ederek sanki hiç yaşanmamış gibi sunduğunu ve tarihten silmesinin altını çizer.

Âkif Emre'ye göre, İslam, Allah'ın gönderdiği bir din olarak hayatın ve zamanın bütününü kuşatan, insanlığın elinde kalan son umut, Peygamber ve ilk nesil tarafından yaşanan, sünnetle ete kemiğe bürünen bir din, bir hayat nizâmı ve dünya görüşüdür. Bu anlamıyla o Hıristiyanlık, Brahmanizm vb. bir din olmadığı gibi, bir mistik tutum, bir ruhban veya din adamı tavrı da değildir. O, hayattan kopuk zihinsel bir bağlam ve süreç olmadığı gibi, mutlak anlamda sadece hayattan da neş'et etmez. Ancak müteâl bağlamı olan, peygamberle hayat nizâmı olarak ete kemiğe bürünen, Müslümanlar eliyle de bir dünya görüşü ve nizâmı olarak tüm insanlığa çağrısı olan bir din, inanma ve yaşama biçimidir. Âkif Emre'ye göre Müslümanlar, reaksiyoner biçimde hayatın kaçanları veya hayattan kaçanlar, zamanın ve mekânın dışına çıkanlar değil; düzen kuran, alternatif üreten, tarihî süreçte de tecrübe edilmiş biçimleriyle bugüne yani modern zamanlara da teklif sunan bir medeniyetin varisleridir.

Âkif Emre bundan dolayıdır ki İslamcılık derken kimi zaman İslam dinine, kimi zaman Müslümanların yaşama biçimine ve dünya görüşüne kimi zaman İslam düşüncesine kimi zaman da bunların tamamına göndermede bulunur. Nitekim İslamcılık ile İslam düşüncesini eş anlamlı kullandığı gibi onu tarihî tecrübemizden gelen bir durum ve duruş olarak da tanımlar. İslamcılık bir tarihî tecrübe temeline dayandığı gibi aynı zamanda bir gelecek tasavvurudur da. Dolayısıyla İslamcılık, tabii olarak bir geleneğe dayanır. Ona göre geleneği olmayan bir hareketin ve bir düşüncenin, yarınlara emanet edeceği anlamlı bir cümlesi bile olamaz. Nitekim İslamcılık meselesine her şeyden önce dinî düşünüş, bakış açısının hayatın tüm alanlarına dâir kuşatıcı tavrı ve teklifi olarak bakılması gerekir.

Âkif Emre tarihî tecrübeyi bir adım daha ileri götürerek onun hayat nizâmı ve dünya görüşü bağlamına dikkat çeker ve İslam Medeniyeti tanımını yapar. Ona göre, Batılı oryantalist ve modernistlerin iddialarının aksine İslam Medeniyeti, ölü bir medeniyet değildir. "Zira tarihî tecrübesi, kaynakları itibarıyla bir medeniyeti diri tutacak tüm unsurlara sahiptir ve bu günümüze kadar da kesintisiz devam etmiştir." Nitekim İslamcılık, "Tarihî tecrübesi, dünya tasavvuru, siyasete ilişkin iddialarıyla zengin bir birikimin hülasasıdır."

Sonuç olarak, Âkif Emre, bir duruşu, ahlâkı ve düşünme zemini, tavrı ve tutumu olan insanların ancak İslamcılığı hakkıyla anlayacaklarına ve temsil edeceklerine işaret eder. Bu durumda, bugünkü Müslümanların yapması gereken, tarihi tecrübelerini bir zemin ve hâfıza olarak kullanarak bugüne ve geleceğe, ahlâkî bir zeminde yeni bir dil kurabilmektir. Eğer bu başarıyla gerçekleştirilebilirse, aynı zamanda bugüne ve geleceğe yeni bir hayat nizamı, yaşama biçimi ve dünya tasavvuru sunulabilir.

Dostum Âkif Emre

Ferman KARAÇAM

Her kuşağın, bulunduğu şartlara göre hem avantajları hem de dezavantajları vardır.

Cumhuriyette doğan bizden önceki kuşağın avantajı; her birinin alanlarında hemen hemen ilk olmaları, yükselebilmeleri ve kendilerinden sonra gelenlere nazaran makam ve mevki bakımından daha fazla fırsata sahip olmalarıydı. Ancak, bunu ne kadar değerlendirebildikleri başlı başına tartışma konusudur.

Ayrıca, örnek olabilme imkânlarının bir mecburiyet olarak karşılarına çıkmış olması, onları zorlamış olmasıydı.

Dezavantajları ise; büyük bir medeniyetten artakalan "**değerlerin**", ideolojik körlükler sebebiyle zorbalıkla ortadan kaldırılmasının bu kuşağa yansıyan ürkekliğiydi. Bir diğer dezavantaj da ekonomik şartlarının kötü olması, yani Anadolu'nun kırsal tarım alanlarının yoksul çocukları olmalarıydı.

Onlardan sonra gelen bizim kuşağın avantajı ise; ekonomik şartlarımızın kısmen iyi olması sebebiyle az da olsa dünyaya açılacak imkânlara sahip olmamız, bu sebeple dil öğrenmemiz, okuyacak, bilgi elde edecek ve yazacak şartlara sınırlı da olsa sahip olmamızdı.

Ayrıca, bizden önceki kuşaklara uygulanan baskı, sindirme ve dışlama gibi olumsuz şartlardan nedeniyle, onların taşıdığı çekingenliği kısmen de olsa üzerimizden atmış olmamızdı da bir avantajdı.

Çizgi: Hasan Aycın

Dezavantajlarımız ise - daha sonraları net bir şekilde görüldüğü üzere- bizi bölmek ve parçalamak amacıyla kurgulanmış, planlanmış ve kuşağımızı derinden etkileyen dış destekli, yabancı kaynaklı çatışma ortamıydı.

Bu çatışma ortamı; bir yandan gençlerin birbirini yok etmeye ayarlanmış ideolojik kamplara ayrılması, diğer yandan bu sebeple bilgiye ulaşımlarımızın engellenmiş olmasıydı.

Bütün bu can yakıcı olumsuzluklara rağmen, kuşağımızdan kültürel donanım bakımından kendini iyi yetiştirmiş gençler de ortaya çıkmıştır.

Hiç şüphesiz, bunlardan biri de dostum Akif Emre'dir.

Akif Emre'yi 1980'li yıllarda, birlikte çalıştığımız zaman tanıdım.

O yıllarda ben *İlim ve Sanat* dergisinde yayınlardan sorumlu olarak bulunuyordum. Âkif Emre ise üç yıl kadar İngiltere'nin başkenti Londra'da, dil öğrenimi için bulunmuştu.

İngiltere'de, İslam dünyasının önde gelen değerli isimleriyle tanışmış, orada kurulan Association of Muslim Writers'ın yani Müslüman Yazarlar Birliği'nin kurucuları arasında yer almıştı.

İlk ortak çalışmamızı ise Cemil Meriç röportajında yapmıştık.

Akif, bu çalışmamızda fotoğraflar çekmişti. Gayet iyi fotoğraf çektiğine o sırada şahit olmuştum. Ancak ne yazık ki, rahmetli Cemil Meriç'in rahatsızlığı ve fiziki durumundan dolayı o fotoğrafları kullanamadık.

O yıllarda, Seha Neşriyat'ın çıkardığı bir ansiklopediyle de yakından ilgilenen Akif Emre; sakin, biraz içine kapanık denecek kadar az konuşan, çok okuyan, içinde çoğalarak yaşayan birisiydi.

Kayseri'deki bir şeker fabrikasında çalışan, dürüstlüğü ve çalışkanlığı ile tanınan bir işçinin üç çocuğundan biri olarak, 1957 yılında dünyaya gelen dostumuzla aramızda iki yaş vardı.

İki yaş farkıyla, arada esprisi de yapılmış olan şekliyle onun ağabeyisiydim.

İlk ve ortaokulu Kayseri'de okuyan Emre, 1975'te Kayseri Endüstri Meslek Lisesi'nden mezuniyet olduktan sonra, Yıldız Teknik Üniversitesi Makine Mühendisliği Bölümü'nden 1981'de mezun oldu.

1983'ten itibaren bir süre *Mavera*

Her kuşağın, bulunduğu şartlara göre hem avantajları hem de dezavantajları vardır.

Cumhuriyette doğan bizden önceki kuşağın avantajı; her birinin alanlarında hemen hemen ilk olmaları, yükselebilmeleri ve kendilerinden sonra gelenlere nazaran makam ve mevki bakımından daha fazla fırsata sahip olmalarıydı. Ancak, bunu ne kadar değerlendirebildikleri başlı başına tartışma konusudur.

dergisi ve Akabe Yayınları'nın İstanbul yöneticiliğini yaptı.

Akif Emre, ağırlıklı olarak dış haber ve dış politika yazıları kaleme aldı. Bu nedenle, 2006'dan itibaren on yıl süreyle *Dünya Bülteni* haber sitesinin Genel Yayın Yönetmenliği görevini yürüttü. Bu sitede, dünya Müslümanlarının sorunlarını ve hayat tarzlarını yetkin bir şekilde kaleme aldı.

Endülüs'ten Filistin'e, Balkanlar'dan Pakistan'a kadar geniş bir coğrafyayı, daha açık bir ifade ile söylersek tüm Ümmet Coğrafyası'nı çalışma alanı olarak belirledi.

Bir diğer deyişle, bir zamanlar Osmanlı hinterlandında kalmış ülkeleri ve şehirleri, düşünce ve fikir hayatının en önemli çalışma konuları olarak benimsedi.

Bu çerçevede, beş bölümden oluşan Elveda Endülüs: Moriskolar belgeselini hazırladı.

İki bölüm olarak: Osmanlı Şehirleri Saraybosna, Mostar, Üsküp, Selanik.

Yine iki bölüm olarak: Kudüs, ayrıca, altı bölüm olarak da: Mimar Sinan isimli belgeseller yaptı.

Akif Emre, belgeselleri Kanal 7'de çalıştığı yıllarda yapmıştı.

Elbette bu, Türkiye'nin sorunlarıyla ilgilenmediği anlamına gelmez. **Tam tersine,** Yeni Şafak **gazetesinde yazdığı makalelerden dolayı 2014'te Türkiye Yazarlar Birliğince "Basın Fikir Ödülü"ne layık görüldü.**

Sevgili dostum, merhum Akif Emre yine çok sayıda kitaplara da imza atmıştır. Bunlardan başlıcaları şunlardır: Göstergeler, Küreselliğin Fay Hattı, İzler, Çizgisiz Defter, Müstağrip Aydınlar Yüzyılı, Aliya, Söyleşiler, İstanbul'u Yeniden Düşünmek ve Erguvanname, Mekânı Paranteze Almadan... , Portreler Kitaplar ve Dergiler başlıcalarıdır.

Akif Emre'nin İslam coğrafyasına ilgisi yalnızca teorik düzeyde kalmamış, ümmetin dertleriyle pratikte de dertlenmiştir. Bu yönü son derece takdire şayandır. Bu sebeple, Pakistan'da bir üniversitenin master programına katılmış; Rusya'nın Afganistan işgali ile ilgilenmiş; Afgan direnişinin lider kadrosu ile yani, Gülbeddin Hikmetyar, Burhaneddin Rabbani ve Ahmed Şah Mesud ile konuşmalar gerçekleştirdi.
Akif Emre'nin Aliya İzzet Begoviç'e karşı ilgisi ise bambaşka boyutta ve içerikteydi.
Aliya onun için İslam Dünyasının son asırlardaki en doğru modeliydi ve örnek alınacak bir kişilikti.

Yayıncılığın hemen hemen her alanında; gazete, dergi, ansiklopedi, sanat galerisi, kitap, haber sitesi yayıncılığı, yöneticiliği yapan Akif Emre, ayrıca iki yıl da İnsan Yayınları Genel Yayın Yönetmenliği görevini yaptıktan sonra, Küre ve Klasik yayın evlerini yönettiği sırada **İslam Dünyasının "Bilge Kişisi" olarak bilinen Aliya'nın kitaplarını çıkararak onun Türkiye'ye tanıtılmasında çok önemli bir rol oynadı.**

Sık sık telefonla ve zaman zaman da yüz yüze görüştüğümüz Akif Emre'nin son yıllarda biraz keyifsiz olduğunu söylemeliyim.

2017 yılının Mayıs ayında *Haberiyat* adında bir haber sitesi kurmuştu.

Aynı yıl, aynı ayın 23'ü Salı sabahı, *Haberiyat*'ın Beşiktaş'taki ofisinde geçirdiği kalp krizi sonucu 60 yaşında vefat etti.

Cenazesi, 24 Mayıs 2017'de Fatih Camii'nde kılınan namazın ardından Edirnekapı Mezarlığı'nda toprağa verildi.
Entelektüel kişiliği, az ve öz konuşan derviş meşrep özelliği, çalışkan ve kimseye minnet etmeyen karakteri, disiplinli ve "bir derdi, bir sancısı" olan kalemiyle bildiğimiz dostum Akif Emre'nin vefatı, sadece ülkemizi değil tüm İslam Dünyasını üzdü.

Başta Balkan şehirleri olmak üzere, Akif'in ilgilendiği Ümmet Coğrafyası'nda bazı şehirlerinde gıyabi cenaze namazları kılındı.

Vefatının sekizinci yılında, kardeşimize gösterilen bu vefadan dolayı *İnsicam* dergisinin tüm çalışanlarına ve hassaten Mustafa Özel Bey'e teşekkürlerimi bildirmek isterim.

Akif Emre dostuma Allah'tan rahmet dilerim.

Mekânı Cennet, makamı âli olsun güzel kardeşimizin.

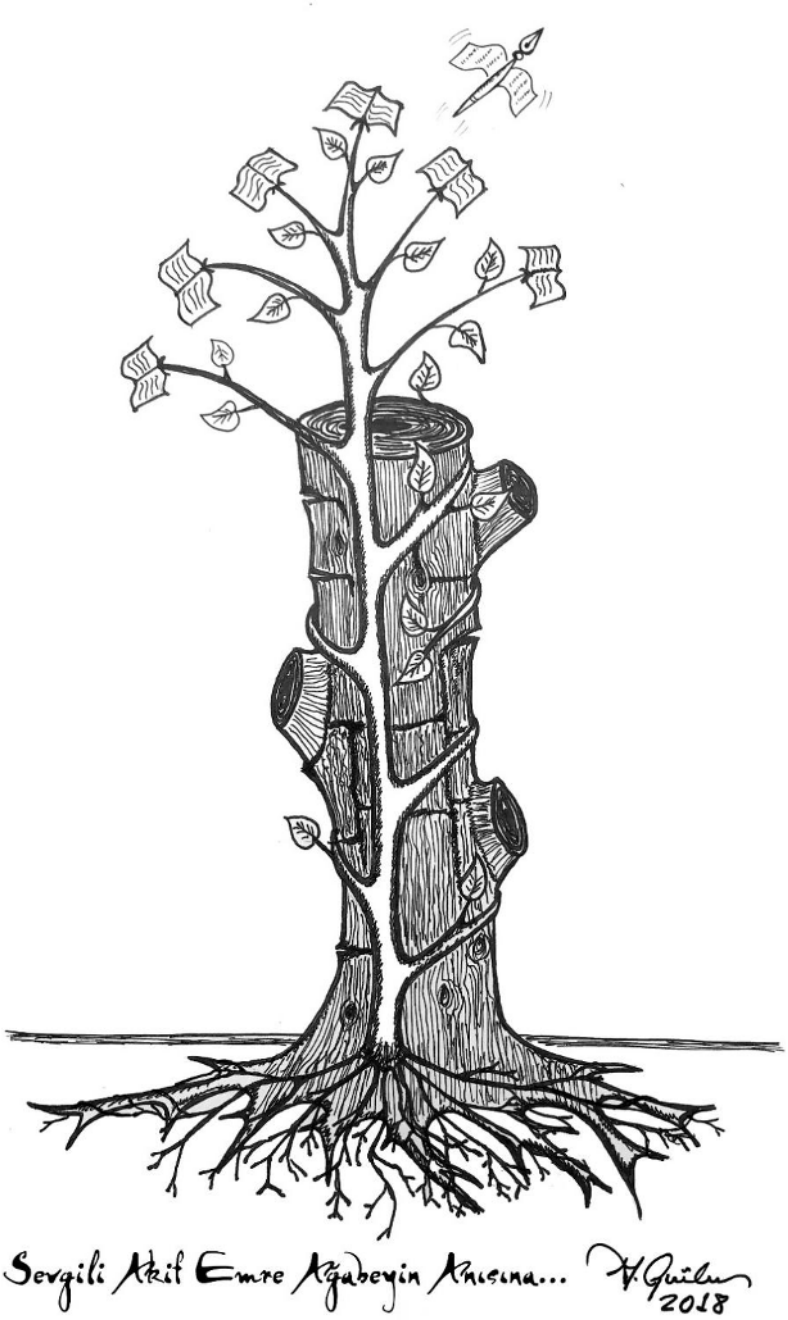

Çizgi: Yakup Güler

Kardeşim Akif Emre

Mehmet GÜNEY

1970'li yılların ortasında yollarımızın kesiştiği bir dostluk, gençlik olaylarının zirve yaptığı ve bir sonrasının 12 Eylül 1980 askeri darbesine çıkacak bir ortamda başlayan dostluk...

İnsanın doğru, donanımlı insana ihtiyaç duyduğu ortamlarda demlenen bir dostluk...

Fiziken göze gelmeyen ama fikren ve ahlaken baştan aşağı şahsiyetin adı Akif Emre ile başlayan dostluk...

Kayseri Büyük Doğu Fikri Kulübü'nde düşünce olgunluğunu akranlarının önünde tamamlayarak İstanbul'a geldi Akif Emre, o yıllarda adı İstanbul Devlet Mimarlık ve Mühendislik Akademisi, bugün adıyla "Yıldız Teknik Üniversitesi" olan yükseköğretim kurumunda, farklı mühendislik bölümlerinde okul arkadaşı olarak yollarımız kesişti.

Okul başkanımız Mehmet Emre, Akif'in akrabasıydı. Bu vesileyle hep beraber aynı öğrenci evini paylaştık. Birbirimize sırlarımızı emanet ettik, kaygılarımızı, ideallerimizi, beklentilerimizi paylaştık. Aramızda akran dayanışması ve akran kardeşliği oluştu. 1978 yılında İstanbul Akıncılar Derneği'nin yönetiminde beraber yer aldık. Sadece mensubu olduğumuz okulun eğitim örgütlenmesinde sorumluyken, İstanbul'un diğer okul ve semtlerindeki gençlik faaliyetlerinde de beraber sorumluluk aldık. Müslüman Gençlik adına tüm beklentilerimizi kamuoyuyla paylaşırken, basın bildirilerimizi Akif Emre kaleme alırdı.

İfadelendirme ve fikri yeterlilikte hepimizin en iyisiydi, 1978 yılında İstanbul Akıncılar›da eğitimden sorumlu başkan yardımcımızdı. 1978 Akıncılar Genel Merkezi adına yayınlanan *Akıncılar* dergimizin yayına hazırlanmasında Selahattin Akgüre, Ebubekir Doğan, Akif Emre ve diğer kardeşlerimiz, bin hasbi gönülden emeğiyle bir döneme damgasını vuran güzelliklerdir. 30 ile 100.000 aylık tirajı olan bir yayın organının mutfağını oluşturan fedakârlığın, gayretin ve yeterliliğin adı Akif Emre'dir. Bir kuşağın ahlaki terbiyesinde Erenköy'de Sami Efendi, İskender Paşa'da Mehmet Zahid Kotku hocalarımızın hizmetleri asla unutulmaz.

Mehmet Said Kotku Efendi'nin güzel ahlak eğitiminden geçen Akif Emre, böylece niteliklerine bir seçkinlik daha ilave etti. "Derviş Akif Emre" ona çok yakıştı. Dünyayı gezerek tanıdı. Balkanlar'da, Filistin'de Osmanlı izlerini belgesellere aktardı. Endülüs'ü ve Moriskoları ibretle kayıt altına aldı. Dergi ve kitap yayınevlerinin mutfağını oluşturup hasılayı topluma taşıdı. Gazetelerin yayın sorumluluğuyla günceli, gündemi canlı tuttu. Sohbet ve seminerleri ile herkese dokundu. Kitaplarıyla günümüze ve geleceğe kılavuz oldu. Tüm bunları yaparken dünyanın rehin alamadığı bir kişilik olarak örnekliğini ispatladı.

Ev arkadaşlığı, okul arkadaşlığı, teşkilat arkadaşlığı, tekke arkadaşlığıyla yük olmayan, bulunduğu ortama değer katan bir dostluk yaşadık Akif Emre'yle. Makine mühendisliği okumasına rağmen fikir ve düşünce yönüyle belirginleşti Akif Emre. Eğer hayır üzere geçen bir ömrü planladıysa bunda teşkilatçılığın payı vardı; sürekli İslam'dan yana tavır alan ibadi diriliği canlı tuttuysa bunda dervişliğin payı vardı; kendi deyimiyle "Geçmişimizi itibarlı kılan ihlas ve samimiyetimizdi" diyerek bizlere günümüzü ve geleceğimizi itibarlı kılacak rotayı gösterip ayrıldı bu fani dünyadan.

Mecidiyeköy'de ofisinde ecelle yüzleşti. Fatih Camii'nden cemaati kebire ile uğurlandı.

Bize de örnek, dolu dolu bir ömür göstererek aramızdan ayrıldı, Akif Emre kardeşim...

Âkif Emre,
Edirnekapı Mezarlığında Medfun

Bir Bilincin Âkif Emre Cephesi

Mustafa KİRENCİ

Âkif Emre'nin hayatında yaklaşık 20 yıllık bir dönemin verimleri olan gazete-dergi yazılarının bir külliyata dönüştürülmesi çabası, sağlığında *Çizgisiz Defter* ile başladı. 15-20 yıl önce yayımlanmış *'İz'ler*, *Göstergeler*, *Küreselliğin Fay Hattı* eserlerini de programa almış ve her yeni kitaptan sonra bu eserlerin de sırasıyla yeni baskılarını yapacaktık. *'İz'ler* yeni baskısında tekrar gözden geçirilerek yayımlandı. Aramızda 'İslamcılık yazıları' olarak andığımız, henüz ismi konulmamış bir eser üzerine çalışmaya başladı. Vefatından kısa bir süre önce, yaklaşık 20-30 sayfalık bir takdim yazısını, daha sonra göndereceğini söyleyerek yeni kitabını teslim etti. O takdim yazısı için ömrü vefa etmedi. Kitapla ilgili bilgisayarında ancak iki sayfalık bir yazı bulanabildi. Bu yazıda geçen bazı ifadelerden hareketle, yeni eserin adı *Müstağrip Aydınlar Yüzyılı-Gölgeli Kelimeler Ödünç Alınmış Hayaller* oldu ve vefatından birkaç ay sonra yayımlandı. Kendisiyle kavilleştiğimiz üzere külliyatı tamamlayamadık. Gazete ve dergi yazıları derlenmiş, yazıların listesi çıkarılmış, fotokopilerini kendisine vermiştik. Fotokopilerde bazı yazılarının kenarına kategori ifade eden "mekân", "İstanbul" gibi ifadeleri not düşmüş; biz de bunları esas alarak yazıları tasnif etmiştik. Derlenen gazete ve dergi yazıları, belli bir mantık gözetilerek kategorilere ayrıldı. Bir yandan yeni kitapları kendi içlerinde bir düzene kavuşturmaya çalışırken, bir yandan da *Göstergeler* (2028) ve *Küreselliğin Fay Hattı'nın* (2020) yeni baskıları gözden geçirilerek yapıldı. Genellikle yazılarından seçtiğimiz başlıklarla *Aliya*, *İstanbul'u Yeniden Düşünmek ve Erguvanname* (2019), *Söyleşiler* (2019), *Portreler - Kitaplar ve Dergiler* (2020), *Mekânı Paranteze Almadan... Mekân, Şehir, Mimari Yazıları* (2020), *Kudüs: Bir Pusula-Kudüs ve Filistin'e Dair Yazılar* (2021), *Sahici Cümleler Kurabilmek - Aydınlar, Üniversite, Medya, Reklam ve Futbola Dair Yazılar* (2022), *Ertelenmiş Yüzleşmeler - Hayat, Zihniyetler, Aidiyet ve Mahremiyete Dair Yazılar* (2022), *Aşil Topuğu* (2023) Âkif Emre külliyatını bütünleyen eserler halinde Büyüyenay kitaplığına katıldılar. Geriye sadece İslâm Âlemi'ne dair kaleme aldığı yazıların gruplandırılması kalmıştı. Bir de kendisiyle yapılan söyleşiler. Ses kayıtlarının çözümü vakit alacağından onu en sona bırakmıştık.

Sağlığında, yabancı dildeki bazı almanakları göstererek buradaki bilgilerden hareketle Kudüs ve Filistin'e dair başlı başına bir kitap kaleme almak istediğini söylemişti. Ömrü vefa etmedi. Genelde Ortadoğu, özelde ise Kudüs ve Filistin üzerine yüzlerce yazı kaleme almıştı. Bizim önceliğimiz Kudüs ve Filistin'di. *Küdus: Bir Pusula*'yı meydana getiren yazıları derlemeye ve tasnif etmeye başlamamız, ardı arkası gelmeyen Mescid-i Aksa baskınları ve Filistinlilere yapılan zulümler dolayısıylaydı. Bu çalışmadaki amaç, bölgeyi çok iyi bilen ve sayısız yazısında bunları okurlarıyla paylaşmış olan Âkif Emre'nin bilincini bir bütün halinde yansıtmaktı. Kitap baskıya hazırlandığı sıralar 2021 yılı Ramazan ayıydı ve her Ramazan'da olduğu gibi Mescid-i Aksâ'ya İsrail polisinin yaptığı baskın haberleri geliyordu. İsrail polisi, 7 Mayıs akşamı teravih namazı sırasında Mescid-i Aksâ'daki cemaate ses bombaları ve plastik mermiyle müdahale etmiş, 205 Filistinli yaralanmıştı. İsrail polisinin Filistinlilere 8 Mayıs'taki müdahalesinde ise 90 yaralı vardı. Yaralananlar arasında bir yaşında bebek ve çocukların da olduğu haberlerini alıyorduk. Gelen haberler ve görüntüler arasında, 10 Mayıs 2021 tarihinde Mescid-i Aksâ ve çevresinde İsrail polisinin Filistinlilere orantısız güç kullanarak müdahalesi sırasında cami avlusundaki ağaçlardan birinin alev aldığını, olay sırasında ağlama duvarı önünde bulunan bir grup siyonistin çıkarılan yangını şarkılar söyleyerek kutladıkları da vardı. Âkif Emre'nin aramızdan ayrılışının üzerinden tam 4 yıl geçmişti ve biz, şiddet ve vahşete karşı onun Kudüs, Filistin ekseninde neredeyse 20 yıla yayılan, 500 sayfayı aşan kalem verimlerini belli bölümler halinde bir araya getirmeye öncelik vermiştik. Öncelik vermiştik, çünkü sözün gücüne; değerbilir fikirlerin yeni bakış açıları kazandıracağına inanıyorduk. Yazılanların, kötülüğe karşı ortak bir bilincin doğmasını sağlayacağına dair ümidimizi diri tutmaya çalışıyorduk. Nitekim kitap, Âkif Emre külliyatının 11. kitabı, *"Kudüs: Bir Pusula"* başlığıyla 2021 Mayıs'ında yayımlandı.

Sonra her zaman olduğu gibi yıllar, bazen Batı Şeria'dan, bazen Cenin'den, bazen de Gazze'den; velhasıl Filistin'in her bir köşesinden gelen şiddet ve ölüm haberleriyle geçti. Ta ki 7 Ekim 2023'e kadar... O zamana kadar şiddet ve soykırım, bazen ara veriyor, sanki dünyanın geri kalanının tepkisini bir anda üstüne çekmekten imtina ediyor; belli başlı yalanlarla dünya kamuoyunu idare etmeye çalışan bir görüntü veriyordu. Yani niyet ve emellerinde en ufak bir değişiklik olmadan, sistemli vahşetine fasılalar vererek devam ediyordu. Dediğim gibi; ta ki 7 Ekim 2023'e kadar... Bu tarih, hayvanlar dünyasında bile görülmeyecek vahşetin, dünyanın şahit olduğu en büyük soykırımlardan birinin; hiçbir kelimenin tam anlamıyla bu tarihten sonra yaşananları vasfedemeyeceği bir zaman diliminin başlangıcı oldu. Biteviye medeniyet(!) misyonerliği yapan devletlerin sesi çıkmıyor, hatta bu soykırımı yapanlar onlar tarafından alkışlanıyordu. Üstad Sezai Karakoç'un "Batı Medeniyetinin İntiharı mı?" başlıklı yazısı akla geliyordu. Kendi dışındaki milletlerin bile ümit bağladığı Batı medeniyeti, adeta kendi intiharına doğru yol alıyordu.

Bu düşünceler içerisinde, 2024 yılında Âkif Emre'nin tüm İslâm âlemini içine alan yazıları *Sınırsız İşgal Haritaları* üst başlığıyla üç kitap halinde Büyüyenay Kitaplığı'na katıldı. Birinci kitap, *Batı'dan Uzak Doğu'ya Balkanlar'dan Arakan'a*; ikinci kitap, *İşgal Projelerinden Marvel Filmine Ortadoğu*; üçüncü kitap *Apolitik Devrimlerden Yeni Emperyalist Çağa Arap Baharı ve Afrika* alt başlıklarıyla yayımlandılar.

Kudüs: Bir Pusula'yı 2. baskı için

Âkif Emre'nin hayatı boyunca sekteye uğramadan süren ve bir yeryüzü adaleti arayışı yansıtan keskin bilinci ile soluğu hiç kesilmeyen yazıları, bize Müslümanların güç nefes aldığı bir dünyayı gösteriyor. Diyebiliriz ki bu, onun talibi az olan misyonuydu.

yeniden gözden geçirdiğimizde, kitabın ilk üç bölümünü meydana getiren yazıların, daha hacimli kısmını meydana getiren diğer bölümlerine nazaran içerik bakımından biraz farklı olduğunu gördük. Kudüs ve Filistin'in tarihi arka planına ve iç yapısına dair daha temel bilgilerin, anlam dünyasına ilişkin özlü düşüncelerin dile geldiği bu yazılar yayın hayatını yine *Kudüs: Bir Pusula* başlığıyla sürdürmesine, geri kalan neredeyse 345 sayfalık kısmın ise *Sınırsız İşgal Haritaları*'nın dördüncü kitabı olarak ilk ilk üç kitaplık seriyi tamamlamasının bütünlüğü sağlayacağını düşündük. Sonunda *Sınırsız İşgal Haritaları*'nın dördüncü kitabı *Kudüs, Filistin ve Ortadoğu Yazıları* alt başlığı ile 2025'in ilk ayında yayımlandı.

Elbette Âkif Emre'nin, Kudüs ve Filistin'e dair yazıları yeni haliyle bu iki kitaptan ibaret değil. Örneğin sağlığında yayımlanan eserlerinden *Göstergeler* (1997), *'İz'ler* (2001)'de yer alan bazı yazıları ve *Küreselliğin Fay Hattı* (2001)'nda yer alan "0rtadoğu Parçalanmış Coğrafya (sayfa: 289-354) bölümü, *Çizgisiz Defter* (2016)'de yer alan "Kudüs'e Çıkan Yollar" başlıklı (sayfa: 91-104) bölüm ile vefatından sonra yayımladığımız *Portreler* (2020) ve *Mekânı Paranteze Almadan...* (2020)'da yer alan bazı yazı ve değiniler, bu eseri tamamlamaktadır.

....

Sonunda Âkif Emre'nin, hayatında yaklaşık 20 yıllık bir dönemin verimleri olan gazete-dergi yazılarının bir külliyata dönüştürülmesi çabası büyük ölçüde tamamlanmış oldu. Onun neredeyse bütün eserlerinde gördüğümüz, membaını inanç dünyasından alan duyarlılığının verimleri olan yazıları, bir bilinç örneği olarak bu sefer kitaplar yoluyla devam edecek. Her bir eseri, hem yakın tarih bilgisi ve bilinci veren hem de iç ve dış meselelerimize, biz yaşarken olup biten olaylara nasıl bakılması gerektiğine dair yol ve yöntem perspektifi geliştiren örneklerdir. Örneğin, İslâm Âlemi'nin hayat memat meselelerine dair dört ciltlik, yaklaşık 1500 sayfalık *Sınırsız İşgal Haritaları,* yazarın değişmez duyarlılığı ekseninde, emperyal güçlerin her türden sömürgeleştirmeye maruz bıraktığı coğrafyalara adeta sistemli bakışıdır. Sömürgeleştirmenin özünde açık veya örtülü şiddet vardır ve şiddet, köklere doğru tüm manevi varlığı, fizik planda her türlü varoluşu ve kendini inşa edişi hedef almıştır. Âkif Emre'nin değişmez duyarlılığına yön veren perspektif, tam da budur.

Onun yazılarında; Balkanlar, Ortadoğu, Kudüs, Filistin, Asya, Orta Asya, Afrika, Doğu Türkistan, Arakan ya da Kırım'a yönelik dikkatler, ilkesel olarak eşittir. Yazılar farklı zamanlarda kaleme alınmış olsa da bir bütün halinde, dünya haritasının büyük bir bölümüne, konumları itibarıyla sanki birbirinden ayrıymış gibi gözüken

fakat şartları bakımından özünde benzer birçok bölgeye dikkat kesilir. Bu coğrafyaların bizim için ortak özelliği, hemen hepsinin emperyal güçlerin işgal alanı olması ve her birinin bu duruma karşı en az 100 yılı aşan bir süredir varoluş mücadelesi vermesidir. Âkif Emre'nin hayatı boyunca sekteye uğramadan süren ve bir yeryüzü adaleti arayışı yansıtan keskin bilinci ile soluğu hiç kesilmeyen yazıları, bize Müslümanların güç nefes aldığı bir dünyayı gösteriyor. Diyebiliriz ki bu, onun talibi az olan misyonuydu. Doğrusu, bu sonucu değerlendirirken, bu misyonu mümkün kılacak bir muhatap vizyonunun var olup olmadığı da birlikte düşünülmeli. Yine de kesinlik içeren ifadeden uzak durmalı. Ancak oluşan yeni neslin gündeminde Âkif Emre'nin bulunduğu yer, onun duruşunu takdir edenler için övünç, kendisinin ruhuna ödül nedenidir.

....

2015'de başlayan Âkif Emre külliyatı, büyük ölçüde tamamlanmış ve şekillenmiş olması sebebiyle yayınevi olarak, kendimizi kıymetli bir görevi önemli oranda yerine getirmiş sayacağız. Şüphesiz, olası eksikleri de tamamlama arzusu içinde olacağız. Bu görev, özgün bir fikriyatı, özgünlük çabası gütmeden ve parlatma gayretine hiç düşmeden, acil dikkatler isteyen olaylardan yola çıkarak ortaya koyan bir düşünürün portresini, verimleriyle okura sunma görevidir. Âkif Emre, ödün vermeyen duruşu ve fikri atılganlığı, bu son dönemin düşünce ortamında iyi bilinmekle ve "uzaktan" takdir edilmekle beraber; noktasallığa ve dolayısıyla dış şartların etkisiyle kolayca "değişime" ve yeni konumlanışlara karşı, doğrusu, pek örnek alınmamıştır. Çünkü, o, güncele olgusal yönleriyle ve kendi sabiteleri ile bakıyordu. Bir noktadan değil, bir merkezden konuşuyordu. Yüzeydeki olaya derindeki dinamikler ve düşünce prensipleriyle yaklaşıyordu.

Âkif Emre'nin düşünce prensipleri nereden doğuyordu? Bu sorunun cevabı, dünya haritasını önümüze serip ona medeniyet değerlerimizle bakarak verilebilir. Onun bir farkı vardı: Emperyal işgal karşısındaki direniş mefhumu, tek başına değil, onda inşa mefhumunun içindeydi. Âkif Emre, gazete yazılarını aktüel konulardan hareketle kaleme alıyordu ve elbette konuları sadece ülkemizle sınırlı değildi. Başat konusu, iki kelimeyle tanımlanabilir: İslâm dünyası. Diğer ve adeta daha manevi bir his içeren ifade ile "İslâm Âlemi". Bakışının ve entelektüel birikiminin temel yönelimi, fikir dünyasının asıl dikkat alanı işte buydu. İslâm dünyasının neresinde bir olay ya da siyasi gelişme varsa, o, Batı ve Doğu'nun haber kaynaklarını, kitapları, gazetelerini dikkatle izler, teemmül eder, kendi çıkarımlarını titizlikle yapar, ardından da okuyacaklarımızı kaleme alırdı. Yazılarında kullan-

Âkif Emre, ödün vermeyen duruşu ve fikri atılganlığı, bu son dönemin düşünce ortamında iyi bilinmekle ve "uzaktan" takdir edilmekle beraber; noktasallığa ve dolayısıyla dış şartların etkisiyle kolayca "değişime" ve yeni konumlanışlara karşı, doğrusu, pek örnek alınmamıştır. Çünkü, o, güncele olgusal yönleriyle ve kendi sabiteleri ile bakıyordu. Bir noktadan değil, bir merkezden konuşuyordu. Yüzeydeki olaya derindeki dinamikler ve düşünce prensipleriyle yaklaşıyordu.

dığı bilgi kaynaklarının, entelektüel namusu ve şahsiyeti üzerinde yönlendirici bir etki kurmasına asla izin vermediği açıktır. Zihninin, "haber" ve "bilgi" karşısındaki ölçme ve tartma melekesini zaman geçtikçe daha iyi anlıyoruz. Algısı, adeta bir enformasyon süzgeci gibi çalışıyordu. Kendisini, daha gençlik yıllarında tanıyanlar, onun bu yönünü vurguluyor.

Kudüs: Bir Pusula ile birlikte dört kitaplık *Sınırsız İşgal Haritaları*'nı önemli kılan sebeplerin başında, az önce de ifade ettiğimiz gibi, 100 yılı aşkın bir süredir emperyal güçlerin İslâm dünyasına yönelik işgal plan ve projelerinin bir tatbiki olan ve daima artarak menfileşen –artık herkesin büyük ölçüde bildiği fakat pratikte bir çıkış yolu bulunamayan– olaylara karşı geliştirdiği perspektifin bugün için ne kadar değerli olduğu bilincidir. Bu eserler, son yüzyılın tarihini, geçmişten gelen tezahürlerini ve bugüne yansımalarını serimleyip yorumlama çabasıdır. O, bütün yazı hayatı boyunca bu olayları yakından takip edip analiz etmiş; belli başlı siyasi ya da güncel tutum ve davranışları bizzat kavramlaştırmış, olayların dilini ve tarihsel şifrelerini çözmeye çalışmıştır. Okurların diğer eserlerinden fark ettiği gibi, Âkif Emre'nin yazılarının hareket noktaları güncel olsa da onun bariz vasfı; kendine has kavram dünyası, medeniyet perspektifi ve bilinciyle, zaman geçtikçe yerini daha iyi bulacak bir yakın tarih yorumudur. Yorum ve değerlendirmelerindeki zemininin sağlamlığı, medeniyet perspektifi ve sosyolojik analiz yönteminin bu perspektife başarıyla tatbik edilmesinin sonucudur. O, güncel olanı, gelişmeleri, medeniyet idealimiz için izlerdi, onlara

bakışında ve bu bakışın verimi olan yazdıklarındaki 'başkalık' da burada ortaya çıkıyordu.

Bu başkalık, yazılarının ruhunu meydana getiren yol ve yöntemle başlı başına bir araştırma ve değerlendirme konusu olabilecek niteliktedir. Herhangi bir kitabında fark edilebileceği üzere, yazılarının kurduğu evren oldukça vasi idi ve orada her ırktan, renkten ve her dilden insanlar ikâmet ediyordu. Onlar bizden biz onlardan ayrı düşmüş olsak da, birbirimiz, bedenen görmesek de her biri kardeşimizdir. Âkif Emre yazıları, en başta ilkesel olarak hep bu kardeşliği hatırlatıyor ve bize bunu söylüyordu. Söyledikleriyle günlük yazı ya da anlatım dilini aşıyor; birleştirici, değerler inşa edici bir dille konuşuyordu. Âkif Emre'nin kitaplaşan entelektüel mirasıyla daha net görülmektedir ki o, bugünün ihtiyacı olan bakış ve bilincin örneklerini, yolunu ve yöntemini âdeta bizler -ve bugünler- için bir hafıza ödevi yüklenerek bütün külliyatıyla ortaya koymuş. Bu da onun 'başkalığı'nın bir başka göstergesidir.

....

Şahit olduğu bir olayı 10 yıl arayla kaleme aldığı ve onca yazısı arasında bendeki ışıldayan Âkif Emre portresini her seferinde tüm hissiyatı ve samimiyetiyle gözümde canlandıran iki yazısının ilgili kısımlarını paylaşmak istiyorum. İlki, *İz'ler* kitabında yer alan "*Dünyanın En "Yahşi" Çocukları*"[1] yazısının bir bölümü:

"Kasım 1984, Lahor

Mansura'nın İngiliz tarzı geniş bahçesinde Mahmut'la birlikte

1 Âkif Emre, *'İz'ler*, Büyüyenay Yayınları, İstanbul, 2015, s. 77-79.

oturuyoruz. Lahor'un insanı bunaltan, tozlu sıcaklığının yerini ikindi vaktinin serinliği almaya başladı. Şehrin yavaş akan ritmiyle tam bir tezat oluşturan karmaşasından kurtulmak için iyi bir yer. Sakin.

Biz kendi aramızda konuşurken Mahmut'un dile karşı duyarlı kulağı, hiçbir şey anlamadığım Urduca, Pencabice sesler arasından bir şeyleri ayırt etmesini bildi. "Bunlar bizim hemşehrilere benziyor" diyerek ayağa kalktı. Gerçekten az ilerde kendi halinde dolaşan iki çocuk hiç de buralı gibi görünmüyorlardı. Evet konuştuklarının artık aşina olmaya başladığım Özbekçe ya da ona benzer Türk dillerinden birine ait olduğunu ben de kestirmiştim. Ama burada ne işleri olabilirdi ki bu çocukların.

Mahmut'la birden yanlarına yaklaşıp nereli olduklarını sormamızla, kendi dillerinden bir hitapla karşılaşmış olmanın sevinciyle yüzleri gök gibi gülümsedi. Berrak gözlerinden ışıltılar yayıldı. Belki 12 yaşlarında ancak vardılar. Başlarında Uygur takkesi, açık tenleriyle Pakistanlılardan hemen ayırt edilebiliyordular.

Doğu Türkistanlı Uygulardandılar. Sanki onlara dünyaları bahşetmiştik. Henüz geleli iki hafta olmuştu. Ve ilk defa yabancı birisi anadilleriyle kendilerine hitap ediyordu. Fena halde sıkılmışlardı. 15 kadar vardılar. Yaşları 10 ila 15 arasında değişen dünyanın "ebedi masum çocukları"ydılar.

Aileleriyle birlikte, ilk defa çıkan hac iznini kullanarak Mekke'ye gitmişler; dönüşte dinî eğitim almaları için aileleri onları buraya bırakmıştı. Beş yıldan önce aileleri yurtdışına çıkamayacakları için annelerini bu süre zarfında göremeyeceklerdi. Bir anne için ne dayanılmaz hasret. Ama din hepsinin üstünde geliyordu.

Sonra diğer arkadaşlarını çağırdılar kaldıkları binadan. Sanki dünyaları bahşetmişiz gibi gök gibi, gülümseyen çehrelerle karşımızda halka oldular. Sorduğumuz "Kandaysız?" (nasılsınız) sorusuna gelenek olduğu üzere hepsi sırayla, ellerini sol göğüslerine bastırarak, teker teker "Pek yahşi" diye cevap vermeye başladılar.

Sıra, halkanın en sonundakine gelmişti ki, dünyada işetebileceğim en harika cevabı verecekti: "Men munların hemisinden pek yahşiyim..."

Aylar sonra, Çin Büyükelçisinin Mansura'ya gelerek bu yahşi çocukları tespit ettiğini ve Pakistan'a baskı yaparak henüz başladıkları dinî eğitimlerini yarıda kestirerek sınır dışı edildiklerini öğrendim.

Dünyanın en yahşi çocuklarını hiç unutmayacağım. Ve hele hepsinden daha yahşi olanını hiç ama hiç unutmayacağım.

Nasıl unuturum."

23 Nisan 2000 tarihinde yayımlanan bu yazıdan sonra, kaderin bir cilvesiyle 'yahşi çocuklar'la 10 yıl sonra tekrar karşılaşan Âkif Emre, bu karşılaşmayı, önceki karşılaşmayı da bize hatırlatarak "*Dünyanın En Yahşi Çocukları Büyümüş*"[2] başlığıyla 27 Nisan 2010 tarihinde bizimle paylaşacaktır. Yazının başında yer alan ve tekrar olmaması adına buraya almadığımız bölüm, önceki karşılaşmayı anlatmakta; aşağıya aldığımız bölüm ise son karşılaşmayı konu edinmektedir:

"....

2010 İstanbul...

Elli altmış kadar Doğu Türkistanlıya konuşmak için masaya geçtim. Pek çoğunun Türkiye Türkçesini zor anladığını hissediyordum. Alınlarındaki şafaktan kalma aydınlığı görüyorum her birinde... Gök gibi derin ve sessiz her biri. Vakar bu olsa gerek.

Nereden başlamalı ve anlatmalıydı...

Endülüs'ten yeni gelmiştim. Yani İslâm medeniyetinin en batıdaki yitik vadisinden. Karşımda medeniyetimizin en doğudaki vadisini yeşertmeye çalışan turabi alınlar...

Birden yıllar öncesine gittim ve İzler'de de anlattığım Lahor'da karşılaştığım "dünyanın en yahşi çocukları"ndan söz etmeye başladım.

Ön sıradan bir el kalktı ve: "Ben de o çocuklar arasındaydım..."

Hayat, kader, sevinç, burukluk... her şeyin özeti buydu." (27 Nisan 2010)

Âkif Emre'ye özlem ve saygıyla... Ruhu şâd olsun.

2 Âkif Emre, *Sınırsız İşgal Haritaları, Birinci Kitap*, Büyüyenay Yayınları, İstanbul, 2024, s. 228-229.

Âkif Emre İle Filistin Davasına Bakmak

İzzet GÜLAÇAR

Bu yazı Âkif Emre'nin *Kudüs: Bir Pusula*, Büyüyenay Yayınları, 2021, *Küreselliğin Fay Hattı*, Büyüyenay Yayınları, 2020 kitaplarındaki yazıları esas alınarak kaleme alınmıştır.

7 Ekim 2023 tarihinde, Filistinli mücahitlerin işgal altındaki topraklarda işgalciye karşı başlattıkları Aksâ Tufanı Operasyonu, İslam dünyası açısından siyasal, tarihsel, medyatik ve kavramsal düzeyde birçok meselenin paradigmatik olarak yeniden ele alınmasını, tartışılmasını ve gündeme taşınmasını zorunlu kıldı. Ne yazık ki, bu konuda yeterli düzeyde tartışma yapılmadığını ifade etmek istiyorum. Ödünç alınmış kavramlar ve müstağrip aydınların bakış açısı(!) ve hissiyatla sınırlı bir Gazze tepkiselliğinin ötesine geçilemedi. Yapılan analizler(!) ve yürütülen tartışmalar, "Filistin davasının neresindeyiz?", "Filistin'in işgal edilmişliğine, sürgün ve hepsinden önemlisi Kudüs'ün esaretine dair uzun vadeli stratejik bir bakış açımız var mı?", "Filistin meselesine nasıl bakmalıyız?", "Filistin'e sadaka ve yardım toplamaktan öteye bir bakış açısı geliştirdiğimiz söylenebilir mi?" vb. başka sorulara cevap vermekten uzak, meselenin sosyal, kültürel, siyasal arka planından yoksun, Müslüman muhayyilesinde Filistin'i olması gereken varoluş zemininden politik bir meseleye indirgeyen, özden uzak ve kopuk bir dilin tedavülde olduğunu müşahede ettik. Bu konuda Müslüman aydın, âlim ve entelektüellerimiz inisiyatif almadığı sürece, Filistin'e ilişkin cari yaklaşım müstağriplerin kontrolü altında olmaya devam edecektir. Aksâ Tufanı'na kadar, hatta ondan bir süre sonra dahi Tel Aviv yerine İsrail'in başkenti olarak Kudüs'ün gösterilmesi, Kudüs algısının ne düzeyde olduğunu göstermiştir. "İşgalci" yerine "yerleşimci", "işgal bölgeleri" yerine "yerleşim birimleri" kavramlarının kullanımının tercih edilmesi

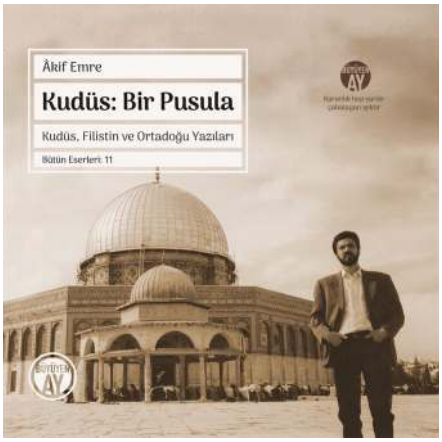

de ayrı vehamettir. Bu konuda yeterli bir dil kurulamadı maalesef. Âkif Emre'nin *Haberiyat* haber sitesi için kaleme aldığı ve manifesto niteliğinde olan "Haberiyat'a Başlarken" başlıklı yazısı nasıl bir dil inşa etmemiz gerektiğinin göstergelerini içermektedir.

Hakkı teslim etmek adına, Aksâ Tufanı ile birlikte özellikle genç kuşaklarda bir bilinç ve farkındalık oluşturmak amacıyla yürütülen okuma gruplarını, üniversitelerde yapılan çalıştay ve sempozyumları belirtmek isterim. Bu çalışmalar faydadan hâli olmamakla birlikte, konjonktürel durumların bir neticesi olmaları dolayısıyla şerh düşülmeyi gerekmektedir. Zira Filistin meselesi ne bugünün meselesidir ne de bugünün meselesi olarak kalacaktır. Bu mesele, dünü olan ve yarının inşasında Müslüman kimliğinin, bilincinin ve zihninin yeniden inşasında bir varoluş şartıdır. Temelde Kudüs ve Mescid-i Aksâ'nın özgürlük ve kimlik mücadelesidir. Âkif Emre'nin ifadeleriyle *"Filistin meselesi temelde, tarihî ve dinî anlamıyla etnik ve bölgesel sınırları aşan Kudüs sorunudur. Kudüs bilincini kuşanmayan bir Müslüman'ın ne İslâm âlemine ne insanlığa ne de yarınlara dair sözü olamaz. Kudüs bilincini kuşanmak evrensel bir sorumluluktur, ayrıcalıktır. Kudüs'ün özgür olmadığı bir zamanda İslâm âleminin özgürlüğünden bahsedilemez."* Bu şuur, *"Kudüs özlemini, Kudüs anlamını, Kudüs özgürleşmesini Kudüs romantizminden ayıran bilinci kuşanan yeryüzünün kulluk idrakidir. Kuşanmamız gereken Kudüs bilincidir. Kudüs bir şehrin, bir mekânın adı olmaktan öte bir ümmetin varoluş bilincidir."* Filistin direnişinin temelde bir Kudüs mücadelesi olduğunu; bunun sadece Filistinlileri ilgilendiren bir anlaşmazlık ya da mahalli bir mesele olmadığını, bilakis bütün Müslümanların ortak mücadele zemini olduğunu idrak etmeniz gerekmektedir.

Filistin meselesinin anlaşılmasında odağın Kudüs olduğunun altını çizen Âkif Emre, yaşananların adlandırılmasında bir sorun olduğunu dikkatlerimize sunmaktadır. Meseleyi izah için kullanılan kavramların ve aktarım biçiminin önemine değinirken, her şeyden önce meselenin adının doğru konulması gerektiğinde haklı bir ısrar içindedir. O şöyle demektedir: "Meselenin adını doğru koymakla işe başlamalıyız. Ortada bir Filistin sorunu değil, İsrail sorunu olduğunu zihinlere kazımalıyız. İsrail'in efsanelere dayalı tarihsel ve dinî iddialarla giriştiği katliam ve işgal, bir anda "Filistin Sorunu" oluverdi. Sorunun kaynağı, dehşetengiz bir hayasızlıkla isimlendirmede bile oyununu oynuyor. Hakkını arayan mazlum, varlığı gasp edilmiş muzdarip Filistinliler, avuç açıp merhamet dilenmedikleri için sorun haline getiriliyor. Toprakları işgal edilen, yurtlarından sürülen bir halkın, sömürgeci bir gücün saldırısına karşı direnişine "Filistin sorunu" adı veriliyor. Siyonist sömürgeciliğe karşı çıkanlar bile söze "Filistin sorunu" diye başlayıp İsrail'in artık bir realite olduğu ifadesiyle devam ediyorlar. Oysa önce temel gerçeğin altını çizerek başlamak gerekir: İSRAİL SORUNU. İsrail'in bir sorun olarak algılandığı bir dünyada, bu soruna ilişkin çözüm arayışları da stratejiler de değişecek demektir." İsrail, Haçlı Seferleri'nin modern versiyonu olan bir Truva atıdır. Batı'nın İslâm dünyasıyla hesaplaşmasının modern zamanlara sarkan yüzüdür. Bu durum karşısında Âkif Emre, Müslümanların sorumluluğunu hatırlatıcı olarak şu ifadeleri kullanmaktadır: *"Filistin'in hamasetten çok stratejik akıl ve sistematik çözümlere, fikriyâta ihtiyacı var. Ne Kudüs ne de Filistin karşılığı olmayan bir hamaset konusu değildir."*

Âkif Emre'nin Filistin mücadelesine dair dikkat çektiği önemli bir husus, bir tür zihin bulanıklığı olarak tanımladığı Filistin davasına yaklaşım biçiminde ortaya çıkmaktadır. Buna göre mücadele, Gazze ile, Gazze'nin HAMAS sorunuyla, Siyonist saldırganlık terörle(!) mücadele adı altında HAMAS-İsrail savaşına hatta "terörist HAMAS militanları" ile "İsrail güvenlik güçleri" arasındaki bir savaşa indirgenmektedir. Bu sorunlu bakış açısı, yaşananları doğru tanımlamayı güçleştirebileceği gibi Kudüs'ün işgal edilmişliğini, Mescid-i Aksâ'ya yönelik yıkım planlarını, Filistin'in maruz kaldığı Siyonist sömürgeciliğin unutturulmasını ve topyekûn Filistin davasının ikinci plana itilmesini beraberinde getirecektir. Oysa mesele ne sadece Gazze'dir ne de sadece HAMAS-İsrail meselesidir. Ve ne de sadece bir toprak meselesi-

dir. Mesele, külli olarak Filistin'in, Kudüs'ün ve Mescid-i Aksâ'nın işgal edilmişliği meselesidir. Gazze'de yaşananlar, Kudüs'ün kaderinden bağımsız değildir. Filistin'in Gazzeleştirilmesi gerçeği de Siyonist Sömürgeciliğin en bariz kanıtlarından biridir. Bize de artık hangi Gazze'nin acısına sahip çıkacağımızı düşünmek kalıyor.

Âkif Emre'ye göre, Filistin mücadelesinin Gazze'nin kuşatılmışlığına indirgenmesi, Filistin'e yönelik siyasi, ekonomik ve askeri kuşatmanın kapsamını yeterince ve etraflıca kavramanın önünde büyük bir engel oluşturmaktadır. Bu durumda, Gazze ile birlikte tüm Filistin ve Kudüs özel bir dikkatle takip edilmelidir. Çünkü Siyonist sömürgecilik, Gazze'de katliamlarını sürdürürken, diğer taraftan 1967 işgalinden bu yana Kudüs'ün ve Filistin'in kimliğini değiştirmeye, demografisinden tarihsel ve kültürel mirasına kadar her yönüyle Yahudileştirme çalışmalarını da aralıksız bir şekilde devam ettirmektedir. İsrail, bu bağlamda Kudüslülerin Kudüs'te yaşama haklarını ellerinden almaktadır. Örneğin, Kudüs dışından yapılan evlilikler dahi Kudüs'te oturma hakkının kaybı için gerekçe olarak gösterilebilmektedir. Bu durumun neticesi olarak, binlerce Filistinli Kudüslülük kimliğini kaybetmiştir. Ayrıca, Amerika'daki Siyonist Yahudilerce desteklenen fonlar aracılığıyla sağlanan ekonomik destekle zaten yoksulluk sınırında yaşayan Filistinlilerin mülklerine yüksek fiyatlar teklif edilerek, Filistinlilere ait mülkler teker teker Siyonistlerce ele geçirilmeye çalışılmaktadır. Âkif Emre'nin tespitine göre, tüm olumsuzluklara, her türlü baskı ve tehdide rağmen, Kudüs'ün Yahudileştirilmesine karşı direnen Filistinlilerin bu mücadelesinin yeterince farkında değiliz. Şahsi mülklerin elden çıkarılmaması düzeyinde, sokak sokak, ev ev, taş taş gösterilen direniş, Kudüs'ün savunulmasına yönelik mücadelenin başka bir boyutunu teşkil etmektedir.

Normal şartlar altında yaşam mücadelesi veren bu sahipsiz insanların, teklif edilen baş döndürücü rakamlara rağmen mülklerini satmamaları yönünde ortaya koydukları irade ve direniş, elbette sadece bir mülkü ya da serveti reddetmekten ibaret değildir. Âkif Emre'ye göre bu direniş, Müslümanların tarih önünde itibarlarını koruma mücadelesidir. Ancak ne yazık ki bu direnişe, bu sessiz ve derinden sürdürülen mücadeleye, Filistin dışındaki Müslümanlar tarafından ne resmî düzeyde ne de sivil toplum düzeyinde sahip çıkılmaktadır.

Filistin davasının yalnızca Gazze'ye indirgenmesi, Siyonist sömürgecilik Filistin'in tarihi derinliğini silmek, onu tarihsizleştirmek ve İslâmî kimliğini yok etmek girişimleri için bir fırsata dönüşmektedir. İsrail'in, "insansız bir toprağa (Filistin'e) vatansız insanların (Yahudilerin) yerleştirilmesi" safsatası ve Siyonist işgali meşrulaştırması tarihsiz bir Filistin'de daha kolay olacaktır. Âkif Emre, İsrail'in Filistin'in tarihî ve İslâmî kimliğine yönelik müdahalelerini çeşitli örneklerle dikkatlerimize sunmaktadır. Örneğin, Ümmü Tube köyünde bulunan 700 yıllık Hz. Ömer Camii için ruhsatsız olduğu gerekçesiyle yıkım kararı alınması, bu müdahalelerin somut örneklerinden biridir. İsrail'in Filistin'in tarihi ve İslâmî kimliğine yapılan müdahalenin yanı sıra Mescid-i Aksâ ve Kudüs'ün çevresini boşaltarak ele geçirme stratejisinin örneklerinden sadece biridir. Aidiyet savaşının en yoğun yaşandığı ve İsrail'in işgal politikasının en önemli adımlarının atıldığı mekânlar Kudüs ve Mescid-i Aksâ'dır. Uzun zamana yayılan bir stratejinin adım adım uygulandığı gerçeğinin altını çizen Âkif Emre, İsra-

il'in Mescid-i Aksâ'nın etrafında bilimsel görüntü altında yürüttüğü arkeolojik kazı girişiminin aslında apaçık bir işgal stratejisinin parçası olduğunu ifade etmektedir.

Filistin davası bağlamında konuşulması gereken önemli meselelerden biri de yurtlarından sürülen Filistinlilerin durumudur. Bu yaşananlar elbette bir hicret değildir. Yurtlarından zorla çıkarılmış olmanın, mülteci durumuna düşürülmenin vücut bulmuş halidir. Siyonist Sömürgeciliğin en büyük hedefi de Filistin'i Filistinlilerden arındırmaktır.

Âkif Emre'nin tespitlerine göre Oslo'dan itibaren yürütülen barış görüşmelerinde iki temel başlık ön planda olmuştur. Bunlardan biri Kudüs, diğeri ise sürgündeki Filistinlilerin evlerine geri dönmesidir. İsrail, bu iki temel konuyu müzakere konusu yapmakta sürekli bir oyalama taktiği izlemekte ve bu konuları konuşmak isteyen herkesi de devre dışı bırakmaktadır. 1948'de başlayıp 1967 işgalinden sonra da artan sayıda Filistinli Arap, değişik ülkelerde mülteci kamplarında yaşamak zorunda kalmıştır. Bu durum, demografik yapıyı ve Yahudi ırkına dayalı bir devlet şekillendirme çabasını İsrail lehine güçlendirmektedir. Bundan dolayı İsrail'in en büyük korkusu, sürgündeki Filistinlilerin yurtlarına ve evlerine dönmeleridir. Siyonist Sömürgeciliğe karşı durmak ve Filistinlilerin en tabiî hakları olan yurtlarına dönüşünü sağlamak yerine, hicret(!) adı altında Gazzelilerin yurtsuz bırakılmasını konuşmak, meseleleri odağından uzaklaştırmakla birlikte argümanları ve kavramları hırpalayıp tüketmekten başka bir şey değildir.

Filistin'in işgal adımlarından biri de Filistinlileri yalıtmayı hedefleyen, 800 km uzunluğunda ve yer yer 10 metreye ulaşan yüksekliğiyle inşa edilen utanç duvarıdır. Bu duvar, sadece İsrail sınırı(!) ile Filistinlileri birbirinden ayırmakla kalmamakta; Filistinlileri de birbirinden koparmakta, köylerle tarlaları, işyerleri ile mahalleleri birbirinden ayıracak şekilde Filistin topraklarını bölmektedir.

İşgal politikalarının vazgeçilmez diğer aparatı ise yasadışı yerleşim birimleridir. Bu yerleşim birimleri(!), Yahudi grupların Filistin'de gerçekleştirdikleri işgallerdir. Âkif Emre'ye göre, yasadışı bu yerleşim birimleri işgali sistematik ve sürekli hale getirmeyi ve demografik yapıyı bozmayı amaçlayan girişimlerdir. İşgal yönetiminin kontrolü altında sistematik olarak inşa edilen bu merkezlere, başka ülkelerden Yahudiler getirilerek yerleştirilmektedir. Sonuçta, uzun vadede Filistinlilerin tüm Filistin topraklarından sürülmesi hedeflenmektedir.

Sonuç olarak, Âkif Emre'nin de ifade ettiği gibi, "Filistin meselesi temelde, tarihî ve dinî anlamıyla etnik ve bölgesel sınırları aşan Kudüs sorunudur. Gazze'de yaşananlar da Kudüs'ün kaderinden bağımsız değildir. Bu savaşın sonuçlarını, bölgesel bir Filistin-İsrail çatışması olmaktan çıkaran temel faktörün Kudüs'ün işgal edilmişliği olduğu tespit edilmeden çözüm için atılacak adımlar anlamsız kalacaktır. Kudüs'ün işgal altında olması, Müslüman kimliğinin sistematik olarak silinmeye çalışılması gerçeği hatırlanmadıkça, Filistin meselesinin çözümü mümkün olmayacaktır. *"Kalede işgal bayrağı dalgalanırken Cuma namazı kılınmaz" bilincini kuşanıp yürüyen Maraşlı imamın mirasını Kudüs bilincine dönüştürme zamanıdır. Kudüs'ün işgalini meşrulaştıracak, Kudüs›ün aslî kimliğini parçalayacak her girişimden, siyasalardan, vicdan kararmasından ve akıl tutulmasından beri olacak devrimci bir idrâk kuşanmaktır beklenen. Kudüs'e pranga vurmaya çalışan Siyonist emperyalist oyunlarına, dünya dengelerinin aldatıcı gerekçelerine sığınmadan, tüm insanlığa karşı hakikati seslendirecek bir manifestoya, bunu eyleme geçirecek kolektif bir akla ve iradeye muhtacız. Kudüs'ü yeniden fethedecek bir Selahaddin iradesinin çıkması, bilinç bulanıklığının temizlenmesiyle mümkün olabilir. Sadece askeri ve toplumsal bir silkinişten ibaret kalmayan bir karar anının idrak edilmesi gerekir. Ete ve kemiğe bürünmüş ırkçı taassupla, efsaneleriyle, kan kusan tankları ve uluslararası entrikaların tuzağıyla Kudüs'ü tutsak edenlerin hegemonyası kırılmadan ne biz özgürleşiriz ne de Mescid-i Aksâ!"*

Buğulu Camlar Arkasında Akif Emre'nin Fotoğrafları

Kemal KAHRAMAN
Dr., Tarihçi-Yazar

Yağmurlu bir gün. Akif Emre'nin evinin önünden geçiyoruz. Buğulu camlar, ıslak zemin, tekerlek hışırtısı. Sağda yukarda eski bir site. Kaç defa arabayı o sitenin otoparkına çektik. Beşinci kat mıydı o dairede ailecek oturup sohbet ettik. İçeride ortama hâkim olan kitaplar. Fatih'teki bekârlık günlerinden bu yana büyük bir titizlikle seçile seçile birikmiş. Yılların yayıncısı olduğundan kendi emeği, katkısı olanlar az değil. Birçoğu ülkemizde Türkçesinin yayınlamasından çok önce, kim bilir hangi ülkede, hangi kitapçıdan alınmış.

Bir köşede masanın üzerinde klasik bir fotoğraf makinası. Sahibi, katıksız bir gezgin. Gezdiği her yerin, görüştüğü insanların fotoğrafını çekiyor. Bu nedenle karşılaştığı insanlar bir kamera karşısındaymış gibi ister istemez kendine çeki düzen verme ihtiyacı duyuyor. Gördüklerinden bir kısmı zihin dünyasını şekillendiriyor, bir kısmı kelimelere dökülüp yayınlanıyor. Önemli bir kısmı, kendine özgü bir bakışla fotoğraf karelerine dönüşüyor.

Onunla her görüştüğümde sorarım; bu defa nerelerden döndü? Sakin, soğukkanlı, halim selim tabiatından beklenmeyecek bir şekilde yaşadığı

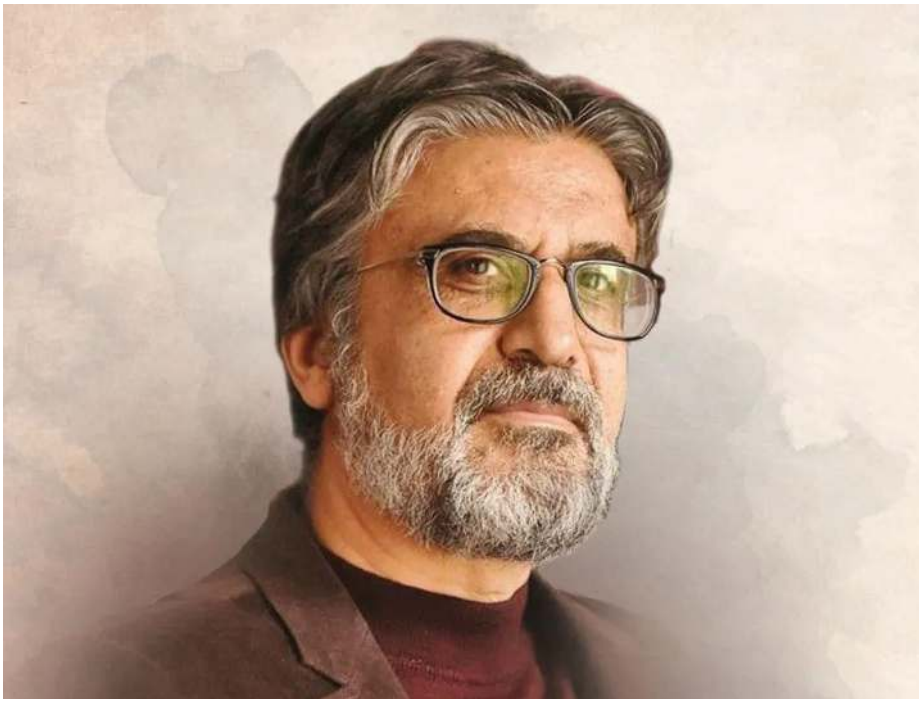

Dünya'nın pek çok yerine gitti, en önemli hadiselerin kalbinde yer almak için hiçbir fedakârlıktan kaçınmadı. Afganistan, Pakistan, Ortadoğu, Endülüs, Avrupa. Kadim Anadolu şehirleri, Erciyes metaforu, karış karış İstanbul.

Fazla hesap yapmadı. Yükü ağır değildi. Vicdanı yol gösterdiğinde hemen toparlandı. Hedefe odaklanınca gerisi füruat. Fotoğraf makinasını film bobinlerini aldı, hemen yola çıktı. O zaman 36 pozluk bobinler kullanılıyor. Bir kere çektin mi kare gidiyor. Deklanşöre basmadan önce büyük bir ustalıkla bakmak, görüntüye nüfuz etmek gerekiyor. Bu da Akif'in doğal hali. Fotoğraf çekme eylemi, ona çok yakışıyor. Dünyamızın fotoğraflarını çekerken sanki bir acelesi varmış gibiydi.

Onunla görüşürken gözlük camlarının arkasından sanki size değil, uzaklarda bir yerlere bakıyor. Ön plandaki olaylar flulaşıyor. Daha çok arka plandaki büyük resme odaklanıyor. Sürekli bir dünya haritası, sürekli bir İslam coğrafyası. Bu nedenle her ikisi için büyük anlam taşıyan Londra'da birkaç yıl kalması rastlantı değil. Coğrafyamızda son yüzyıllara ait görüntülerin netlik ayarı oralardan yapılıyor.

Akif'le İstanbul'da çeşitli zamanlarda fotoğraf gezintilerimiz oldu. Onlardan ikisi aklımda iyi yer etmiş. İlki Yahya Efendi Dergâhı'nda bir sabah vakti. Beşiktaş sırtlarında Dersaadet'in manevi ağırlık merkezlerinden birisi. Namazdan sonra serin bir İstanbul sabahında kabirlerin arasından Boğaz tarafına geçmişiz. Doğan güneş tarafında kızılca bir kıyamet. Doğu ufuklarından kadim şehrin tepelerine, kıyılarına, yalılarına, sularına gemilerine dokunmaya başlayan kızıldan turuncuya, koyu maviden sarıya çalan ışıktan huzmeler.

Sanki şehri binlerce yıllık uykusundan uyandırmaya çalışıyor. Gecenin örtüsü kalkarken varlık âlemi kendi rengini bulmadan

Bir köşede masanın üzerinde klasik bir fotoğraf makinası. Sahibi, katıksız bir gezgin. Gezdiği her yerin, görüştüğü insanların fotoğrafını çekiyor. Bu nedenle karşılaştığı insanlar bir kamera karşısındaymış gibi ister istemez kendine çeki düzen verme ihtiyacı duyuyor. Gördüklerinden bir kısmı zihin dünyasını şekillendiriyor, bir kısmı kelimelere dökülüp yayınlanıyor. Önemli bir kısmı, kendine özgü bir bakışla fotoğraf karelerine dönüşüyor.

Ben bunları anlatırken Selamlık Bahçesi'ne geçtik. Akif havuz çevresinden Dolmabahçe Selamlık kapısının fotoğraflarını çekmekle meşguldü. Ortada fıskiye çevresinde oya ağaçları, güller, manolyalar. Kameranın zum ayarını sürekli çeviriyor, bir çiçeklere bir arka plandaki görkemli saraya odaklanıyordu. Kâgir yapının Medhal Kapısı üzerindeki alınlıkta, yeşil zemin üzerine hak edilen varaklı Sultan Abdülmecit tuğrası göz alıyordu. Tabii yan taraftaki Saltanat Kapısı'nı da unutmamak lazım. Sadece krallara, sultanlara açılan en ihtişamlı kapı.

önce onlara son kez büyülü değneğiyle dokunuyor. Yazık, modern insan bu mübarek vakitleri teneffüs edemeden hayata atılıyor. Belki bu nedenle hayatın gerçek anlamına vakıf olamıyor.

Yahya Efendi Dergâhı'nın kıblesi, boğaza bakar. İşte biz orada ağaçlarla kaplı boğaz sırtlarının tepe noktasındaydık. Arkamızda dergâh, sağımızda solumuzda kim bilir ne zamandan beri burada olan kabir taşları. Yüzyıllardır onlar boğazı, boğaz onları seyrediyor. Şimdi onların misafiriyiz. Nereye baksanız bir fotoğrafçı için mükemmel bir manzara. Ama bütün bunların ruhuna nüfuz edebilecek bir bakış lazım. Akif bu bakışın arayışı içindeydi. Sırlarını yalnız o saatlerin kadrini bilenlere açmak isteyen seher vaktini rahatsız etme riskini göze alarak ne kadar kare aldı bilmiyorum. Kuzeye Beykoz taraflarına, güneye Üsküdar taraflarına doğru. Fotoğraf için ışığın pek de yeterli olmadığı saatlerdi. Ama Akif belli ki bu mübarek vakitleri paylaşmak istiyordu.

İkinci gezimiz Dolmabahçe Sarayı bahçesine oldu. Osmanlı hanedanının son Saltanat merkezi olan bu sarayda onunla görkemli Hazine Kapısı'nda buluştuk. Bu kapıdan nice sadrazamlar, vezirler, Meclis-i Mebusan üyeleri geçmişti. Daha önce Beşiktaş Sahil Sarayı'nın yer aldığı bölgeye, Sultan Mahmut oğlu Sultan Abdülmecit 1856 yılında bu sarayı yaptırmış. Avrupalıların "imparatorluk", bizim "Devlet-i Aliye" dediğimiz varlık, güçlü olduğu devirleri geride bırakmıştı. Dolmabahçe, mevcut duruma uygun bir saray arayışının sonucuydu.

Topkapı Müslüman Türk mimari geleneğine, hayat tarzına ve bir dönemin devletlerarası ilişkilerine uygun yapıdaydı; zarif, sade, vakur. Dolmabahçe ise barok çağının bütün ihtişamını üzerinde taşıyordu. Boğazdaki inci gerdanlık olarak anılıyordu. Öte yandan son dönem Osmanlı yönetiminde önemli bir etkisi olan Batılı elçiliklerin sıralandığı Beyoğlu bölgesinin hemen altındaydı. Zaman, onların varlığının sürekli hissedildiği bir zamandı. Dışarıda ve içeride yapılan her işte onların parmağı vardı. Dolmabahçe, bir Tanzimat ve Islahat sarayıydı.

Ben bunları anlatırken Selamlık Bahçesi'ne geçtik. Akif havuz çevresinden Dolmabahçe Selamlık kapısının fotoğraflarını çekmekle meşguldü. Ortada fıskiye çevresinde oya ağaçları, güller, manolyalar. Kameranın zum ayarını sürekli çeviriyor, bir çiçeklere bir arka plandaki görkemli saraya odaklanıyordu. Kâgir yapının Medhal Kapısı üzerindeki alınlıkta, yeşil zemin üzerine hak edilen varaklı Sultan Abdülmecit tuğrası göz alıyordu. Tabii yan taraftaki Saltanat Kapısı'nı da unutmamak lazım. Sadece kralara, sultanlara açılan en ihtişamlı kapı.

Genellikle bu saray yapılmasaydı, devlet yıkılmayacakmış gibi bir algı söz konusudur. Elbette Kırım Harbi dolayısıyla hazine zayıflamış, ilk dış borçlanma yapılmıştır. Yine de o sırada Avrupa'nın en büyük devletleri arasında yer alan Osmanlı bütçesinde bu saray önemli bir yer tutmaz. Yapı her haliyle yaşanan büyük değişimin sembolüdür. Batılı bir tarzdadır. Fakat Müslüman bir hanedanın evi olan mekânda, resimli heykelli süslemeler yoktur. Sultan Abdülmecit bölgeyi ihya etmiş, saray çevresine dört önemli cami yaptırmıştır; Dolmabahçe, Ortaköy, Çırağan ve Teşvikiye camileri.

Akif hem beni dinliyor, hem fotoğraf çekiyordu. Kuşluk Bahçesi'ne geçtik. Camlı Köşkü seyrettik. Harem Bahçesi, İç Hazine Dairesi veya Saat Müzesi, oradan Kızlarağası binasının, Veliaht Dairesi'nin yanından geçerek Boğaza, sahile yöneldik. Karşıda Üsküdar sırtlarına kadar uzanan billur suları görünce Üstadı andık:

Boğaz gümüş bir mangal, kaynatır serinliği;

Bu noktada sırtımızı Veliaht Dairesi'ne verdiğimizde Boğazın incisi olan saray, kıyı boyunca bütün ihtişamıyla karşımızda duruyordu. Perspektif muhteşemdi. Uzaklarda tam kıyıda bugün idare merkezi olarak kullanılan Hazine-i Hassa Dairesi ve arkasında zarif minaresiyle Dolmabahçe Camii, belli belirsiz görünüyordu. Boğaza bakan ve Muayede Salonu'na çıkan merdivenlerde uzun süre oturduğumuzu hatırlıyorum. Gördüğümüz yerlerin, aldığı karelerin muhasebesini yaptık. Tarih ve bugün hayalimizde canlandı. Sahilden Harem Bahçesi'ne yürüyerek gezimize son verdik. Hangi bölümü anlattımsa Akif oraya objektifi çevirmiş, görüntünün kendisinden de bir şeyler alıyormuş gibi uzun ve derin bir odaklanmayla çekimler yapmıştı.

Şimdi kendi kendime soruyorum, çekilen o resimlere ne oldu? Aslında bu soruyu genellemek istiyorum; Akif'in fotoğraf hazinesi ne durumdadır? Yazıları vefakâr ailesi ve arkadaşlarının titiz çalışmalarıyla okuyuculara kazandırılıyor. Fakat onun yeryüzünde gezdiği her yerde çektiği fotoğraflar olmalıdır. Ben, medya ve kültür kuruluşlarımızın onun fotoğraflarından çok sayıda sergi ve albüm çıkarabileceğinden eminim. Sergi nin veya albümün adını bile hayal eder gibi oluyorum; Akif Emre'nin coğrafyası. Nasıl tasnif edilirse edilsin, ne ad verilirse verilsin Akif'in fotoğraf hazinesi gün yüzüne çıkarılmalıdır.

Bu noktada sırtımızı Veliaht Dairesi'ne verdiğimizde Boğazın incisi olan saray, kıyı boyunca bütün ihtişamıyla karşımızda duruyordu. Perspektif muhteşemdi. Uzaklarda tam kıyıda bugün idare merkezi olarak kullanılan Hazine-i Hassa Dairesi ve arkasında zarif minaresiyle Dolmabahçe Camii, belli belirsiz görünüyordu. Boğaza bakan ve Muayede Salonu'na çıkan merdivenlerde uzun süre oturduğumuzu hatırlıyorum. Gördüğümüz yerlerin, aldığı karelerin muhasebesini yaptık. Tarih ve bugün hayalimizde canlandı.

Yol Üzre Bir Seyyahın Çağrışımları: AKİF EMRE

Mehmet BULAYIR

"Yol düşüncesi çeker insanı. Bilinmeyeni aramak kurcalamak, keşfetmek insanlık hikayemizle başlar. Yol olmasaydı bilinmeyene kanat çırpmak bu kadar cezbedici olmazdı belki de... Yolculuk önümde açılan çizgisiz bir defterdir... yolculuk her adımda doldurmaya çalıştığım deftere düşen notlar... her sayfası yeniden yazılmayı bekleyen şuurun defteri."

(Çizgisiz Defter, Önsöz, syf. 9)

Yukarıda *Çizgisiz Defter* adlı kitabının önsüzünden altıladığım cümlelerden de anlaşılacağı üzere, Âkif Emre, yıl boyunca çalışıp para biriktirip bir hafta tam pansiyon, açık büfe tatil hayali kuran bir şehir insanı değildi. Bir adım öteye giderek, kültür turizmi hayali kuran kent soylu, muhafazakâr İslamcı (!) hiç değildi.

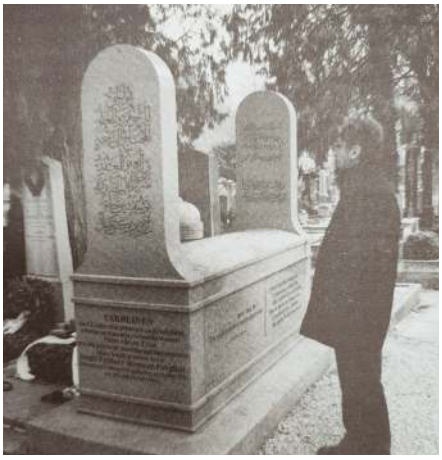

Seyahat etmek, salt gezmekle, hoşça vakit geçirmekle ilgili bir eylem değildir onun için. Yolun kendisiyle ve elbette gidilmesi gereken yerle ilgilidir Âkif Emre. Bizatihi yolun kendisi de seyahatin bir parçasıdır onun için. Bu yüzden yoldan kopuk uçak yolculularından hoşlanmaz, mecbur kalmadıkça uçağa binmeyi tercih etmezdi. Yol, onun defterinde bir iz bırakmaya aday, her kıvrımında bir hikâye barındıran bir mecradır. Hiçbir nesne rastlantı sonucu oraya konmuş değildir. Yol kenarındaki her yapı, her ağaç, her insan, hülasa her canlı ve cansız varlık, Âkif Emre için onun anlam dünyasında bir izdir, onun coğrafyaya, tarihsel arka planına dair sorduğu sorulara cevap arayışına karşılık gelir. Gözlemleri ve notları, kendi deyimi ile "*modern zamanların iğvalarına karşı bir hatırlayış denemesidir*". Bu yüzden hiçbir detay atlanamaz. Hiçbir türküye kulak kabartmadan geçilemez; şuurun defteri her daim açık ve dinamik olmalıdır.

Tahmin edebileceğiniz gibi, varılan şehirde ya da köyde ilk sorulan, modern insanın aklına ilk gelen, "Buranın en meşhur lokantası neresidir? Ve burada ne yenir?" sorusudur. Oysa Âkif Emre, daha önce-

den planlanmış bir rota izler ve ilk adım olarak yemek peşinde değildir. Zira o beldenin manevi önderine, o beldeye ruh üfleyen, değer katan kişinin makamına selam vermeden o beldeyi gezmeyi saygısızlık olarak değerlendirir. Mesela Bosna'ya gittiğinde, Aliya İzzet Begoviç'in mezarını ziyaret etmeden Baş Çarşı'ya gitmeyi aklından bile geçirmez. Şiraz'da Hafız'ın kabri başında şiir ikliminde durur. Tanca'nın derinliklerinde İbn Battuta'nın kabrini arar, İbn Haldun'un türbesi başında soluklanır. Viyana'ya şehrin 40 km dışında, sora sora bulduğu, gittiğinde adının Yusuf olduğunu öğrendiği bir oryantalist tarihçi olarak kodladığı ve mesafeli olduğu tarihçi Hammer'in mezarı başında *" Küllü nefsin zâikatül mevt. İnnâ lillah ve innâ ileyhi râciûn"* ayetlerini okuyarak irkilir, mezarına bu ayetlerin yazılmasını vasiyet eden Joseph Hammer yani Yusuf bin Hammer için Fatiha okuyarak ayrılır oradan.

Özetle, Âkif Emre'nin yolculuğu, yol ile yakın ilişkili olup, bir beldeye ulaştığında ise o beldeye iz bırakan, ruh üfleyen manevi önderler, düşünce adamlarının mezarını ziyaretle başlar. O beldenin ait olduğu medeniyetin izlerini takip ederek devam eder. Mesela İspanya'ya bir sempozyum için gittiğinde, Endülüs'ün izini sürer ve Moriskolar'a ulaşır. Sefarad Yahudilerini bilip de Endülüs'ten sürülen bir milyon Müslümana ilgisiz oluşumuza hayıflanır. Dahası, Moriskolar'dan haberiz oluşunuza öfkelenir. Medeniyet üzerine bu kadar konuşup da yaklaşık 800 yıl süren Endülüs medeniyetine bu kadar duyarsız oluşumuzu, medeniyet idrakinden uzak oluşumuza hamleder.

Şehir, mekân ve isimler üzerinden bir zihniyet okuması, bir kültürel analiz yapar Âkif Emre. Örneğin, Paris üzerinden bir batılı şehir tasavvuru, İsfahan üzerinden bir İslam şehri tahlili yapar. Paris'in sokaklarında emperyal geçmişin izlerini teşhis eder. Kutsal Yürek Kilisesi'nin adını verdiği tepenin, Eyfel Kulesi'ne ressamların yerleşmesinden sonra Ressamlar Tepesi adının verilmesini; sanatın dinin yerini alması, Eyfel üzerinden mühendislik bilim ve üniversitenin, dolayısıyla aklın kutsanması olarak nitelendirip bir zihniyet arkeolojisi yapar.

Gezdiği yerlerde değiştirilen durak ve sokak isimlerine karşı öfkelidir. Yıkılan, yerine başka binalar dikilen tarihi yapılar için dertlenir. Bunu, tarihe yapılan bir saygısızlık ve toplumsal hafızanın tahrip edilmesine yönelik bir hamle olarak görür. Tarih ile irtibatı koparılan nesillerin, zihinsel işgale karşı savunmasız hale geleceğini, kültürel işgale uğramalarının kaçınılmaz olacağını iddia eder ki, bugün gerek Balkanlar'da ve gerekse Ortadoğu'da yaşadığımız sonuçlara karşı genç neslin ve hatta orta yaş kuşağının duyarsızlığı, onu doğrular nitelikte değil midir?

Gezdiği yerleri, kendisine arka fon olacak bir fotoğraf imgesi olarak görmez; ilgisini çeken yerlerin elbette fotoğrafını da çekmiştir ve hatta iyi bir fotoğrafçı olduğu da söylenebilir. Yalnız onun çektiği fotoğraflarda özne kendisi değil, çektiği kare daha doğrusu çektiği karenin arkasındaki bakış açısıdır. Âkif Emre'nin defaatle söylediği, yazılarında üzerine basarak tekrarladığı üzere fotoğraf, onu çeken gözden bağımsız değildir ve size de çektiği resimle ilgili görmenizi istediği bir algıya hizmet etmeyi amaçladığını, açık yüreklilikle ifade eder. Nitekim, İspanya'da Cebel-i Tarık Boğazı'na kurdukları kameraya yansıyan görüntüden, kamerayı kurdukları villanın sahibinin kendisine şöyle dediğini aktarır: "Ne muhteşem gün batımı değil mi?" Oysa Âkif Emre o manzarada yüzyıllar önce İspanya'yı fethetmeye gelen Tarık bin Ziyad'ın gemileriyle gelişini ve geri dönmemek için yakılan gemileri, sonra Gırnata'nın düşüşüyle çığlıklar eşliğinde karşı sahile doluşan acılı Endülüs halkını görmektedir.

Âkif Emre, Sana Aşk Olsun!

Mustafa ESER

"Ölen hayvan imiş aşıklar ölmez!"
Yunus Emre

Tespit yapmanın üstenciliğini reddedip çözüme dair hem fikir hem de eylem üretmiş bir insan güzelidir Âkif Emre. Dertli bir derviş, kaliteli bir fikir işçisi, ince zevk sahibi bir edip ve vefalı bir dosttur. Gezmiş, sormuş, dertlenmiş, sahiplenmiş, bedel ödemiş ve hep hayatın içinde yer almış bir âdemdir. Mekânı cennet, makamı ali olsun!

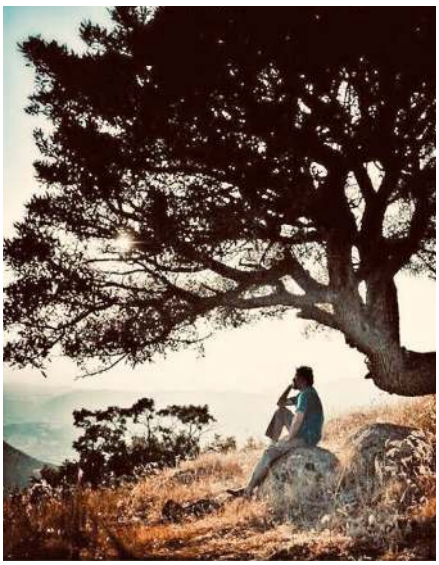

Tarihin kurgulandığını, medyanın bir manipülasyon aracı olduğunu, köksüzlüğün ve gelenekten kopmanın bizi nasıl savurduğunu her fırsatta dillendiren, yazan ve pek çok biçimde ifade eden Âkif Emre, arkasında hem bir bilinç hem de ciddi bir emek bırakarak göç eyledi bu fani dünyadan. Ardında kalanlar olarak, çalışkanlığına ve velut kalemine özenmeden gayrı bir şey gelmiyor elimizden. Özenenlere selam, özenilene rahmet olsun!

Müslüman bir dertlinin güncel siyasetle meşguliyetinin nasıl olacağının bir örneğidir Âkif Emre. Kiri gören ve gösteren ama kirlenmeyen bir duruşun sahibi olmak zor iştir. "Bizden" deyu örtbas etmeyen; "onlardan" deyu çamur atmaktan imtina eden adilane tutum, pek aziz bir tutumdur. Âkif Emre bu tutumu gözlere sokmadan yaşadı; samimiyetle yaşadı. Biz de buna şahit olduk. Görenlere de görünene de aşk olsun!

Mekâna dair, şehre dair, topluma dair, mimariye dair bu kadar şümullü bir ufkunun olması hususen takdire şayandır. Emanet fıkhından haberdar, çağdaş sorunları gören bir bakışı olan Âkif Emre ayakları yere basan teklifleri ile çözüm odaklı bir fikriyat koydu bu alanda da. Hem

dünyadan hem de Türkiye'den meseleleri anlaşılır bir dille, Müslümanca bir akılla anladı, anlattı, aktardı. Anlatana da duyana da muhabbet olsun!

Cihad bölgelerine hakimiyeti ve cihad gündemini yakinen takibi de özeldi Akif Emre'nin. Cihad bölgelerinden bilgileri aktarır ve sağlam tahliller, bölgenin fotoğrafının çözünürlüğünü artırırdı. Müslümanın gündeminde ve dilinde cihadın nasıl yer alacağına dair berrak bir örnekliği oldu. Romantik bir cihad edebiyatı yerine sahici yorumlar ile bir görüş kazandırdı. Kazandırana da müstefid olana da cesaret olsun!

Hayatının bütün yoğunluğuna, sık seyahatlerine rağmen entelektüel donanımı son derece tatmin ediciydi. Âkif Emre sadece kendini yetiştirmekle kalmadı; mevcut entelektüel ortamlara dair de çözümlemeler de yaptı. Üniversiteden aydınlara, sivil düşünceden eğitim müfredatlarına kadar farklı entelektüel katmanlara dair meselelerde de fikir üretip yazmaktan geri durmamıştır. Geri durmayana da bunu görebilene de ufuk olsun!

Batı'yı ve Doğu'yu bu denli sarih okuyabilen nadir gözlerdendi insan güzeli Âkif Emre. Doğu'nun hikmetini tarihsel envantere dökecek kadar bilen, Batı'nın mevcuttaki sömürgeciliğine itiraz eden; tarihindeki kan gölünü ve ilkelliğini de çekinmeden söyleyen ama bazı meselelerdeki iş kabiliyetini de anlayan bir nazarı vardı. İdeolojik körlükten ziyade hikmetli bir okuma yapma gayretinde olan merhum bunda da muvaffak olmuştur, diyebiliriz. Bu muvaffakiyetin aktarılabilmiş olmasına şükürler olsun!

Sanatsal zevki de damıtılmıştı Âkif Emre'nin. Sanata dair fikirleri, bu alanda da kendini beslediğine işarettir. Tempolu bir yaşamın içinde bu denli damıtılmış sanatsal okuyuşa sahip olmak, ayrı ve özel bir kabiliyettir zannımca. Güzel insanın güzele dair fikirleri de sağlam ve örneklik mesabesindedir. Aynı çağda yaşamış olmaklığımıza binlerce kere hamdolsun!

Hayatının bütün yoğunluğuna, sık seyahatlerine rağmen entelektüel donanımı son derece tatmin ediciydi. Âkif Emre sadece kendini yetiştirmekle kalmadı; mevcut entelektüel ortamlara dair de çözümlemeler de yaptı. Üniversiteden aydınlara, sivil düşünceden eğitim müfredatlarına kadar farklı entelektüel katmanlara dair meselelerde de fikir üretip yazmaktan geri durmamıştır.

Yaşamak Dikkati

Hüseyin Nasrullah İNAN

Akif Emre'nin "Çürüme de Umut da Hep Olacak" Makalesinin Düşündürdükleri

Hz. Ömer (r.a) efendimize atfedilen bir hal vardır, rivayet olunur ki şöyle bir haldir: *Mahşer günü deseler ki yalnızca bir kişi cehenneme girecek o kişi ben miyim diye düşünür ve korkuya kapılırım. Yine deseler ki yalnızca bir kişi cennete girecek, o kişi ben miyim diye ümitlenirim.*

Bu halin izahına girişmeden evvel bir kavramsal çerçeve inşa etmek isterim. Hz. Ömer efendimizden de ilhamla bir Müslümanın günlük yaşamında, Allah'a kulluk sürecinde korku ve umut arasında gidip gelebileceği bir elastikiyete sahip olma niyetine yaşamak dikkati diyelim. Bu bir hassasiyet düzeyidir ki insan, kalplerin Allah'ın elinde olduğunu bilir ve kalbini İslam üzere sabit kılması için Allah'a yakarmasına imkân verir. Bu bakımdan yaşamak dikkati, Allah'a kulluk yolunda bir sakınma ve korunmaya dönük takvayı kuşanma hali olarak nitelendirilebilir. Velhasıl söylenebilir ki takva hali, yani yaşamak dikkati, Müslümanı nefsine karşı bir kuş kadar ürkek ve bir körün parmak uçları kadar hassas kılar.

Yaşamak dikkatini kuşanan bir Müslüman en başta Allah Teâlâ hazretlerine karşı derin bir teslimiyet içerisine girer. İnsanlara karşı büyüklük taslamaz, korku ve umut arasında sürekli bir hareketlilik içerisinde olduğu için fikirlerinin, malının, evladının ve makamının geçiciliğinin hakikatini kavrar. Dünyanın geçici bir durak, bir oyun ve eğlence yeri olduğu hakikatini kuşanır. Müminin sahip olduğu bu hareketlilik hali sabitliğe, kalıcılığa yani putlaşmaya alan bırakmaz. Tıpkı Kâbe örneğinde olduğu gibi mümin, sabit olanın, tek olanın, mutlak hakikatin etrafında pervane gibi dönerek akıp durur. Tüm tabiat bu akışa ahenk

içerisinde eşlik eder. Taşlar Allah'ın korkusuyla yuvarlanır. Atom deveran eder, gezegenler de belirli bir yörüngede akıp gider. Bu halin bir yansıması olarak insan, bu süreğen akışın içerisinde kendisine ancak sahip olduğu yaşama dikkati ölçüsünce yer bulur.

Seni Öldürmeye Gelen Sende Dirilsin

Korku ve ümit arasında deveran eden, yaşamak dikkatiyle takvayı kuşanan mümin, İslam'ın diriltici soluğunu arzda yayma şerefine ulaşır. İslam'ın diriltici nefesinden nasipdar olmamış, buz çölünde yol alan gönüllerin üzerine çökmüş kasveti dağıtır ve buzları çözerek iman ikliminin havasından haberdar eder. İslam'ın diriltici soluğu öyle kudretlidir ki Üstad Sezai Karakoç'un dediği gibi kişiyi öldürmeye geleni diriltir.

Ve Çürüme

Korku ve ümit arasındaki hareketlilik hali Müslüman kalbini her daim canlı tutar. Fakat Müslümanın cennet fikriyle ümitvar olmadığı yahut cehennem fikriyle korkuya kapılmadığı yahut iki fikirden birinde tutsak bulunduğu bir hal vardır ki bu çürüme halidir. İşlemeyen makine paslanır, akmayan su yosun tutar ve temizliğini yitirir. Çürümenin bir biçiminde kendini umutsuzluğun kangren edici kollarına atan insan Allah'ın rahmetini isteyecek kudreti kendinde bulamaz ve bir karamsarlığın içerisinde çürümeye başlar. Çürümenin bir diğer biçimi ise insanın sahte hakikatlere takılıp kalmış olabileceği ihtimalini düşünmeden şenlikli bir zafer havasına girmektir.

Akif Emre'nin düşüncesinden hareketle yaşamak dikkatini kuşanmamak insanı çürümeye götüren bir gaflet halidir. Bu sarhoşluk, inşa ettiği sahte hakikatlerin üzerinde zafer takı kurar, çürümeye yüz tutmuş vücuda ihtişamlı dış giysiler giydirir. Sahte hakikatlerin inşa ettiği bu hal bozgunu adeta bir fetih gibi sunabilir.

Ölü Toprağını Üstümüzden Atmak

Korku ve ümit arasındaki ölçünün bozulması insanoğlunun gaflet halidir. Peki, bu ölçüyü tekrar tutturmanın, dağılmış teraziyi yeniden toparlamanın bir yolu yok mudur? Dengesini şaşırmış, yönünü kaybetmiş, karanlıklar içerisinde çöküp kalmış gönüller nasıl şifa bulacaktır? Onu öldürmeye gelenin kanlısı olmaktan nasıl kurtulacaktır? Bir çıkış yolu olmalı…

Ölü toprağını üstümüzden atmanın şartı her şeyi yeniden sorgulama cesaretini kuşanarak bizi çürümeye mahkûm eden sahtelikle güçlü bir hesaplaşmadır. Bizi yaşama dikkatini kuşanmaktan alıkoyan sahtelikleri parçalamanın yolu ise aşk, samimiyet ve adanmışlıktır. Anlık bir pırıltı üzerimizdeki ölü toprağını silkelemeye ve dirilişe yetecektir.

Merhum Akif Emre'nin alabildiğine karamsar bir çerçevede seyreden yazısının akıbetinin bir telefon görüşmesi neticesinde umut sözcükleriyle tamamlanması tesadüf değildir. Sahte hakikatlerin dört bir yanımızı sardığı bir vasatın içerisinde zafer takı kurmak ve fetih şarkıları söylemek bir çürüme alametidir, elbette. Düzenin olanca sahteliği içerisinde, bozgunun ortasında zafer şarkıları söylemek marifet değildir. Lakin yaşamak dikkatini kuşanmış gönüller onu öldürmeye gelenleri İslam'ın nefesiyle diriltecek soluğu sinelerinde taşımayı bilirler. *Çünkü kafirler topluluğundan başkası Allah'ın rahmetinden umut kesmez* (12/87).

Bir yönüyle Akif Emre'nin kuşanmış olduğu yaşamak dikkati onu müstesna bir şahsiyet kılıyor. Ömrünün sonuna kadar sürdürdüğü yazarlık serüveninde hakikat olarak sunulan sahteliklerin idrakinde olarak toplumsal çürümeyi sezebilmiş bir dikkatten söz ediyoruz. Böylesi bir hakikati yüklenmek her insanın harcı değildir ve onun altında ezilmek, karamsarlığın sığ sularında takılıp kalmak da bir ihtimaldir. Bu yüzdendir ki çoğu insan o yükü yüklenmek istemez ve kendini ya karamsarlığın kollarına ya da sahte hakikatlerin şenlikli havasına terk eder. Akif Emre'nin yaşamak dikkati ise Allah'ın Rahman ve Rahim isimlerinden beslenerek umudu hep canlı tutar. Bu dikkat öyle kuvvetlidir ki sahte hakikatlerin çürütücü havası onu boğmaya güç yetiremez. Sonuç olarak yaşamak dikkatini kuşanmış Akif Emre düşüncesi, şenlikli zafer havasının ardındaki çürümeyi idrak edebilecek bir sezgiyi ve bu gerçeğin boğamayacağı bir umudu her daim canlı tutar.

Âkif Emre'nin Gönül Toprağına Düşen Silüet: Aliya

Nihal PAKIRDAŞI

İnsan, doğduğu şehrin izdüşümünü karakterinde taşır. Evrene misafir olarak gönderilen insana, doğduğu şehir ilk sütünü verir. İnsanoğlu bundan sonra ister dünyanın öbür ucuna gitsin isterse uzayın derinliklerine yol alsın, genlerinde doğduğu toprakların izi vardır. Bu yüzdendir ki her gönül, doğduğu toprakların muhabbetiyle yoğrulurken; yüz, şehrin aynası olur. Tıpkı mütefekkir Akif Emre'nin, Aliya İzzetbegoviç'in yüzü gibi. "Gölgesiz", Akif Emre'nin Aliya hakkındaki ilk intibası. Aslında, kendi simasının gölgesi de gölge etmemiş ki, Aliya'nın aydınlığını yüzünde hissedebilmiş. Orta Anadolu'nun ovalarından her daim Erciyes ile göz göze gelen, zirveye giden çetrefilli yolları ve nihayetinde zirveyi bilen, zirveden de olanca haşmetiyle genişliği ve ferahlığı görebilen Akif Emre'nin, "dağ gibi adamları" ilk bakışta anlaması, tesadüf eseri olmasa gerek. Nasıl ki ait olduğu şehrin yapısı Akif Emre'ye, -iyilik ve kötülük, yükseklik ve alçaklık arasındaki mesafeyi- hem görmek hem de ifade edebilecek yeteneği aşıladıysa; benzer biçimde Saraybosna'nın yüksek dağları, Aliya İzzetbegoviç'in zorluklar karşısındaki direnişine, mücadelesine, umuduna ilham olmuştur.

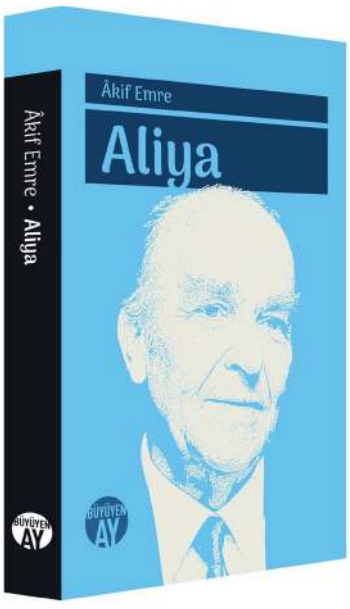

Müslüman coğrafyayı dert edinen Akif Emre, ömrünü Endülüs İslam uygarlığından Filistin›e, Balkanlardan Pakistan›a kadar; gezi, yazı ve belgeselleriyle bu coğrafyaları tanımaya ve tanıtmaya adamıştır. Özellikle 1990'lı yıllarda Müslüman coğrafyalarda yaşanan savaş ve krizler, onun yoğunlaştığı konular olmuştur. Bosna Savaşı (1992-1995) sırasında, Saraybosna abluka altındayken dahi arkadaşlarıyla birlikte tüneller vasıtasıyla savaş bölgesine ulaşarak hem varlığıyla hem de kalemiyle Bosna halkına desteğini kesintisiz sürdürmüştür. Akif Emre, Sırpların, Boşnak halkına karşı gerçekleştirdiği katliamlar karşısında Batı'nın ikiyüzlü tavrını her daim eleştirmiştir. Savaş sırasında, Sırpların Boşnak halkına uyguladığı soykırıma ve Batı'nın bu katliamlar karşısındaki çifte standartlı tavrına rağmen, Aliya İzzetbegoviç'in hak, adalet ve insanlık değerlerinden ayrılmaması, Akif Emre'yi etkileyen yönlerinden yalnızca biridir. Akif Emre, kurtuluş mücadelesi sırasında

ve sonrasında Aliya'nın İslam dünyasına, Bosna Boşnak halkına ve insanlığa evrensel mesajlar verebilen bir lider olduğuna dikkat çeker. Akif Emre, Aliya İzzetbegoiç'i "Özgürlük savaşçısı olarak Aliya", "Bir kurucu lider olarak Aliya" ve "Düşünür olarak Aliya" olmak üzere üç aşamada ele alır.

Aliya'nın entelektüel yönü, Akif Emre'nin ısrarla dikkatleri çekmek istediği yönüdür. Ona göre Aliya, bir lider olarak tarih sahnesine çıkmasa dahi evrensel ölçekte geliştirdiği düşünceleriyle iz bırakacak bir düşünür olarak kendisini ispatlayacağına inanır. Aliya'nın düşünür tarafının genellikle gölgede kaldığını ifade eden Akif Emre; özellikle *Doğu Batı Arasında İslâm* eserinde, birinci sınıf bir düşünürün ve Müslüman bir aydının Doğu, Batı, İslâm, din, modern dünya sorunlarına dair son derece derinlikli tahliller ve çözüm önerileri sunduğunu belirtir. Ayrıca, kütüphanesi ve kaynakları yanında olmamasına rağmen, hapishanede kaleme aldığı *Özgürlüğe Kaçış* kitabında insanlığın kadim sorunlarına eğildiğini vurgular. Akif Emre, önemli düşüncelere sahip Aliya'yı evrensel ölçekte mesaj verebilen, söylem geliştirebilen bir aydın ve bir entelektüel olarak değerlendirir.

Akif Emre'nin, Aliya İzzetbegoviç'te öne çıkardığı ikinci yön, onun bir direniş lideri, bir özgürlük savaşçısı olmasıdır. Akif Emre, Aliya'yı yayımladığı "İslam Deklarasyonu"nundaki düşüncelerinden dolayı komünist sistemle işbirliği yapmayı reddedip 14 yıl hapiste yatmayı göze alabilen bir lider bir direnişçi olarak tanımlar. Aliya'nın geçmişinde hiçbir suç örgütüyle iş birliği yapmamış olması, onu Bosna halkının gözünde "öncü" bir konumuna taşımıştır. Diğer yandan halkla yakın ilişkiler, Bosna'da hem savaşa hem de topluma öncülük eden; Müslüman kimliğiyle öne çıkan, dinine bağlı birçok yönetici aydının yetiştirmesine imkân sağlar. Akif Emre'ye göre Aliya, entelektüel anlamda olduğu kadar sosyal anlamda da duruşu olan bir direnişçidir.

Akif Emre, Aliya'nın İslam alemine

Müslüman coğrafyayı dert edinen Akif Emre, ömrünü Endülüs İslam uygarlığından Filistin'e, Balkanlardan Pakistan'a kadar; gezi, yazı ve belgeselleriyle bu coğrafyaları tanımaya ve tanıtmaya adamıştır. Özellikle 1990'lı yıllarda Müslüman coğrafyalarda yaşanan savaş ve krizler, onun yoğunlaştığı konular olmuştur.

Akif Emre'ye göre Aliya, entelektüel anlamda olduğu kadar sosyal anlamda da duruşu olan bir direnişçidir.

örnek teşkil eden üçüncü yönünü, kurucu lider ve devlet adamı kimliğiyle tanımlar. Akif Emre, Aliya'nın lise yıllarında Saraybosna Nehri kıyısında arkadaşlarıyla oturup İslam dünyasının durumunu ve İslam medeniyetinin yeniden dirilişini konuşan bir idealisttir. Endülüs'te ve Osmanlı aracılığıyla Avrupa'nın içlerine kadar yükselen İslam'ın yeniden dirilişine dair gençlik dönemine ait hayalleri, Aliya'nın kesintisiz idealizmini yansıtır. Akif Emre, Aliya'nın bu idealist tutumunu, onu herhangi bir özgürlük savaşçısından ayıran temel özelliklerinden biri olarak görür. Diplomasinin inceliklerini, idealizmin getirdiği tavizsizlikle birleştirebilen Aliya; bilgi birikimin, idealizmin, ahlak ve erdemin ne anlama geldiğini ve toplumları nereye götürebileceğini gösteren güzel bir örnektir.

Aliya İzzetbegoviç'i örnek alan Akif Emre, onun ahlaki yönünü her fırsatta dile getirir. Akif Emre bu bağlamda, gözlerden kaçan çok önemli bir ayrıntıya da dikkat çeker. Ona göre; ne fiziki ne askeri ne de demokratik anlamda zayıf olan halkın, devlet tecrübesi bulunmayan bir lider tarafından yönetilmesine rağmen, kurtuluş mücadelesinde Aliya'nın ihlasıyla bereket hasıl oluşmuştur.

Akif Emre, Aliya'nın pozitif tavrına ve iyimserliğine dikkat çeker. Her iki özellik, hayatla olan tavrını belirlemiştir. Hayata olumlu bir bakış açısıyla bakmasını bilen Aliya'nın, düşmanlarının bile kişiliğine saygı duyduğunu ve Aliya İzzetbegoviç anlaşılmadan Bosna'nın özgürlük mücadelesinin tam anlaşılamayacağını hatırlatır.

Akif Emre göre, en zor koşullarda dahi ilkelerinden taviz vermeyen, Batı ile ilişkilerinde komplekse kapılmayan, bu yüzyılda da ahlaklı olunabileceğini gösteren Aliya; küçük bir ülkenin lideri olmasına rağmen büyüklüğüyle düşmanlarının dahi saygısını kazanmış, herkesi kendine hayran bırakmıştır. Doğu ve Batı medeniyetlerinin kesiştiği noktada kendi kimliğiyle var olmayı

başarabilen Aliya İzzetbegoviç, İslam dünyası için yeni ve üstün nitelikli bir lider modelidir.

Akif Emre, İslâm dünyasından yetişen evrensel isimlerin son örneği olarak gördüğü Aliya İzzetbegoviç için iki ayrı dalda ödül verilmesi gerektiğini savunur. Geleneksel hale getirilerek her yıl verilmesi önerilen bu ödüllerden biri, devlet adamlığı yönü nedeniyle "Aliya Barış Ödülü" diğeri ise düşünce birikiminden dolayı "Aliya Düşünce Ödülü" olmalıdır. Bilge Kral adına verilecek bu ödülün mutlaka fikir ve barış adına verilmesi gerektiğini vurgular.

Akif Emre ve Aliya İzzetbegoviç, biri Anadolu'da, diğeri Avrupa'da yetişmiş iki önemli şahsiyettir. Bu değerli insanları farklı coğrafyaların insanı olarak görmek, kuşkusuz kendi tarihimize göz ardı etmek anlamına gelir. Akif Emre bu yüzden, Aliya'nın temsil ettiği sembolizmi ve yaşayan dinamizmi Osmanlı medeniyetinin bir devamı olarak görür. Ona göre, Aliya'nın önderlik vasfı ve entelektüel boyutu, Osmanlı geçmişiyle ilişkilendirmeden tam anlamıyla anlaşılmaz. Aynı şekilde, Boşnak halkına yönelik saldırılar ve uluslararası haksızlığın, Avrupa'nın Osmanlı ile olan tarihsel hesabı dikkate alınmadan anlaşılamayacağına dikkat çeker. Akif Emre'nin Aliya'nın mücadelesinin, Osmanlı'nın tasfiyesini nihayete erdirdiğini düşünen dünya sisteminin, Balkanlar'da Osmanlı'yla yeniden karşılaşmanın somut bir ifadesi olarak görür. Bu bakış açısı, bölgedeki İslam varlığının hala geleceği şekillendirecek bir dinamizmi taşıdığına işaret etmektedir.

Akif Emre, Aliya'yı kendine örnek alacak kadar yakın hisseder. Ona göre Aliya, İslâm medeniyetinin sınırlarını değil, ufkunu gösteren; İslam ruhunun diriltici özgürlük muştusu olduğunu dünyaya ilan eden adamdır. Bilge, Müslüman, özgürlük savaşçısı, sadece tarihe tanıklık eden değil, tarih yazan bir liderdir. Bu yüzden Aliya'nın hilal şeklindeki kabri başında düşünür: "Ölürken uhrevi derinliğin muştusunu taşıyanlar ölümleriyle de hayata dair bir şeyler fısıldıyor, sessiz ve vakur.." Ve içine döner;

"Ölüm Hafız'ın kabrindeki gibi şiirsel olabilir miydi? Ya da Aliya'nın üstünü örten kubbeye benzer bir gök kubbe inşa edebilecek miydim üşüyen ruhumu ısıtmak için?

Beyazlar içinde toprağa bırakıp kafamı kaldırdığımda gök kubbeyi tutan beyazlar içinde, bir sonsuzluk muştusu gibi duran Erciyes'i gördüm. Sinan'ın yeryüzüne oturttuğu kubbelere ilham veren Erciyes ak bir ölüm düşüncesi olmuştu adeta. Erciyes, ürperen, hüzne boğulan ruhumu ısıtan ötelerden ihtişamlı bir güzellikti gördüğüm."

Aliya İzzetbegoviç'i örnek alan Akif Emre, onun ahlaki yönünü her fırsatta dile getirir. Akif Emre bu bağlamda, gözlerden kaçan çok önemli bir ayrıntıya da dikkat çeker. Ona göre; ne fiziki ne askeri ne de demokratik anlamda zayıf olan halkın, devlet tecrübesi bulunmayan bir lider tarafından yönetilmesine rağmen, kurtuluş mücadelesinde Aliya'nın ihlasıyla bereket hasıl oluşmuştur.

Kaynaklar:

Dindirek, H. *İslam coğrafyasına adanan bir ömür: Akif Emre*. https://www.aa.com.tr/tr/yasam/islam-cografyasina-adanan-bir-omur-akif-emre adresinden alındı

Emre, A. (2020). *Aliya.* İstanbul: Büyüyenay Yayınları.

Âkif Emre'nin Gözünden Balkanlarda Kimlik Krizi

Burak ÇETİK

İlim geleneğimizde "Usul bilmeyen vusule eremez" şeklinde veciz bir söz bulunmaktadır. Her ilmin bir usulü bulunur ve talim, bu metodoloji çerçevesinde gerçekleştirilir. Âkif Emre'nin yazıları, usul bilen birisinin kaleminden çıktığını belli ediyor. Meseleler, duru bir zihinle ele alındığı için isabet oranı çok yüksek olmaktadır. Balkanlara dair incelemeleri de bu bağlamda değerlendirilebilir. Kanaatimce Âkif Emre, "Balkanlar zaten bizim toprağımızdır" anlayışıyla "Balkanlardan bize ne" görüşü arasında mutedil bir çizgide duruyor. Bu kanaatimi biraz temellendirmek istiyorum. Zikrettiğim ilk görüş olan "Balkanlar zaten bizimdir" anlayışı, meselelere hamasî ve hayalci bir yaklaşımla yaklaşmaktadır. Evet, bir dönem Balkanlar bizim toprağımızdı; gönül coğrafyamızın hala bir parçasıdır. Ancak bölgenin sosyolojik gerçekliği, bu anlayışın oldukça uzağındadır. Öte yandan, bu görüş oryantalist bir yaklaşıma sahiptir. Balkanlara gidip insanlara "Zaten burası bizim toprağımız" diyerek üst perdeden konuşan, tabiri caizse ayar vermeye çalışan insanlarla karşılaşmamız mümkündür. Buna karşılık, tam zıt görüşe sahip olanlar ise ulus devlet sınırlarını aşamayan, ümmet olmak bilincinden uzak kimseler. Âkif Emre ümmet coğrafyasına ulus devlet sınırlardan bakan birisi değildir. Dolayısıyla Balkanlara yaklaşımı da tüm Müslümanlara olan yaklaşımıyla paraleldir. Aynı zamanda, kendisi diğer uç görüş gibi ayar vermeye odaklı değildir. Coğrafyamızı anlamaya, yaşamaya ve geleceği için çalışmaya odaklıdır.

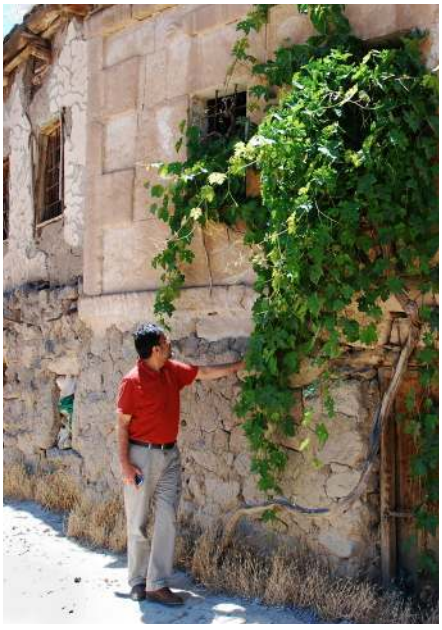

Kimlik Krizi

Âkif Emre'nin Balkanlara yönelik yaklaşımını anladıktan sonra, sıkça vurguladığı kimlik krizine değinmekte fayda var. Osmanlı döneminde İslâm'ın Balkan toplumlarında kendisini göstermesiyle, bölge halkı yeni bir kimlikle karşılaştı. Hristiyan olan toplum içinde Hanif bir yaklaşıma sahip Bosna halkının İslâm'a teveccühü, bir anda dengelerin değişmesine sebep oldu. Aynı zamanda, nüfus politikaları gereği Anadolu'dan getirilen Türk ailelerin dağınık şekilde iskân edilmesi, farklı milletlerin sayısının artmasına neden oldu. Sırp, Hırvat, Boşnak, Pomak, Arnavut, Türk kimliklerinin yanı sıra, Müslüman ve Hristiyan kimlikleri de bölgenin temel unsurları haline geldi. Osmanlı idaresi sürdüğü dönemde bu kimlik krizi nadiren patlak verse de bölgede bir düzenin varlığından söz edilebilir.

Yugoslavya tecrübesinde de kısmi bir birliktelik ve düzen olduğunu söylemek mümkündür. Fakat bu düzen, tüm Sosyalist rejimlerde olduğu

gibi baskıcı ve kanlı diktatörlükler yoluyla tahsis edilmiştir. Örneğin, Üsküp'te yaşayan Müslüman Türklerin dinlerini yaşamalarına müsaade edilmiyordu. Kimliklerini muhafaza etmek isteyen Türkler, Yücel Teşkilatı etrafında toplanmıştı. Teşkilatın dört öncüsü rejim tarafından şehit edilmişti. Bosna'daki durum da bundan farklı değildi; Müslümanların dinlerini yaşamalarına müsaade edilmiyordu. Aliya ve arkadaşları, bu dönemde defalarca yargılanmıştı. Kısacası, Sosyalist Yugoslavya'nın kimlik krizine yönelik bir çözümü bulunmamaktaydı. Aksine, rejim varlığını Müslümanları imha etmeye borçluydu.

Yugoslavya'nın yıkılmasının ardından bölgede ulus devletler ortaya çıktı. Fakat coğrafyadaki unsurlar iç içe olduğu için Balkanlar'da sular durulmadı. Bosna'da yaşayan Müslümanları hiçe sayan Sırplar ve Hırvatlar, 1992-1995 yıllar arasında Müslümanları katlettiler. Kosova'daki Arnavutlar da benzer şekilde, Sırp hakimiyetini istemediği için mücadele ederek bağımsızlık kazandılar. Günümüzde ise çatışmalar hâlâ sürmektedir. Mesela, Üsküp ve Mostar gibi Müslüman şehirlerine, halkı kışkırtmak amacıyla haçlar dikilmektedir. Hülasa, Âkif Emre Balkanları bu çeşitlilik ve kimlik krizi esasına göre okuyor.

Kriz Aşmada Aliya Örnekliği

Aliya, kuşkusuz son yüzyılın en önemli devlet ve fikir adamlarından birisidir. Âkif Emre'nin metinlerinde Aliya vurgusunu sıkça rastlarız. Onun için "yüzünde gölge olmayan" lider ifadesini kullanmaktadır. Bu ifadenin temelinde, Aliya'nın ilkeli bir siyaset tercih etmesiydi. Sırpların ve Hırvatların Boşnak halkına yönelik katliamlarına rağmen, Aliya düşmanlığı bile düzgünce yapmak gerektiğini savunduğu için askerlerine mazlumlara dokunulmamasını emretmişti. "Onlar bizim öğretmenimiz değil" diyerek, zulme zulümle karşılık vermemiştir. Aliya, Balkanlara ve dünyaya farklı kimliklerin beraber yaşayabileceğini göstermiştir. Bu tutum, kimlik krizinin aşılması noktasında önemli bir kavşak olmuştur. Öyle ki, cenazesinde düşmanları bile lehine şahitlikte bulunmuştur.

Âkif Emre'nin ikinci en önemli vurgusu, Aliya'nın entelektüel bir kişiliğe sahip olmasıdır. İslâm dünyasını ve Balkanların sorunlarını doğru tespit edip çözümler üretebilme yeteneği, Balkanlar açısından değerlendirilmesi gereken büyük bir imkândır. Aynı zamanda bu tutum, dünyaya da bir mesajdır. Zira farklı kimliklerin bir arada yaşama tecrübesi, Bosna'da teoriden pratiğe geçirilmiştir. Boşnaklar, arkalarına aldıkları güçle ve bir devlet mantığıyla Sırplara ve Hırvatlara hayatı zindan edebilirdi. Fakat bunu tercih etmediler. Asırlardır birlikte yaşadıkları bu iki milletin tüm zulümlerine rağmen, affedici bir tutum sergilediler. Kuşkusuz bu affedicilikte, İslami öğretilerin etkisi büyüktür.

İslam, kuşatıcı mesajıyla asırlar boyunca ötekine yaşama hakkı tanımışken; modern Batı düşüncesi, Haçlı Seferleri geleneğini Balkanlar'da sürdürmeye devam etmektedir. Müslüman şehirlerinin yıkılması ya da İslam eserlerinin hemen yamacına haçların ve heykellerin dikilmesi, ötekine saygısızlığın en bariz örneklerinden biridir. Üsküp'ü gezerken gördüğü heykeller nedeniyle Âkif Emre, bu şehir için Nuri Pakdil'in "put yapımevi" ifadesini kullanır. Mostar Köprüsü'nden görülen haç, Belgrad ve Yunanistan'da yıktırılan camiler, medreseler ve diğer İslam eserleri; modern Batı düşüncesinin Moğollarla farkının olmadığını ortaya koymaktadır. Oysa Aliya, askerlerine Hristiyanların kiliselerine saldırmamalarını emrediyordu. Bugün Bosna'da gezerken birçok kiliseye rastlayabilirsiniz; fakat Balkanlar'ın diğer bazı bölgelerinde camilerin izine dahi rastlayamıyoruz.

Sonuç olarak, Aliya ve arkadaşlarının ötekiyle yaşayabilme tecrübesi, öncelikle Balkanlara; ardından tüm dünyaya örneklik teşkil etmelidir. Âkif Emre'ye ve Aliya'ya rahmetle…

Elveda Endülüs: Akif Emre'nin Moriskolar Belgeseline Bir Bakış

Gözde ÇİMEN

Cebelitarık Boğazı, Avrupa ve Afrika'yı ayıran iki farklı medeniyetin hem buluşma hem ayrışma noktası olarak nice tarihi olaya geçit vermiş, derin izler bırakmış bir su yoludur. Endülüs Fatihi Tarık Bin Ziyad'dan aldığı isimle, tarihin önemli çizgilerinden biri olmaya devam ediyor. Nice tarihi belge, keşif ve belgesel; akıp giden suyun peşinde tarihi, bizler için anlamaya ve ışık tutmaya zemin hazırlamak için çaba göstermekte. Bunlardan biri de Akif Emre'nin beş bölümden oluşan *Elveda Endülüs Moriskolar Belgeseli*. İzlemeyenler ve tarihe kısa bir not düşmek isteyenler için, gelin belgesele yakından bir göz atalım.

Tarık Bin Ziyad, Tarık Dağları'na ayak bastığında İspanya'nın Müslümanlar açısından önemli bir tarihi döneme hazırlandığının farkında değildi. Tarihe "gemileri yakmak" sözü ile geçen olayda, fethi gerçekleştirmek için önce gemileri yakarak, engelleri ortadan kaldırmış oldu. Bölge o dönemde krallar, soylular ve rahipler arasında süregelen bir güç çekişmesi yaşarken, halk ise her zamanki gibi zor şartlar altında yaşıyordu. Tarık Bin Ziyad ve ordusu ile Birleşik Hristiyan Ordusu Herez yakınlarında karşı karşıya geldiğinde sayıca az olmalarına rağmen bu

savaşta galip gelerek Toledo'nun, Kurtuba'nın yollarını açmış oldu. Bazı şehirlerde Müslüman asker sayısı o kadar azdı ki, bölgelere vali olarak Hristiyanlar atanmak zorunda kaldı. Ortaçağ boyunca Hristiyan yönetimlerin acımasız baskıları altında ezilen Hristiyanlar, Yahudiler ve diğer azınlıklar, Müslümanların yönetimi altında rahat bir nefes aldı. Tüm toplum, bütüncül bakışı ile birlikte toplumsal süreçlerin ana aktörü oldu. Müslümanlar o dönem önemli bilim insanları çıkarırken Yahudiler ticaret ve tıpta öne çıktılar.

Endülüs'te ortaya çıkan toplum modeli, dönemin dünyası tarafından kavramakta güçlük çekilen bir yapıydı. Müslümanlığın yol çizdiği bu toplum modelini zamanla yerel halk da benimseyerek İslam'a girişler hız kazandı. Yorgun halk İslam'la rahatladı, bir önceki dönemin değersiz ve köleleştirici hakimiyetinden kurtulup özgürleşti. Endülüs modeli, Batı Avrupa ve Hristiyan dünyayı dönüştürmeye başlarken, Avrupa'nın karanlık çağında Endülüs'te felsefe, tıp, sanat, bilim, mimari, hikmet güneş gibi doğuyordu. Hristiyan Avrupa için entelektüel bir merkez olan Endülüs, çoğulcu bir toplum modeli ortaya koydu. Avrupa'da kağıdın imal edildiği ilk şehir olarak tarihe geçen Kurtuba'nın kütüphanelerinde bulunan yazma eserler, Avrupa'nın toplam kitap sayısı ile mukayese edilemeyecek seviyede fazlaydı. Gırnata'daki El Hamra Sarayı ise Endülüs'ün simge yapılarından biri haline çoktan gelmişti. Duvarda yazılı olan "Allah'tan başka galip yoktur" sözü, bugün hala kendini koruyabilmiş nadide sembollerden biridir. Mekan anlamı itibari ile, yaratıcının karşısında yalnızca kul olmaya çalışma idrakini vurgulayan El Hamra Sarayı, tevhid ilkesine dayanarak doğa ve suyun buluştuğu kızıl bir yapı. Ancak bu şaheser yapı aynı zamanda Endülüs'ün çöküş dönemine aittir. Müslümanlar arasındaki çekişmeler ve Hristiyan orduların saldırıları, dengeleri Müslümanların aleyhine çevirmişti. Hakimiyet yavaş yavaş Hristiyanların eline geçince, önce mekanlardan İslam ve Müslüman izleri silinmeye; ardından Rekon-

Hristiyan Avrupa için entelektüel bir merkez olan Endülüs, çoğulcu bir toplum modeli ortaya koydu. Avrupa'da kağıdın imal edildiği ilk şehir olarak tarihe geçen Kurtuba'nın kütüphanelerinde bulunan yazma eserler, Avrupa'nın toplam kitap sayısı ile mukayese edilemeyecek seviyede fazlaydı.

Müslümanlar için ilk etapta olumlu denebilecek yaşama şartnameleri sağlandı. Ancak bu durum ne yazık ki çok uzun sürmeyecekti. Din, mal, ve can güvenliği hiçbir şekilde rahatsız edilmeyeceklerine dair garanti, kendi cemaatlerini yönetme hakkı, İspanya dışına rahatça girip çıkma haklarının verildiği şartlar altında 800 yıl sonra El Hamra sarayında artık ezan değil çan sesi duyulacaktı.

kistalar (Müslümanların varlığını ortadan kaldırmaya yönelik çabalar) ilan edilmeye başlandı. İşte tam bu dönemde Moriskolar diye bir kavram ortaya çıktı. Moriskolar, Endülüs söylemi resmen ortadan kalktıktan sonra hayat bulabildi. Bu dönemde Moriskolara yönelik asimilasyon, tehcir, kılık kıyafetlerine müdahale zorla Katolikliğe geçiş süreci başlandı. Müslümanların şehirlerde sürdürdüğü çok kültürlü bir hayat yaşaması yönetimi devralan Hristiyanları ise yönetim şekli açısından zorlamıştı. Toplumsal, ekonomik ve kültürel hayatın işleyişi, Hristiyanların bir süre daha Müslümanlara tahammül etmesini gerektiriyordu. Şehirlerini terk etmek istemeyen Müslümanlar, özgür kalabilecekleri bir yönetim modeli geliştirmeye çalışsalar da Toledo'nun da düşmesiyle birlikte bağımlı bir yaşama adım atmak zorunda kaldılar. Teslim olmak istemeyen bazı bölgelerde Müslümanlar isyan etse de bu isyanlar kanla bastırıldı. Rekonkista süreci, Müslümanları zorla Hristiyanlaştırma, olmuyorsa soykırımı meşrulaştırma söylemi olarak ilerliyordu. Kudüs'ü olmayan haçlıların intikam süreci olarak devam eden Rekonkista Sevilay ve Kurtuba'nın da düşmesiyle Hristiyanların Müslümanlara gösterdiği zoraki müsamaha daralmaya başladı. Öte yandan, girdikleri şehirlerde karşılaştıkları medeniyet karşısında şaşkınlığa uğrayan Hristiyanlar, yetişmiş insan gücünü değerlendirmek istiyordu. Bu hayranlık, zamanla onları Müslümanları taklit etmeye kadar götürdü. Zalim Petro'nun Alkazar Sarayı El Hamra'nın taklididir ve yapımında Müslümanlardan destek alınmıştır. Bu taklit İspanya'nın geneline yayıldı. Zorla Hristiyanlaştırılmaya çalışan Moriskolar, çeşitli Müslüman devletlere, kendilerini kurtarmaları için feryatnameler gönderdi. Bunlardan biri II. Bayezid'e ulaştıysa da Osmanlı Devleti o sırada Cem Sultan meselesiyle meşguldü ve yeterli deniz gücüne sahip olmadığından bu çağrıya karşılık veremedi. İsyanlar, dire-

nişler ve feryatnamelerin sonuçsuz kaldığı bu vasatta Abdullah'ın Ferdinand ile kapalı kapılar arasında yaptığı anlaşma ile Endülüs tamamen teslim edildi.

Müslümanlar için ilk etapta olumlu denebilecek yaşama şartnameleri sağlandı. Ancak bu durum ne yazık ki çok uzun sürmeyecekti. Din, mal, ve can güvenliği hiçbir şekilde rahatsız edilmeyeceklerine dair garanti, kendi cemaatlerini yönetme hakkı, İspanya dışına rahatça girip çıkma haklarının verildiği şartlar altında 800 yıl sonra El Hamra sarayında artık ezan değil çan sesi duyulacaktı. Moriskolara yönelik zorla Hristiyanlaştırma süreci de ivme kazandı. Zorla vaftiz edilme, evinde domuz eti bulundurma zorunluluğu, Müslümanlara yönelik giyim dayatması bu süreçte artış gösterdi. Kurtuba camiinin kiliseleştirilme süreci Moriskolaşmanın da simgesi haline gelmişti. Moriskolaşma modern anlamda asimilasyon politikası demekti. Moriskolar kontrol ve gözlem altında olmalarına rağmen dinlerini yaşamaya devam ettiler. Kimlik ve aidiyet değişimi konusunda ısrarcı olan Hristiyanlar ilk peçeyi yasaklayarak meydanlarda Müslümanları toplu bir şekilde zorla vaftiz ediyordu. Bazı Müslümanlar kalabalıklar arasında saklanıp suyun kendilerine değmemesi için çaba gösteriyordu. Kapılara zorla işaret kondurulan Müslümanlar bu sefer iyi Hristiyan olmadıkları için engizisyon mahkemelerinde yargılanıyor, ağır işkence, zorla itiraf ve ağır cezalara mahkum ediliyordu.

Sekiz yüz yıllık bir medeniyetin kuruluşunu ve yıkılışını derli toplu şekilde anlatan bu belgesel, önemli bir tarihi kayıttır. İstanbul, Cezayir ve Tunus'a dağılan Endülüs Müslümanları ve Moriskolar her ne kadar belgeselde bize veda ediyor gibi görünse de Moriskoların torunları, anıları ve arşivleriyle hala dünyanın dört bir yanında yaşamaya devam ediyor. Bu özel tarihe tanıklık etmek isteyenleri belgeseli izlemeye davet ediyorum.

Sekiz yüz yıllık bir medeniyetin kuruluşunu ve yıkılışını derli toplu şekilde anlatan bu belgesel, önemli bir tarihi kayıttır. İstanbul, Cezayir ve Tunus'a dağılan Endülüs Müslümanları ve Moriskolar her ne kadar belgeselde bize veda ediyor gibi görünse de Moriskoların torunları, anıları ve arşivleriyle hala dünyanın dört bir yanında yaşamaya devam ediyor. Bu özel tarihe tanıklık etmek isteyenleri belgeseli izlemeye davet ediyorum.

Demir Kapılar Ardında İkinci Yıl: Raşid Gannuşi'den Mektup

Raşid GANNUŞİ

Tunus'da halkın oylarıyla seçilen son Temsilciler Meclisi Başkanı

Çeviri: Beyza ÖZDEMİR

17.04.2025 Mornaguia

Bismillahirrahmanirrahim, salat ve selam Allah'ın Resulünün üzerine olsun.

"Bir kısım insanlar, müminlere: «Düşmanlarınız olan insanlar, size karşı asker topladılar; aman sakının onlardan!» dediklerinde bu, onların imanlarını bir kat daha arttırdı ve «Allah bize yeter. O ne güzel vekîldir!» dediler. Bunun üzerine, kendilerine hiçbir fenalık dokunmadan, Allah›ın nimet ve keremiyle geri geldiler. Böylece Allah›ın rızasına uymuş oldular. Allah büyük kerem sahibidir. İşte o şeytan, ancak kendi dostlarını korkutur. Şu halde, eğer iman etmiş kimseler iseniz onlardan korkmayın, benden korkun." (Al-i İmran 173-176)

«Mü'min'in hayranlık verici bir hali vardır ki, onun her işi hayırdır. Başına güzel bir iş geldiğinde şükreder ve bu onun için bir hayır olur. Başına bir sıkıntı geldiğinde ise sabreder; bu da onun için bir hayır olur.»

Ramazan ayının yirmi yedinci gecesiydi... Ailemle birlikte iftar sofrasında otururken, ansızın evimin kapıları, ellerinde makineli tüfek, yanlarında köpeklerle beraber içeri giren güvenlik güçleri tarafından kırıldı. O gece yaşanan o vahşi baskının üzerinden tam iki yıl geçti. Evi altüst ettiler, her köşeyi aradılar; fakat ne bir kuruş para ne de en ufak bir silah bulabildiler Gannuşi'nin evinde.

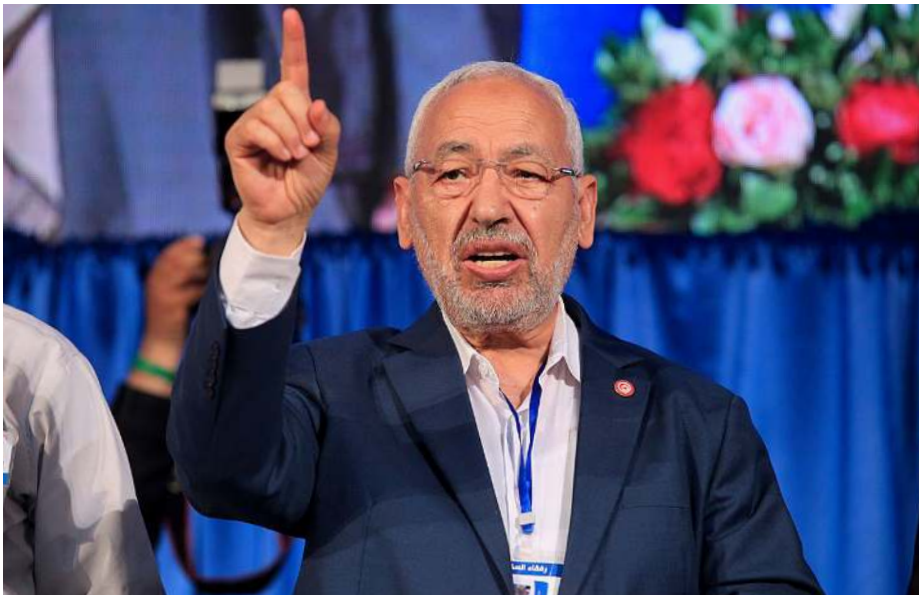

O geceden sonra ardı arkası kesilmeyen bir karalama süreci başladı. Kurgulanmış suçlamalar, raflara yığılmış dosyalar... Tüm bunların tek bir amacı vardı: Halkın gözünde, devletin ve toplumsal barışın karşısında duran tehlikeli bir terörist imajı oluşturmak. Bu doğrultuda 'aklama operasyonları', 'renkli odalar' ve 'gizli yapılanmalar' gibi mesnetsiz davalar açıldı. Oysa suçlanan hareket, ülkenin en köklü ve en geniş tabanlı siyasi yapılarından biriydi. Dört seçimden zaferle çıkmış bir hareket neden gizlenmeye ihtiyaç duysun ki? Sadece bununla da kalmayıp 'yurt dışına savaşçı gönderme' suçlamaları da eklendi. Ne ironiktir ki, bu partinin içişleri bakanı, Ensar el-Şeria'yı terör örgütü ilan eden ve faaliyetlerini yasaklayan ilk kişiydi. Dahası, o dönem bu karara karşı çıkanlar, örgütün varlığını savunuyor, yasağın kaldırılması çağrısında bulunuyordu.

Suçlayıcı yöntemlerle yeni davalar da ardı ardına gündeme getirildi. Bu kez de lobiler ve komplolara dair temelsiz iddialar ortaya atıldı. Öyle ki, harekete mensup bir dava arkadaşımı anarken yaptığım konuşma bile çarpıtıldı. O konuşmada, onu "zalimlerden korkmayan, despotlardan çekinmeyen biri" olarak tanımlamıştım. Ancak bu sözler, silahlı grupların kullandığı bir ifade olduğu gerekçesiyle, güvenlik güçlerine yönelik bir itham gibi sunuldu. Ramazan ayında yapılan samimi bir sohbet dahi 'komplo' başlığı altında yargıya taşındı. Oysa ben o konuşmada, muhalefeti dışlamanın, farklı sesleri susturmanın ve toplumu kutuplaştırmanın tehlikelerine dikkat çekmiş; herkesi kuşatan bir ulusal birlik ve açık bir diyalog çağrısında bulunmuştum. Görüş ayrılıklarımız ne olursa olsun, bu toprakların tüm evlatlarını içine alan bir Tunus'u birlikte inşa etmemiz gerektiğine inanıyor ve bunu savunuyordum.

Bu konuşma, sanki hayali bir iç savaşa çağrıymış gibi kasıtlı biçimde çarpıtıldı. Oysa söz konusu hareket, kökleri Tunus toprağına uzanan, mutedil bir İslam anlayışını benimseyen ve demokrasiyi hem iç işleyişinde hem de toplumsal ilişkilerinde temel ilke edinen bir harekettir. Elli yılı aşkın geçmişi boyunca hep şiddetin hedefi olmuştur, ama asla kaynağı değildir. Dışlanmıştır, ama hiçbir zaman dışlayan olmamıştır. Zalim yönetimlerin baskılarına ve haksızlıklarına maruz kalmıştır; ancak şiddeti meşru bir yol olarak benimsememiştir. O konuşma, ötekileştirmenin, güç tekeline yönelmenin ve farklı sesleri yok saymanın nasıl ağır bedeller doğurabileceğine dair bir uyarıydı; öyle bedeller ki, nice vatanları yıkmış, rejimleri yerle bir etmiş, büyük medeniyetleri tarihe gömmüştür.

Bu hareket, kurulduğu ilk günden itibaren "Tunus hürdür; burada herkese yer vardır, dışlama asla yoktur" ilkesini savunmuştur. Gençlerine, mensuplarına ve tüm destekçilerine bu ilkeye sıkı sıkıya bağlı kalmaları, bunu yalnızca kendi aralarında değil, tüm kesimlerle ilişkilerinde de bir yaşam biçimi haline getirmeleri gerektiğini defalarca vurgulamış ve bugün de bu çağrısını sürdürmektedir.

Hareketimizin temel ilke ve hedeflerini özetleyen bir şiarımız var ve biz hâlâ bu ilkeye yürekten bağlıyız: "İslami demokrasiye çağrı." Bu anlayış, kimseyi dışlamayan, herkese yer veren kapsayıcı bir yaklaşımdır. Demokrat bir İslamcı da bu çağrının içindedir, demokrat bir laik de. Ancak bu çağrı, yalnızca dışlayıcı ve yok edici bir siyaset anlayışını benimseyenleri, ülkenin bugününü ve yarınını tek başına belirleyip bunu bütün Tunus halkına zorla kabul ettirmeye çalışanları kapsamamaktadır. Geçmişte Burgiba'yla aramızdaki temel ayrım da buydu; Bin Ali'yle yaşadığımız çatışmanın ve bugün mevcut rejime karşı muhalefetimizin özünde de aynı ilke yatı-

Sağdan da soldan da insanlar, zalim bir yönetimin buyruğuyla "terörist" damgasıyla tutuklandılar. Peki, gerçekten kim inanır bu insanların terörist olduğuna? Kim inanır ki düşünceyi bastıran, özgürlüğü kısıtlayan, yargıyı kuşatan birinin ılımlı bir demokrat olduğuna? Kim inanır anayasanın hükmünü hiçe sayıp, içinde on yedi partinin ve bağımsız milletvekillerinin yer aldığı meclis de dâhil olmak üzere halkın oylarıyla seçilmiş kurumları lağveden birinin ılımı bir demokrat olduğuna?

yor. Tüm bu isimler, farklı dönemlerde otoriter ve tekçi yönetimler kurdu; çoğulculuğu reddeden ve yurttaşlara eşit haklar tanımayan rejimler.

Bağımsızlıktan bu yana bu ülkede gelip geçen tüm iktidarlarla yaşadığımız temel sorun buydu. Bugün de aynı noktadayız: Herkesi bu ilkelere dayanan bir buluşmaya çağırıyoruz. Düşüncede bir araya gelmek istiyoruz. Ne var ki, bugün geldiğimiz noktada, farklı görüşlere sahip insanlar cezaevlerinde buluşuyor. İslamcısı, liberali, solcusu... Hepsi şimdi aynı zindanlarda, aynı sürgün yollarında karşılaşıyor; bir fikir birliğinin değil, bir baskı rejiminin mahkûmu olarak.

İşte buradayız, Mornaguia Cezaevi'nde... Cawher Ben Mubarek, Rıza Belhaj, Gazi eş-Şevvaşi, Hayyem et-Türki, İsam eş-Şabi, Abdu'l-Hamid el-Cellasi, Lutfi el-Merayhi, Habib el-Luz, Beşir el-Ukremi ve daha niceleri... Farklı dünya görüşlerine sahipler ama hepsi aynı noktada buluşuyor: diktatörlüğe karşı duruşta. Siyaset yollarını ayırdı, ideolojiler aralarına mesafeler koydu ama istibdadın zindanı ve baskının zinciri onları bir araya getirdi. Bu cezaevinde, ömrünün uzun yıllarını daha önceki dönemlerin hapishanelerinde geçirmiş Nahda hareketinin önde gelen liderleri de var: mühendis Ali el-Arid, mühendis Abdu'l-Kerim el-Haruni ve şeyh Nuruddin el-Buhayri.

Sağdan da soldan da insanlar, zalim bir yönetimin buyruğuyla "terörist" damgasıyla tutuklandılar. Peki, gerçekten kim inanır bu insanların terörist olduğuna? Kim inanır ki düşünceyi bastıran, özgürlüğü kısıtlayan, yargıyı kuşatan birinin ılımlı bir demokrat olduğuna? Kim inanır anayasanın hükmünü hiçe sayıp, içinde on yedi partinin ve bağımsız milletvekillerinin yer aldığı meclis de dâhil olmak üzere halkın oylarıyla seçilmiş kurumları lağveden birinin ılımı bir demokrat olduğuna?

Mornaguia Cezaevi'nden, ikinci yılın sonunda açıkça ifade ediyorum ki dün neye inandıysam, bugün de, yarın da aynı inançla yola devam ediyorum: Tunus'u saran tehlikelerin içinden çık-

manın tek bir yolu var. Bugün karşı karşıya olduğumuz tehditler, tıpkı bir zamanlar özgürlük ve onur devriminin doğduğu yerlerden yeniden filizlenmeye başladı. Bu bile başlı başına derin bir anlam taşıyor. Çünkü Tunus'un kurtuluşu, ancak özgürlüklerin güvence altına alındığı, kimsenin dışlanmadığı bir demokrasiyle mümkün olabilir. Geçmişte kendini halkın vesayetine soyunmuş bir kesim vardı. Bugün aynı anlayış, farklı yüzlerle sahneye yeniden çıkıyor. Ancak bu vesayet yanılsaması terk edilmedikçe, her türlü siyasi hamle bir çıkmazla sonuçlanmaya mahkûmdur.

Ve ben, istibdadın gölgesinde üçüncü yılıma girerken hâlâ aynı inançla sesleniyorum: Gerçek çözüm, herkesin kendini içinde bulabildiği bir özgürlükte; dışlamaya dayanmayan bir adalette ve tüm vatandaşlara eşit haklar tanıyan bir demokrasidedir. Biz hep buna inandık, insanları buna çağırdık ve bugün de bu ilkelerden en küçük bir sapma göstermiyoruz. Çünkü bu yol sınanmış, bedeli ödenmiş ve doğruluğu defalarca kanıtlanmış bir yoldur.

Mornaguia Cezaevi'nden, iki yılı aşan bir kuşatmanın ardından sesleniyorum: İçimde huzur var, inancım dimdik ayakta. Çünkü biliyorum ki bu ülke, ardı ardına gelen diktatörlüklerle, tek parti rejimleriyle ve tek adam hevesleriyle karanlığa sürüklenmiş olsa da özgürlüğe ulaşma arzusundan hiç vazgeçmedi. Bu topraklar, barışçıl devrimlerin öncüsü oldu. En son örneği, 14 Ocak/17 Aralık Yasemin Devrimiydi. Tüm dünyaya umut oldu, "tarihin sonu" ve "devrimlerin bittiği" gibi ezberleri yıktı. Bu devrim, insanlığın özgürlüğe duyduğu bitmeyen özlemi bir kez daha hatırlattı. Zulmün, ne kadar derin olursa olsun, aslında şafağın yaklaşmakta olduğunun işareti olduğunu gösterdi. Zira o Tunus, Arap Baharı'nın ilk kıvılcımını tutuşturan ülkeydi.

Elbette bu değişimi durdurmak isteyenler oldu; sinsi planlar kuruldu. Ama başarılı olamadılar. Bu ülke, on yıl boyunca özgürlüğün tadını tattı; kurucu meclisini seçti, parlamento ve yerel seçimler yaptı. Bu süreçler, çağdaş dünyanın ölçütlerine uygun biçimde, çok partili, şeffaf, eşitlikçi ve bağımsız bir zeminde gerçekleşti. Sonra darbeler vuruldu, kurumlar sarsıldı, demokratik yol rayından çıkarıldı. Ama bu geriye düşüş bile, Tunus'un demokrasiye, çoğulculuğa ve özgür yaşama olan derin bağlılığının bir göstergesidir. Dün bu topraklarda devrim mümkün olduysa, bugün de mümkündür, yarın da. Tunus, özgürlük bayrağını yeniden dalgalandıracak güce sahiptir.

Mornaguia Cezaevi'nden, özgürlük için mücadele eden tüm direnişçilere selamlar olsun.

Mornaguia Cezaevi'nden, iki yılı aşan bir kuşatmanın ardından sesleniyorum: İçimde huzur var, inancım dimdik ayakta. Çünkü biliyorum ki bu ülke, ardı ardına gelen diktatörlüklerle, tek parti rejimleriyle ve tek adam hevesleriyle karanlığa sürüklenmiş olsa da özgürlüğe ulaşma arzusundan hiç vazgeçmedi. Bu topraklar, barışçıl devrimlerin öncüsü oldu.

Bir Efsanenin Anısına: Bir İslam Öncüsü "Hurşid Ahmed"in Hayatı ve Mirası I (1932–2025)

Halid RAHMAN

Institute of Policy Studies (IPS),
(Siyaset Araştırmaları Enstitüsü)
İslamabad, Pakistan Başkanı

Yirminci yüzyılın ikinci yarısında kapitalist ve sosyalist sistemler arasındaki üstünlük mücadelesi tüm dünyayı sarsarken, İslam ekonomisinin çağdaş kavramı, ayrı ve resmî bir disiplin olarak ortaya çıktı. Ancak o dönemdeki tartışmalar henüz ilk aşamalardaydı ve İslam'ın ekonomik kavramlarına dayalı teorik boyutlara yoğunlaşıyordu. O dönemin bağlamı dikkate alınarak, İslami ilkeler üzerine kurulu bir sistemin yapısı ve kurumsal çerçevesi konusunda ise fazla ilerleme kaydedilememişti. Profesör Hurşid'in bu konudaki ilk makalesi, 1949 yılında o henüz 17 yaşındayken bir dergide yayımlandığında, çok az kişi onun önümüzdeki birkaç on yıl içinde yeni bir finansal sistem geliştirme hareketinin öncülerinden biri olacağını öngörebilirdi.[1] İlerleyen dönemde kaleme aldığı yazılar ve başlattığı girişimler, İslam ekonomisini sosyalizm ve kapitalizmden ayıran farkları açıklamaya yardımcı olmuş; modern İslam ekonomi teorisinin şekillenmesinde ve dünyanın dört bir yanındaki sayısız öğrenci, akademisyen ve aktivistin ilham almasına katkıda bulunmuştur.[2]

1 "Sanırım ilk yazım Lahor'da *Pakistani Economist* adlı bir dergide yayımlandı. Ulusal bütçeyle ilgiliydi; içinde fırtına gibi bir şey yoktu. Ama yazmaya karşı bir tutkum vardı." *Kyoto Bulletin of Islamic Area Studies* 4, no. 1&2 (2011).

2 İslam ekonomisi alanındaki önemli çalışmalarından bazıları şunlardır: *Studies in Islamic Economics*, Editor and Contributor (Leicester: Islamic Foundation,1980, 1981,1982, 1986); *Towards Monetary and Fiscal System of Islam*, (Islamabad: Institute of Policy Studies, 1981); *Economic Development in an Islamic Framework* (Leicester: Islamic Foundation, 1979); *Islamic Approach to Development: Some Policy Implications* (Islamabad: Institute of Policy Studies, 1994); *The Contemporary Economic Challenges and Islam* (Islamabad: Institute of Policy Studies, 2002), https://islamiceconomicsproject.com/2025/04/14/prof-khurshid-ahmad/.

Her ne kadar bu hareketin önünde hâlâ uzun bir yol bulunsa da, 2021 itibarıyla küresel İslami finans varlıklarının 4,5 trilyon ABD dolarına ulaşması, elverişsiz koşullara ve "liberal" kesimlerden gelen muhalefete rağmen istikrarlı ilerlemeyi kanıtlamaktadır. 2027 yılı itibarıyla küresel İslami finans piyasalarının toplam varlık değerinin 6,67 trilyon dolara ulaşması beklenmektedir.[3] Bu sektör, ağırlıklı olarak Müslüman dünyada büyüse de, Müslüman olmayan ülkelerde de alan kazanmaktadır. İslam Ekonomisi hareketinin bu öncü ismi vefat ettiğinde (13 Nisan 2025), onun İslam ekonomik ve finansal sisteminin kurulmasında ve geliştirilmesinde öncü isimlerden biri olması şaşırtıcı olmamıştır.

Ancak İslam ekonomisi, onun aktif rol oynadığı tek alan değildir. 130'dan fazla kitap, sayısız makale ve konuşma ile yalnızca Pakistan ve İslam dünyasında değil, küresel entelektüel düzlemde de etkili bir fikir önderi olmuştur. Eserleri Arapça, Fransızca, Türkçe, Almanca, Çince gibi birçok dile çevrilmiş ve yayımlanmıştır.[4] Akademik hizmetlerinin kapsamı oldukça geniştir; medeniyet, kültür, ideolojik çatışmalar, siyasal ve stratejik meselelerden sosyo-ekonomik konulara; anayasa, hukuk ve politika alanlarından ulusal ve küresel yönetişim konularına; eğitim, insan gelişimi ve refah stratejilerine kadar pek çok sahayı kapsamaktadır.

Bu çeşitlilik, onun insan hayatını bütüncül bir yapı olarak görmesinden kaynaklanmaktadır. Her insanî sorunun kendine özgü bir kimliği ve nedeni olabilir; ancak bu sorunlar, yalnızca hayatın daha geniş ve bütüncül bir çerçevesi içinde, yani İslam'ın yaşam paradigması kapsamında tam olarak anlaşılabilir ve çözülebilir. Prof. Ahmed, ilahî rehberliğe dayalı bir sistemin kurulmasının, dünya genelinde barış, güvenlik, adalet ve hakkaniyetin sağlanması için elzem olduğunu savunmuştur. Bu bağlamda, insanların Allah ile yaratılanlarla ve birbirleriyle olan ilişkilerini Yaradan'ın belirlediği temeller üzerine kurmaları gerektiğini vurgulamıştır. Öte yandan, Batı'nın seküler yaşam paradigmasını ve bunun örtülü tehlikelerini eleştirmiştir. "Western Philosophies of Research and Fundamentals of Islamic Paradigm" başlıklı makalesinde şu görüşe yer verir[5]:

İslami ve seküler paradigmalar iki ayrı yaklaşımdır, ancak İslami paradigmanın üstünlüğü kapsayıcılığındadır. Seküler paradigma sınırlı, seçmeci ve parçacı olduğu için başarısız olmuştur; oysa İslami paradigma ilahî kaynakla temellenir, sezgiyle desteklenir, akıl ve mantığı epistemolojik araç olarak kullanır ve deneysel yöntemi vazgeçilmez bir unsur olarak benimser.

3 Amna Puri-Mirza, "Total Value of Islamic Finance Assets Worldwide from 2012 to 2022 with a Projection for 2027," *Statista.com*, Mar 14, 2024, https://www.statista.com/statistics/1090815/worldwide-value-of-islamic-finance-assets/.

4 IPS, "Obituary: Professor Khurshid Ahmad (23 March 1932 – 13 April 2025)," *IPS*, April 14, 2025, https://www.ips.org.pk/obituary-professor-khurshid-ahmad-23-march-1932-13-april-2025/.

5 Khurshid Ahmad, "Western Philosophies of Research and Fundamentals of Islamic Paradigm," *Policy Perspectives*10, no. 1 (2013): 45-62(60), DOI: 10.2307/42909297.

"İslami ve seküler paradigmalar iki ayrı yaklaşımdır, ancak İslami paradigmanın üstünlüğü kapsayıcılığındadır. Seküler paradigma sınırlı, seçmeci ve parçacı olduğu için başarısız olmuştur; oysa İslami paradigma ilahî kaynakla temellenir, sezgiyle desteklenir, akıl ve mantığı epistemolojik araç olarak kullanır ve deneysel yöntemi vazgeçilmez bir unsur olarak benimser. Bu dört yöntem birbiriyle çatışmaz; her biri kendi yerinde değerlidir. Bu organik bütünleşme sayesinde, seküler paradigmanın ulaştığı noktalar da dikkate alınarak, insan aklı adalet temelli daha iyi bir dünya düzeni için kaynakları geliştirebilir ve yönlendirebilir. Seküler ile kutsalın birleşimi, hilafet kavramına—yani insanın yeryüzündeki sorumluluğuna—götüren İslamî paradigmanın temel özelliğidir."

Genellikle âlimlerin hayatı okumak, yazmak ve düşünmekle sınırlı kalır. Hiç şüphesiz Prof. Ahmed'in yaşamındaki en büyük tutkusu, kitaplar ve araştırmaya olan bağlılığıydı. Ancak o, hayatının sonuna kadar davet, eğitim, örgütsel, siyasal ve sosyal faaliyetlerde de aktif olarak yer aldı. Pek çok önemli araştırma, eğitim ve davet kurumunun kuruluşunda öncü oldu. En dikkat çekici yönlerinden biri, bu girişimleri sürdürülebilir temeller üzerine inşa etme kararlılığıydı. Bu nedenle bireylerin eğitimi, kurum inşası ve kişisel/kolektif vakıfların oluşturulması onun stratejisinde temel unsurlar hâline geldi. Bu sistemlerin sürekliliği için gerekli kaynakları güvence altına alacak kalıcı yapılar kurmaya odaklandı. Akademik ve entelektüel hizmetlerinden dolayı birçok prestijli ödüle layık görüldü. Malaya Üniversitesi (1982), Loughborough Üniversitesi (2003) ve Uluslararası İslam Üniversitesi Malezya (2006) tarafından fahri doktora unvanları verildi. Ayrıca İslam Kalkınma Bankası'nın en yüksek ödülü (1989), Kral Faysal Ödülü (1990) ve Pakistan'ın en yüksek sivil nişanı olan Nishan-e-Imtiaz (2010) gibi birçok onurla taltif edildi.[6]

İslam'a ve onun ilahî ilkelerine olan derin bağlılığına rağmen, diğer ideolojilere de açık bir kalple yaklaştı, tartışmalara imkân tanıdı. Ancak bu diyaloglarda temel ilkelerden asla taviz vermezdi. Yine de görüş ayrılıklarına rağmen, ortak noktalar arayarak kolektif ve stratejik çaba ile ilerlenebileceği inancını her zaman korudu. İslam karşıtı söylemleri bertaraf etmek ve Batı'daki önyargılara karşı İslam'ı anlatmak amacıyla dinler arası etkileşimi teşvik eden yazılar kaleme aldı.[7]

Çocukluğundan itibaren Cemaat-i İslami›nin kurucusu Mevdudi (1903–1979) ile tanışıktı. Henüz genç yaşta, Mevdudi'nin 1941'de kurduğu Cemaat-i İslami'ye katıldı ve ön saflarda yer aldı.[8] Bu bağlılığı ona büyük bir şükran duygusu kazandırdı; ancak bu bağlılık, muhalif kamplarla olan saygılı ilişkilerini engellemedi.[9]

Cemaat-i İslami adına Pakistan Senatosu'nda görev yaptı.[10] Bu süreçte, en zıt ideolojik rakipleri bile onun katkılarını ve kişisel ilişkilerini takdir etmiştir.[11] Parlamentodaki rolü sadece kendi seçim bölgesiyle sınırlı kalmadı; ulusal meseleler, uluslararası ilişkiler ve İslam dünyasını ilgilendiren konular her zaman gündeminin merkezinde yer aldı. Bu meseleleri zamanında ve belgelerle destekleyerek gündeme taşıması, halkın eğitimi ve bilinçlenmesine katkı sağladı. Parlamentoda en çok önerge ve soru yönelten üyelerden biri olarak ülkesine hizmette kararlılığını ortaya koydu.[12]

6 IPS, "Obituary: Professor Khurshid Ahmad (23 March 1932 – 13 April 2025)."

7 1974-1978 yılları arasında Berlin ve Londra, Birleşik Krallık'ta düzenlenen Avrupa'daki Yahudiler, Hıristiyanlar ve Müslümanlar Daimi Konferansı'nın Başkan Yardımcısıydı. Ayrıca 1976'da İsviçre Chembasey'deki Hıristiyan-Müslüman Diyalogu'nun Eş Başkanıydı. Ayrıca 1976-1978 yılları arasında Birmingham, Birleşik Krallık'taki Selly Oak Kolejleri, İslam ve Hıristiyan-Müslüman İlişkileri Çalışmaları Merkezi'nin Danışma Kurulu Üyesiydi. Ürdün, Amman'daki Kraliyet İslam Medeniyeti Akademisi'nin ve Nijerya, Zaria'daki İslam Merkezi'nin Mütevelli Heyeti Üyesiydi. "Prof. Khurshid Ahmad'ın Hayatı ve Eserleri", İslam Ekonomisi Projesi, 14 Nisan 2025, https://islamiceconomicsproject.com/2025/04/14/prof-khurshid-ahmad/.

8 1950'lerin başında Pakistan'ın en büyük öğrenci örgütü olan İslami Cemiyet-i Talaba'ya başkan olarak liderlik etti. Örgüt, Mevdudi'nin düşüncesinden ilham aldı ve JIP ile yakın bir ilişki içindeydi. Daha sonra JIP'e katıldı ve kısa süre sonra en yüksek karar alma forumu olan merkezi Şura'nın üyesi oldu.

9 1950'lerin başında Pakistan'ın en büyük öğrenci örgütü olan İslami Cemiyet-i Talaba'ya başkan olarak liderlik etti. Örgüt, Mevdudi'nin düşüncesinden ilham aldı ve JIP ile yakın bir ilişki içindeydi. Daha sonra JIP'e katıldı ve kısa süre sonra en yüksek karar alma forumu olan merkezi Şura'nın üyesi oldu.

10 "Prof Khurshid Ahmad--Condolence Message from Mushahid Hussain Syed (Former Senator)," *IPS TV*, May 2, 2025, https://www.youtube.com/watch?v=ZP1Fyn1cPEA; Prof Khurshid Ahmad--Condolence Message from Farhatullah Babar (Former Senator), *IPS TV*, April 28, 2025, https://www.youtube.com/watch?v=NLQxF7LbPcg; and "Prof Khurshid Ahmad--Condolence Message from Dr Shireen Mazari (Former Minister)," *IPS TV*, May 5, 2025, https://www.youtube.com/watch?v=r4EkSj73nNc.

11 A.g.e.

12 IPS, "Obituary: Professor Khurshid Ahmad (23 March 1932 – 13 April 2025)."

Mevdudi'nin fikirleri onu derinden etkilemiş olsa da, Pakistan'ın kurucusu Muhammed Ali Cinnah (1876–1948) ve büyük şair-fikir adamı Allame İkbal'e (1877–1938) de büyük hayranlık duymuştur. Yazılarında ve konuşmalarında sıkça onlara atıfta bulunmuştur. Ayrıca Muhammed Ali Cevher (1878–1931)'in düşüncelerinden de derin biçimde etkilendiğini söylemiştir. Bununla birlikte, anne ve babasını, İslam'a olan sevgisini ve araştırmaya olan ilgisini aşılayan ilk kişiler olarak sıklıkla anmıştır.

Prof. Hurşid Ahmed sadece önde gelen bir Pakistanlı figür ve küresel çapta bir fikir önderi değil; aynı zamanda Pakistan'ın ve Müslüman ümmetin kararlı bir savunucusuydu. Bu yönüyle, ideolojik ve siyasi farklılıkların ötesinde geniş bir saygı kazanmıştır.[13] Aynı zamanda İslam dünyasındaki birçok lider ve âlimle yakın kişisel ilişkiler sürdürmüştür. Ölümünden sadece birkaç ay önce yayımlanan son kitabı, İslam'ın ve Müslümanların ortak meselelerini ilerletmek adına güçlü bağlar kurduğu, vefat etmiş Müslüman liderler hakkındaki yazılarını içermektedir.[14] Bu isimlerden biri de Türkiye'nin eski Başbakanı Necmettin Erbakan'dır (1926–2011).

Erbakan ve onun hareketiyle olan bağlantısının ötesinde, Türkiye ile özel bir saygı ve ilişki içindeydi. Bu bağ, hem geçmişteki İslam halifeliğini sahiplenişiyle hem de gelecekteki İslami uyanıştaki rolüne dair inancıyla şekillenmişti. Ayrıca annesi aracılığıyla Türkiye ve Hilafet ile kişisel bir aile bağı da bulunmaktaydı.[15] Türkiye'nin eski Cumhurbaşkanlarından Turgut Özal (1927–1993) ile de bağlantıları vardı. Turgut Özal da tıpkı Erbakan gibi, Türkiye'nin ekonomik ve finansal sisteminde İslami ilkeleri teşvik etme arzusuyla tanınmaktadır. Özellikle, Hurşid Ahmed'in *Economic Development in an Islamic Framework* adlı kitabının, bu disiplinin henüz gelişme aşamasında olduğu dönemde Türkçeye çevrilmiş olması dikkat çekicidir. Aynı zamanda Erbakan sonrası İslamcı liderliği – Cumhurbaşkanları Recep Tayyip Erdoğan, Abdullah Gül ve Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu – üzerinde de ilham kaynağı olmuş ve onlar tarafından büyük saygı görmüştür.[16]

Akademik liderliğinin yanı sıra Hurşid Ahmed, İslami hareketin küresel ölçekteki öncülerinden biri olarak da kabul edilmiştir. Dünya çapında faaliyet gösteren Müslüman organizasyonlar, hareketler ve kurumlar ondan ve çalışmalarından ilham almıştır. Ne zaman imkân bulsalar, ona danışmak istemişlerdir. Bu bağlamda, bu hareketlerle ilişkili kişiler arasında ortaya çıkan politika ve strateji farklılıklarında istişare ve uzlaşı için rehber ve eğitici (mürebbi) rolü üstlenmiştir. Bu rol, bölgesel veya küresel Müslüman meselelerinde ortak bir tutum ve anlatı inşa edilirken de geçerli olmuştur.

Sadece İslami hareketlerde değil, Müslüman devletler ve yönetim yapıları arasındaki kutuplaşmaları aşmak için de yapıcı bir rol üstlenmeye çalışmıştır. Müslümanların farklı bölgelerdeki özgürlük mücadelelerine olan bağlılığı dikkat çekiciydi. Keşmir ve Filistin'e ilişkin duruşu açıktı: Yerli Keşmir ve Filistin halkı, yasa dışı işgalci hükümetlere karşı özgürlüklerini kazanmak için her türlü yolu kullanma hakkına sahiptir. Bu hak, uluslararası hukuk tarafından da tam olarak desteklenmektedir.

Profesör Hurşid Ahmed'in hayatının tamamı, derin bir amaç duygusuyla yönlendirilmiştir - başkalarını yüceltmeye, toplumuna, milletine, İslam ümmetine ve küresel entelektüel topluluğa hizmet etmeye adamış bir yaşam… Geride bilgi, hikmet, eleştiri ve hizmetle dolu zengin bir miras bırakmıştır.

13 "Prof Khurshid Ahmad--Condolence Message from Mushahid Hussain Syed (Former Senator)," IPS TV; Prof Khurshid Ahmad--Condolence Message from Farhatullah Babar (Former Senator), IPS TV; and "Prof Khurshid Ahmad--Condolence Message from Dr Shireen Mazari (Former Minister)," IPS TV.

14 Bu kitap, aralarında Güney, Güneydoğu Asya, Arap Dünyası ve Orta Doğu'nun da bulunduğu ülkelerden İslami hareketlerde etkili rol oynamış şahsiyetleri konu alıyor. Hurşid Ahmed, Onların Anıları, Bizim Düşüncelerimiz [Yaadein Unki, Baatein Hamari] (İslamabad: IPS Press, 2024).

15 Türk kökenli Sahibzada Faizullah Efendi'nin kızıydı. Büyükbabası Sahibzada Yakub, Delhi'deki Osmanlı Temsilcisiydi.

16 "Turkish Politicians Pay Tribute to Legacy of Professor Khurshid Ahmed," *Muslim Network TV*, April 15, 2025, https://www.muslimnetwork.tv/turkish-politicians-pay-tribute-to-legacy-of-professor-khurshid-ahmed/.

Türk-Hint Müslüman Kardeşliğinin Simgesi: Abdurrahman Peşaveri

Aslan BALCI

Tarihimizdeki kahramanlardan biri, Hint alt kıtası Müslümanlarından, ömrünün büyük kısmını Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti topraklarında geçirmiş olan Lala Türki, bir başka tabirle Abdurrahman Peşaveri'yi saygı ve minnetle anıyorum.

İngiliz sömürgesinin hüküm sürdüğü Hint alt kıtasında esaretin ve işgalin ne anlama geldiğini en iyi bilenlerden biri olan Peşaveri, geleceğini ve istikbalini düşünmeden, İslam Halifesinin çağrısına uyup, koşarak, payitaht İstanbul'a gelen bir yiğit delikanlıdan bahsediyorum. İman ve kardeşlik bağlarıyla Osmanlı Devleti'ne bağlı olan Peşaveri, cephede olduğu kadar cephe gerisinde de bu necip millete büyük katkılarda bulundu. O, sınırlar ötesinden gelip milli mücadeleye katkı sağlayan gerçek anlamda bir kahramandı.

Osmanlı tarihini okuyan Peşaveri, Türklere duyduğu hayranlık ve sevgi nedeniyle kardeşleri tarafından "Türki Lala" yani "Türk Ağabey" olarak anılan ve tarihimizde iz bırakanlardan biri olan Abdurrahman Bey, 1886 yılında İngilizlerin işgalindeki Hindistan'da, şimdi Pakistan'ın bir eyaleti olan Peşaver'de doğdu. Müteahhit olan ailesi eğitimine büyük önem vererek oğullarını Hindistan'daki Müslümanların eğitim alabileceği en prestijli okullardan biri olan Aligarh Koleji'ne kaydettirdi. Bu okulda Batılı eğitim alırken, medreselerde de dini eğitim almayı ihmal etmedi.

Dönemin şartlarını iyi kavrayabilen ve İngiliz emperyalizminin kötü emellerini tahlil edebilen Peşaveri, daha genç yaşta küresel perspektife sahip bir münevverdi. İngilizlerin işgalindeki halkların yaşadığı zulmü en yakından gördüğü için Müslümanların bu baskıları hak etmediğini ve onurlu bir direnişin gerekliliğine inanıyordu.

Dünya Müslümanlarının birliğini savunan Peşaveri, Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlar'da düşmüş olduğu zor duruma sessiz kalamadı. Aligarh Koleji'nde ve çevresindeki İngiliz sömürgesine karşı olan öğrencilerle devamlı müzakereler yapıyordu. Halife'nin dünya Müslümanları için taşıdığı anlamı derinlemesine kavrayarak, Osmanlı Devleti'nin yeniden ayağa kalkması için tüm gücüyle desteğini sunmaya karar verdi. Yaşça kendinden büyük olan sağlıkçı Müslümanların, Osmanlı askerlerine yardım getirmek için Hilâl-i Ahmer Yardım Heyeti'nin oluşturulduğunu duydu. Bu heyetin arasına gönüllü katılmak için büyük çaba sarfetti.

Hintli Müslümanların Kızılay'a Yardımı

Sağlıkçı olmadığından, hızlandırılmış şekilde ilk yardım ve paramedik eğitimini tamamlayarak, gelecek olan ekibin içinde yerini aldı. Hintli Müslümanlar bu zor günlerde sadece para yardımı yapmakla kalmamış, aynı zamanda Hilâl-i Ahmer'e (Kızılay'a) sağlık hizmetleri alanında da destek verdiler. Abdurrahman da bu kampanyanın gönüllüsü oldu. Kendi yurtlarının İngilizler tarafından işgal edildiği gibi, Osmanlı'nın mağlup edilmesini ve işgal edilmesini önlemek için uğraşıyordu. Ancak İstanbul'a gelme niyetini ailesine açıklamaktan çekindi. Para temin etmek için ailesinin kendine okul harçlığı olarak verdiği paraları biriktirmeye başladı. Elindeki kitapları ve değerli eşyalarını, hatta çok sevdiği ceketini satarak yolculuk masraflarını karşılayan Peşaveri, 30 Aralık 1912'de İstanbul'a gelen heyette yer aldı.

Zamanın şartlarında Hindistan'dan İstanbul'a gelmek hiç de kolay olmadı. Çok uzun ve meşakkatli yolculuktan sonra Hilâl-i Ahmer Yardım Heyeti İstanbul'a ulaştı. 5 doktor, 7 sağlık görevlisi, 10 hasta bakıcı ve bir memurdan oluşan 23 kişilik heyet, Bombay'dan 15 Aralık 1912'de İtalyan gemisi Sardegna ile hareket etti. Mısır üzerinden ilk önce Romanya'ya, oradan da İstanbul'a geldiler.

Bombay'daki İslam Gençleri Cemiyeti ve Ziya-ü'l İslâm Encümeni tarafından toplanan yardımlarla kurulan bu heyet, Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Dârülfünûn Hastanesi'ne yerleştirildi ve yaklaşık 100 hastanın tedavisiyle vazifelendirildiler. Bombay'dan gelen bu heyet, bekledikleri çadırların ellerine ulaşmasına kadar Dârülfünûn'da vazifelerini ifa ettiler.

Çadırlar ellerine geçince, Şubat 1913'te Hadımköy civarında 100 yataklı bir hastane kurdular. Abdurrahman Bey'e hasta bakıcılık görevi verildi. Yüzlerce hastanın tedavisini adeta ibadet edercesine ifa ederken, bir yandan da Balkan Savaşı'nda yaşananları Hindistan'daki gazete ve cemiyetlere haber veriyordu. Onun gönderdiği haberlerle, Müslümanlar Balkan Cephesi'nde yaşananları yakından takip edebiliyordu.

Heyetin bir kısmı, Balkan Cephesi'ne giderek oradaki yaralılarla ilgilendi. 1913 yılında savaş sona erince, heyet Hindistan'a dönmeden önce Sultan Reşad tarafından Dolmabahçe Sarayı'nda kabul edildi ve Sultan, kendilerine teşekkür ederek her birini kucakladı.

Gelibolu'dan sonra İran Sınırında Gazi Oldu

Türki Lala, Haziran 1913'te ülke-

sine dönen heyete katılmadı ve önemli bir karar vererek İstanbul'da kalmayı, Halife'nin yurdunda yaşananları Hindistan'a aktarmaya karar verdi. Yazdığı mektuplar, tüm Hint diyarında elden ele gezdirilerek destan gibi okunuyordu. Edirne'nin 22 Temmuz 1913'te düşman işgalinden kurtulduğunu Hintli gazetelere ve kız kardeşine bildirdi. Kız kardeşine, "Sevgili Kardeşim, Türk Ordusu şükürler olsun Edirne'yi kurtardı. İstanbul'da bayram havası var" diye yazdı.

Kendini bizden biri olarak gören Abdurrahman Bey, Rauf Orbay ile tanıştıktan sonra hayatında önemli gelişmeler yaşandı. Rauf Orbay, onun iyi bir asker olmasını istiyordu. Onu Osmanlı mülkü olan Beyrut'taki Harp Okulu'na kaydettirdi. Üstün zekâsıyla zorlanmadan askeri eğitimini tamamlayan Peşaveri, 1. Dünya Savaşı başlayınca teğmen olarak Gelibolu Cephesi'nde savaştı ve 3 kez yaralanarak gazı oldu.

Osmanlı Devleti, savaş ve isyanlar nedeniyle ekonomik alanda oldukça sıkıntılı günler geçiriyordu. Afganistan Kralı Habibullah Han ve Afgan Müslümanlarının desteğini almak için Sultan Reşad, 1915 sonunda Rauf Bey başkanlığındaki bir heyeti görevlendirdi. Heyete, bölge dillerini bilen Türki Lala'da dâhil edildi. İngilizler, heyetin yolunu İran'da kesti. Askeri eğitimli Peşaveri, işgalci İngilizlere karşı önemli bir tertip kurdu. Afganistan'dan karayoluyla hacca giden Afganlıları silahlandırarak bir tim oluşturdu. Savaş konusunda mahir olan Afganlılara askeri taktik veren Peşaveri, sınır hattında önemli bir geçidi İngilizlere karşı 36 saat tutarak heyetin esir düşmesine mâni oldu. Gelibolu'dan sonra burada da yaralandı. Ancak heyet, Afganistan'a gidemeden yaralılarla birlikte geri döndü.

Askeri eğitiminin yanı sıra gazeteciliğe de devam eden Türki Lala, Birinci Dünya Savaşı'na katılmak zorunda bırakılan Osmanlı Devleti'nde cephelerde yaşananları İngiltere ve Hint Yarımadası'ndaki gazete ve dergilere haber veriyordu. Cephelerde alınan yenilgiler, onu ve haberdar ettiği Hintli Müslümanları derinden üzüyordu. Osmanlı'nın parçalanmasına şahitlik eden Peşaveri, Rauf Orbay ile ilişkisini kesmeyerek Milli Mücadeleye başladılar.

İngilizce bildiği için paşaların yanında ve ofislerinde bulunuyordu. Konuşulanları tercüme ediyor veya karşı tarafa aktarıyordu. Bu esnada Anadolu'da başlayan mücadelenin daha geniş kitlelere duyurulması için bir haber merkezinin kurulması kararlaştırıldı.

Anadolu Ajansı'nın İlk Muhabiri

Söz konusu merkezden haberler hem ülke içinde hem de yurt dışında servis edilmesi kararlaştırıldı. Çalışmalar neticesinde 1920'de Anadolu Ajansı'nın (AA) kurulması kararlaştırıldı. Haberler, tek merkezden ülkenin özgürlüğü ve kurtuluşu için mücadele verenlere ve yurt dışındakilere malumat vermek için ekipler oluşturuldu. Peşaveri, ajansın ilk muhabiri oldu. İngiltere ve tüm dünyaya, istiklal mücadelesinin haberleri AA'dan gönderiliyor ve gazetelerde neşrediliyordu.

Dünyanın tanıdığı bir haber merkezi haline gelen ve benim de

bir zamanlar severek çalıştığım AA'nın temellerini atan bu kahramanlarla ayni kurumda olmaktan son derece memnunum. Kendilerini rahmetle yâd ediyorum. Ajansımızın ilk muhabiri Peşaveri, özellikle resmi yazışmalarda çok gizli bilgilere vakıf oluyordu. Gönülleri kararmış, meselelere sağır ve kör olanlar İngiltere'ye ispiyonculuk yaparken o, bırakın bilgi sızdırmayı bu ülkenin tam bağımsız olması için gece gündüz mücadele veriyordu.

Balkan Savaşları'nda gösterdiği cesaretin ardından Peşaveri, Kurtuluş Savaşı'nda da aktif olarak yer aldı. Türk ordusunun saflarında yer alarak çeşitli cephelerde mücadele etti. Mustafa Kemal, Rauf Orbay gibi komuta kademesiyle yakın ilişki içerisinde olan Peşaveri, sadece bir asker değil, aynı zamanda bir diplomat ve gazeteci olarak da Türk milletinin uluslararası alanda tanınmasına katkı sağlamıştır.

Abdurrahman Peşaveri, Türk Kurtuluş Savaşı'nın dünyaya duyurulmasında önemli bir rol

üstlendi. AA vasıtasıyla dedelerimizin özgürlük mücadelesini dünyaya duyurdu. Aynı zamanda bir asker olarak, İngiltere işgal güçlerinin hareketlerini önceden sezebilmesi ve Hint Yarımadası'ndan asker olarak getirilen Müslümanlarla iletişim kurarak, düşman saflarını terk edip cephemize geçmelerini sağladı. Saf değiştiren askerlerin verdiği bilgiler istihbarat birimleri tarafından değerlendirilip gerekli birimlere bildirildi. Bu bilgilerin bir kısmı, savaşın gidişatını etkileyen öneme sahipti.

Ülkemizin İlk Büyükelçisi Oldu

Kurtuluş Savaşı'nda milletimiz özveriyle savaşmış, her evden neredeyse bir-iki şehit verilmiştir. Bizimle aynı gaye uğruna binlerce Afrikalı ve Hint Yarımadası'ndan getirilen Müslümanların katkısını da unutmamak gerekir. Saf değiştiren Müslüman askerlerin, Türklerle birlikte işgal güçlerine karşı savaşırken şehit olanların naaşları dahi bulunamamıştır. Bir kısmının yurdundaki ebeveynleri, işgalci İngiliz birimlerince cezalandırıldı. Bazı gerçekleri her ne kadar resmi tarih anlatmasa da bu toprakları bize yurt olarak bırakan Afganistan, SSCB, İtalya ve Azerbaycan'ın yardımlarıyla birlikte Madagaskarlı İbrahim Mansur, Sudanlı Musa ve diğer şehitlerimizi hayırla yad edenlerin olduğunu biliyorum.

Kurtuluş Savaşı'nda Türkiye'nin bağımsızlık mücadelesini duyuran Peşaveri, savaş sonrası atanan ilk büyükelçi oldu. Bizi ilk tanıyan Afganistan'da Türkiye'nin çıkarlarını temsil etti. Türk-Afgan ilişkilerini güçlendirdi. Afgan Kralı Emanullah Han'ın Peşaveri'yi kabulü, iki ülke arasında güçlü bir dostluk ve işbirliği ortamı oluşturdu. Türki Lala, hayatının son dönemine kadar Türkiye'yi ve Türk milletini savunmaktan bir an olsun vazgeçmedi.

Dedelerimiz, cennet vatan ülkemize göz diken işgalcileri, olumsuzluklara ve yoksulluğa rağmen yenmeyi başardı. Geldikleri neşe ve azim içinde birçok düşman, tabutlarla ülkelerine dönmek zorunda kaldı. Ancak dönerken, itlerinin bazılarını ülkemizde bıraktıklarından dolayı iç kargaşa dönemi başladı. İşgalcilerin yapmaya cesaret edemediği gâvurlukları bu kez "bizden" gibi gözüken ajan provokatörler yaptı. Cephede şehit veya gazi olan dedelerimizin masasını samanlıkta saklanan sözde kahramanlar alınca ihanet ve suikastlar devri başladı. Ne yazık ki Abdurrahman Peşaveri de bu kargaşadan nasibini aldı ve 1925 yılında Türkiye'deki siyasi çekişmelerin ve iç çatışmaların kurbanı oldu.

Türki Lala, askeri görevlerinin yanında AA'daki ve Kabul Büyükelçiliği'ndeki vazifesini hakkıyla tamamladı. Henüz ülkesine yeni dönmüşken, 21 Mayıs 1925 tarihinde akşam vakti İstanbul'daki Beşiktaş'tan Maçka'daki evine yaya olarak çıkarken üç silahlı suikastçı/tetikçi tarafından ağır şekilde yaralandı. Hastaneye kaldırılan Abdurrahman Bey maalesef 30 Haziran 1925'te hayatını kaybetti.

CHP'deki İç Kapışma Nedeniyle Suikasta Uğradı

Peşaveri'nin suikastı, hala tam olarak aydınlatılamamış bir cinayet olarak tarihe geçmiştir. Bazı teoriler, suikastın, Türkiye'deki siyasi kutuplaşmalar ve özellikle Cumhuriyet Halk Partisi içindeki anlaşmazlıklar nedeniyle düzenlendiğini öne sürmektedir. CHP içindeki gizli kriptolarla Kuvâ-yi Milliye yanlıları arasında çekişme başlayınca, vatanperver biri olan Rauf Orbay ve yol arkadaşlarına yönelik linç ve suikastlar yapılmaya başlandı. Polis raporlarında Abdurrahman Peşaveri'nin Rauf Orbay sanılarak ateş edildiği yazıldı.

Peşaveri'nin ölümünün ardından hem Türkiye'de hem de Hindistan'da büyük bir üzüntü yaşandı. Onun Türk milletine olan sevgisi ve desteği hiçbir zaman unutulmadı. Peşaveri, Türk milletinin bağımsızlık mücadelesine verdiği desteğin yanı sıra, İslam dünyasında da dayanışma ve kardeşlik simgesi olarak yaşamaya devam etmektedir.

Abdurrahman Peşaveri, hayatını Türk milletinin özgürlüğü ve İslam dünyasının huzuru için adamış bir kahramandır. Onun adı, Türkiye-Pakistan ilişkilerinin tarihsel köklerini oluşturarak bu kardeşlik ilişkileri günümüze kadar devam etti. Türki Lala'nın fedakârlığı ve kahramanlığı, dünya Müslümanlarının birliği ve ümmet şuuru içinde hareket etme isteği her zaman minnetle hatırlanacak.

İmam Gazâlî'de İlmî Yöntem

Mülayim Sadık KUL

Besmele, hamdele ve salvele ile,

İnsicam bozulmasın diye bu yazımızda da Gazâlî'nin tefekkür dünyasındaki yolculuğumuza ilim konusuyla devam edeceğiz. İnsicam'ın ilk çıktığı sayılarda ilim meselesinde kısaca işaret ettiğimiz bazı konulara biraz daha açıklık getirmeye çalışacağız. Bazen ânın gerekleri İhyâ'nın sistematiğinin dışına çıkmayı beraberinde getirse de Kitab'ın her bölümünün bütüne işaret eden mütemmim bir hazine değerinde olduğunu söyleyebiliriz.

Diriliş (İhya) projesinin gaye ve ruhunu temsil eden *kulluk (ubûdiyyet) bilincinin* neredeyse kitabın her satırına sirayet etmiş olduğu aşikârdır. Bu, insanın varoluş hikmetine denk gelen, Peygamber Efendimizin bile Kur'an'da övüldüğü kulluk makamıdır. Hal böyle olunca, eşrefi mahlûkat olarak yaratılan insanın varabileceği son nokta, Yaratan'a kul olma (Abdullah) makamıdır. Dolayısıyla bu eserdeki hangi konuyu ele alırsanız alın, sonuç âlemlerin Rabbini tanıyarak Ona halis bir kul olmaya götürür. İnsanın tüm dünyevî fitnelere ve sahte tanrılara rağmen kulluğu Allah'a has kılabildiği ölçüde, ebedi saadete kavuşma imkânı vardır.

Gazâlî'nin bilgi anlayışı ve metotları hakkında müstakil kitaplar yazıldığını biliyoruz.[1] Farklı eserlerinde ilim ve yöntemleri hakkında sanki

1 Mevlüt Uyanık, İslâm Bilgi Felsefesinde Kalbin Anlaması Gazzâlî Örneği; A. Kamil Cihan, İbn Sina ve Gazali'de Bilgi Problemi; Mehmet Bayraktar, Gazâlî'nin Bilgi Teorisi; Osman Bayraktar, Bir İslam Âlimine Göre İlmin Anlamı ve Yeri; Mehmet Ayman, Gazâlî'de Bilgi Sistemi ve Şüphe.

birbirine zıt fikirler serdettiği, bu alanın uzmanları tarafından sık sık dile getirilen konuların başında gelir. Gazâlî, *el-Münkiz mine'd-Dalâl*'de yakînî bilgiyi nerdeyse sadece sûfîlerin keşf ve zevk metoduna has kılarken, *el-Mustasfâ*'sında *mantık bilmeyenin ilmine güven olmayacağını* açık bir dille ifade ederek, bu eserinin başına yaklaşık 100 sayfalık mantık mukaddimesi ekleyen bir âlimdir. Kelam ilmi hakkında farklı eserlerinde yine sanki birbirine tutarlı olmayan ifadelere rastlanabilir. İhyâ'da fıkıh ve kelam hakkında yaptığı değerlendirmelerle, *Münkiz* veya *Mustasfâ*'da yaptığı değerlendirmeler farklı perspektifler (haysiyetler) açısından ele alınmalıdır. Aklın değeri ve sınırları meselesinde de aynı çelişkili tespitlere örnekler verebiliriz. Bu meselenin diğer bir yönü ise ilimleri tasnif ederken hangisinin daha öncelikli ya da faziletli olduğu sorusudur. Bu da yine şartlar ve haysiyetler farklılaştığında Gazâlî'de farklı tasniflerle karşılaşmak anlamına gelebilir.

Bu ve benzeri örnekler sebebiyle kimi Gazâlî uzmanları, bu meseleyi farklı dönemlerdeki farklı eğilim ve yaklaşımlarla açıklamaya çalışırken, kimisi de aslında bu farklılıkların Gazâlî'ye ait külliyatının tamamı bir bütün olarak değerlendirildiğinde, iddia edilen veya gerçekten vuku bulan tezatların bağlam farklılıklarından kaynaklandığı fikrindedirler. Bu konu, mutlak çözümü olmayan bir tartışma olmakla beraber, benim âcizane kanaatim her iki yaklaşımın da kısmen doğru olduğu yönündedir. Bazı farklılıkların gerçekten İmam'ın dönemsel farklı kanaatlerinin bir sonucu olduğunu düşünürken, birçoğunun ise aslında meseleleri ele aldığı bağlam farklılıklarından kaynaklandığı fikrindeyim. Belki bu konuda söylenebilecek önemli bir tespitte, naklî ya da aklî/nazarî ve keşfî bilgi arasında bir denge kurmaya çalıştığı ve bunların birbirine mutlak üstünlüğünü ancak göreceli olarak kabul ettiğidir.

Onu, neredeyse İslam ilim geleneği bağlamında hangi konuyu ele alırsanız alın, vazgeçilmez kılan sebeplerin başında dirayet ve rivayet yanında sûfî (kalbî) tecrübeyi de meczeden kuşatıcı bir ilim anlayışını temsil etmesidir. Akıl, nakil ve kalbî zevk/keşf metodunun birbirinin zıddı ve muhalifi değil tam tersi doğru bilgiye ulaşmak için birbirini gerektiren mütelâzım ve mütemmim kemâl boyutları olduğudur.

Gazâlî'nin diğer önemli bir vasfı ise bu bilgi birikimini muhatabına sunduğu evrensel diyebileceğimiz ilmî/bilimsel metot ve kriterlerdir. Böyle bir yazı çerçevesinde bu konunun hakkını vermek mümkün olmasa da, *Mâ lâ yudraku küllühû, lâ yutraku cüllüh/küllühû* (Bir şey bütünüyle elde edilmezse, tamamen de vazgeçilmez.) küllî kaide fehvasınca konu hakkında bir fikir verecek ve ilgi uyandıracak kadar işaret etmeye gayret edeceğiz.

İlmî Yöntem

İmam Gazâlî ve onun düşünce dünyasını konu ettiğimiz denemelerde zaman zaman onun ilim metoduna işaret ettik. Ölümünün üzerinden geçen dokuz asır gibi uzun bir süreye rağmen Gazâlî'nin metot ve yaklaşımlarının bugün yaşadığımız çağa ve problemlerine hâlâ ışık tutabildiğine şahit oluyoruz. Dolayısıyla İslam ilim mirasının önde gelen temsilcilerinden İmam Gazâlî'nin, yazdığı ölümsüz eserlerle binlerce bilimsel çalışmaya konu ve ilham olmaya devam ettiğini görüyoruz.

Bu bağlamda aklıma düşen bir hatıramı paylaşmak istiyorum. Bir hocamızın da tespit ettiği üzere, pek çok bilim insanının kariyerinde İmam Gazâlî gibi isimlerin rolü büyüktür. Eğer hafızam beni yanıltmıyorsa, muhtemelen Mahmut Kaya hocam bir gün İSAM'da karşılaştığımızda doktoramı hangi konuda yaptığımı sormuştu. İmam Gazâlî üzerine yaptığımı söyleyince gülümseyerek: "Nice hoca efendi ve akademisyen bu zatlar üzerinden kariyer yaparak ekmek yedi, demek ki sende bundan ekmek yiyeceksin, hadi bakalım hayırlı olsun!" dedikten sonra hiç unutmadığım şu değerlendirmeyi yaptı: "Bu insanların ne kadar büyük oldukları kendilerinden asırlar sonra bile binlerce kişiye hem uhrevî hem de dünyevî anlamda fayda vermelerinden anlaşılıyor!" Hocamın söylediklerini yıllar sonra tam olarak nakletme şansım yok. Ama zihnimde kalan yaklaşık böyle bir mana. Elbette hocamın nükteli olarak söylediklerini doğru anlamak lazım. Herkesin niyeti ne olursa olsun netice itibariyle bu şahıslar üzerine yaptıkları çalışmalarla belli bir kariyer yapma ve bu vesileyle de geçimlerini temin etme imkânı elde ediyorlar. Mahmut hocamın asıl vurgu yaptığı nokta ise bu insanların ilimlerindeki tükenmeyen bereket ve samimiyettir. Yapılan sayısız ilmî çalışmaya rağmen, artık bu gibi âlimlerle alakalı, araştıracak bir şey kalmadı diyemiyoruz.

Fıkıh ve akidede büyük mezhep

imamları, kelam ve tasavvuf, ahlak ve felsefe, dil ve edebiyat, tabii ilimler ve fen alanında bildiğimiz İslam ilim geleneğinin kurucu âlimleri bir İmam Maturîdî, bir İmam Gazâlî tüketilemeyen hazineler gibidir. Elbette bununla darbımesel olmuş meşhur, *bizim oğlan bina okur, döner döner bir daha okur*, abesine düşüren kısır ve faydasız tutucu devinimleri kastetmiyoruz. İlim ve fikir alanında faydası olmayan körü körüne taklitçilik ve muhafazakârlık hiç bir dönemde ümmete kâr getirmemiştir.

Müstakbeli sağlıklı bir şekilde inşa edebilmenin köklere yani tarihî birikime kıymet vermekten geçtiği malumdur. Bu sebeple vahiy kaynaklı hikmet ve öğretilerin, insanoğlunun zamanlar üstü evrensel dediğimiz insanî ve ahlâkî değerlerin her dönemde geçerliliğini koruduğu izahtan varestedir. İslam ilim geleneği vahiy temeline dayandığı için bu kaynaklardan beslenen hikmet ve hakikat pırıltıları da her dönem farklı bir formda olsa da güncel olana ruh verme imkânına sahiptirler.

Diğer büyük âlimler gibi Gazâlî'yi de vazgeçilmez kılan birkaç prensibe işaret edeceğiz. Bunlar, bizim tespit edebildiğimiz bazı önemli ilmî kriterlerdir. Bunlardan bahsederken asıl gayemiz, bu büyük insanları büyük kılan değerlerin farkında olma zaruretidir. Topyekûn Müslümanların, özellikle de genç neslin, yeniden dirilişi, içi boş sloganlarla değil, ashaba ve ümmete her dönem ruh ve dinamizm kazandırmış ilmî ve ahlâkî değerler vasıtasıyla olacaktır.

Bilmediği Konuda Konuşmamak:

İmam Gazâlî'nin değer verdiği ilmî prensiplerin en başında, üzerinde derinlemesine bilgi sahibi olmadığı konularda asla fikir yürütmemesi gelmektedir. İlim sahibi olmadan her konuda fikir yürütülen günümüzde bu hassasiyet yeniden kazanılmalıdır. Bâtınîlik gibi reddiye yazdığı meselelerde bile, muhalif görüş sahipleri kadar konuya vakıf olmadan tartışmaya girmemesi, görüş beyan etmemesi, bilimsel olduğu kadar aynı zamanda ahlâkî temel bir kriteridir.

Bilmeden Eleştirmemek:

el-Müstazhirî veya diğer adıyla *Fedâ'ihu'l-Bâtıniyye* adlı kitabında Bâtınîler'e yaptığı eleştirilerde, önce onların fikir ve iddialarının ne olduğuna genişçe yer vermiş ve daha sonra bu görüşlerinde düştükleri hata ve sapkınlıkları tespit etmiştir. Konuyu tartışırken reddettiği görüşleri tüm detay ve argümanlarıyla objektif olarak ortaya koyması, bu hassasiyetinin en önemli göstergelerinden birisidir. Gazâlî bunu, "Hiçbir görüş ve mezhebi o görüş ve mezhep sahipleri kadar öğrenip anlamadan eleştirmedim" sözleriyle ifade etmiştir.

İlmî Tarafsızlık: Muhaliflerinin görüşlerini tarafsız bir şekilde, çok güzel ve sistematik olarak ortaya koyduğu için İmam Gazâlî'nin bazı âlimler tarafından şiddetle eleştirildiğini biliyoruz. "*Batılı tasvir saf zihinleri idlâl eder!"* diyen Bediüzzaman Said Nursi Hazretleri gibi itiraz eden diğer ulema da aslında bu hakikate dikkat çekmiştir. Bu söz ve durum günümüzde *Eşeğin aklına karpuz kabuğu düşürmek* deyimiyle ifade edilmektedir. Yani, kişinin belki hiç aklında ve gündeminde olmayan yanlış ya da zararlı bir şeyi ona hatırlatmak demektir.

Bazen bir konunun doğrusunu bilmeyen ve yeterince bilgi sahibi olmayan insanların yanlış fikirlerle tanışmaları, hayır yerine şer getirebilir. Yakup (a.s.)'ın, Yusuf'un kardeşlerine onu vahşi bir hayvanın yemesinden korktuğunu söylemesi gibi. Bunun farkında olan İmam Gazâlî, insanlara faydalı olacak tarzda yaklaşmanın gerekli olduğunu düşünenlerdendir. Bu sebeple bazı kitaplarını sadece ehli için yazdığını, ehli olmayanlar için faydadan ziyade zarar verebileceğini özellikle vurgulamıştır. *Tehâfütü'l-Felâsife*, *el-İktisâd fi'l-İ'tikâd* ve *Mişkâtü'l-Envâr* gibi eserlerini bu alanda birikimi olan ilim erbabı için yazdığını kitaplarının önsözlerinde özellikle belirtme ihtiyacı duymuştur. İhyâ ve *Minhâc* gibi kitapları ise âvâm olsun, havâs olsun, herkesin okuyup istifade edebileceği bir içerik ve üsluba sahiptir.

İmam Gazâlî'nin özellikle kelam ve felsefe alanında kaleme aldığı reddiyelerinde bu ölçüden taviz vermediğini görüyoruz. İlmî tarafsızlık ilkesi diyebileceğimiz objektif yaklaşımı, İmam Gazâlî sadece Bâtınîleri eleştirdiği reddiyesinde değil; aynı şekilde, felsefe ve felsefecileri eleştirdiği *Tehâfütü'l-Felâsife*'sinde ve yine kelâmî ve felsefî konuları ele aldığı *el-İktisâd fi'l-İ'tikâd* adlı eserlerinde de hassasiyetle uygulamıştır. İtikatta orta yol anlamına gelen *el-İktisâd fi'l-İ'tikâd* adlı kitabını ehli için yazarken, avamın kelam ilminden uzak tutulması gerektiği hususunda da İlcâ-

mü'l-'avâm 'an 'ilmi'l-kelâm adlı kitabı kaleme aldığını görüyoruz.

Bu dönem, yüksek lisans öğrencilerimle mütalaa etmeye çalıştığımız *el-İktisâd* adlı kelam eserinde İmam Gazâlî'nin bu hassasiyetini bizatihi görmüş olduk. Tartıştığı her muhalif görüşün argümanlarını tek tek detaylarıyla zikretmesi, bazen "bu kadara da gerek var mı?" dememize sebebiyet verdi. Onun eleştiri konusunda gösterdiği bu ciddiyetin, bugün ilmî çalışma yapanlara ilham verecek noktada olması; belki de bu alanda onu ve benzer âlimleri vazgeçilmez kılan değerlerin başında gelmektedir.

Metodolojik Şüphecilik:

İmam Gazâlî'nin *Mizânü'l-Amel* adlı kitabının son cümlesinde dikkat çektiği diğer bir ilmî araştırma metodu ise kısaca *Metodolojik* Şüphecilik olarak özetlenebilir. Ona göre, bir konuda araştırma yapmaya sevk eden önemli motivasyonların başında bu metodik şüphecilik gelir. Bir konuda şüphe etmeyen kimse o konu hakkında araştırma yapma ihtiyacı da duymaz. Bu sebeple şüphe etmek bir konuyu araştırmayı ve sonuç olarak doğru bilgiye ulaşmayı beraberinde getirir.

İmam Gazâlî, *Mîzân*'da genellikle Dekart'la (Descartes) özdeşleştirilen ve bilgi felsefesinin Antik Yunan'dan beri tartışagelen şüpheciliğin, hakikate ulaşmadaki rolüne dikkat çeker. *Mizân'nın* son cümlesinde şüphecilik hakkında şu tespitte bulunur: "Şüpheler (sahibini) hakikate ulaştırır. Şüphe etmeyen düşünme ihtiyacı da duymaz. Düşünmeyen ise (hakikati) görmez. (Hakikati) görmeyen ise körlük ve sapkınlıkta kalmaya mahkûm olur!"[2] İbrahim Agâh Çubukçu gibi pek çok Gazâlî uzmanının bu konuya dikkat çektiği bilgisini paylaşarak nokta koyalım.[3]

Keşf ve Zevk Metodu:

İmam Gazâlî, *el-Münkiz mine'd-Dalâl* adlı meşhur biyografisinde, diğer bilgi edinme yöntemlerini değerlendirdikten sonra tasavvuf ilminin vurguladığı kalbî idrak ve keşf yolu olan "zevk" metoduna işaret eder. Allah Teâlâ hakkında hakikat bilgisine ulaştıracak en sağlıklı ve kesin yolun, sûfî tecrübeye ait bu metot olduğunu söyler. Kalbin bilgisinin, akıl ve his gibi diğer bilgi kaynaklarına göre daha güvenilir bir imkân olduğunu kesin bir dille ifade eder.

Dil ve Üslubda Sadelik:

Eserlerinde dikkat çeken önemli hususiyetlerden biri de yazı dilindeki akıcılık ve kolay anlaşılırlıktır. Dil ve üslup bakımından, İhyâ'da da olduğu gibi, genellikle ağdalı bir dil yerine sade bir dil kullanır. Zor meseleleri bile kolay anlaşılır kılan bu üslubu, eserlerinin tüm İslam coğrafyasında itibar görmesinin diğer bir sebebidir.

İhyâ'nın Yöntemi

İmam Gazâlî'nin tüm ilmî eserlerinde sadık kaldığı genel prensiplerden bahsettikten sonra, şimdi kısaca İhyâ'da takip ettiği yöntem hakkında bilgi verebiliriz. Bu kitabın asıl gayesi irşad ve ihya olduğu için, öncelikli olarak İslamî temel kaynaklar olan Kur'an, sünnet ve eser/âsâr adını verdiği selef-i salihîn'in görüşlerine sırasıyla müracaat etmek şeklinde özetlenebilir. Bundan sonraki yazılarımızda da görüleceği üzere, İmam Gazâlî ele aldığı konuyu bu aslî kaynakların süzgecinden geçirdikten sonra, akıl terazisinde son kez tartarak sonuca bağlar. Yani konu hakkında ayet, hadis, sahabe ve ulemanın sözlerini serdettikten sonra, meselenin akıl ve mantık yoluyla da nasıl değerlendirilmesi gerektiğini çeşitli misallerle, kendine has akıcı üslubuyla yeniden ortaya koyar. Kendi ifadesiyle hem nakle hem de akla yer vererek dirayet ve rivayet metotlarını cemetmiş oluyor. Bizler de ele aldığımız konularda, aslında İslam ilim geleneğinin yöntem ve usulûnü temsil eden Gazâlî hassasiyetini takip etmeye çalışacağız.

İmam Gazâlî'nin İhyâ'daki yöntemi hakkında söylenebilecek önemli bir diğer bilgi de ayet ve hadisleri verirken çok fazla yorum ve değerlendirme yapmamasıdır. Sanki ayet ve hadislerin yeterince kendi meramını ortaya koyduğu fikrindedir. Bazen işaret ettiği ayet ve hadislerle ilgili çok kısa bir açıklama yapmak suretiyle önemli can alıcı noktalara dikkat çekse de genellikle asıl söylemek istediğini ve nihâî yorumunu aklî değerlendirmeden sonraya bırakır.

Allah'ın üzerimizdeki rahmetinin tecellisi olan Peygamber varisi bu insanların ilim ve irfanından hissedar olabilmek niyazıyla Allah'a emanet olun!

---

2 İmam Gazâlî, Mizânü'l-Amel, Dârü'l-Minhâc, Beyrut 2020, s. 309.

3 İmam Gazâlî'nin bu prensibini ele alan çalışmalara örnek olarak bk. Mehmet Ayman, Gazali'de Bilgi Sistemi ve Şüphe, İnsan Yayınları, 1997; Aykut Küçükparmak, Gazali'nin Bilgi Sisteminde Hadsi Bilgi, Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Cilt: 1 Sayı: 2 Aralık: 2013.

Buhranların Ağında Batı

Mucahid YILDIZ

Yakın tarihimiz göstermektedir ki, Avrupa ve Amerika kıtalarını kastederek sözünü ettiğimiz Batı, Sanayi Devrimi ile birlikte maddi anlamda çok hızlı bir ilerleme kaydetmiştir. Ancak defaatle te'kid etmek gereken gerçek şudur; insanlığın huzur ve mutluluğunu sağlayan yalnızca teknolojik gelişmeler ve maddi refah seviyesinin yükselmesi değildir. Elbette insanların maddi ihtiyaçları vardır ve bunları karşılamak için çalışmak, gayret etmek gerekmektedir. 'Hiç ölmeyecekmiş gibi dünya için, yarın ölecekmiş gibi ahiret için çalışmak' anlayışı tam da bu dengeyi ifade eder. Çünkü insanın ruh alemini ifade eden manevi hayat, maddi ihtiyaçların çok daha üstünde bir yer almaktadır.

Batı, 18. yüzyıldan sonra yaşadığı teknolojik gelişimlerle birlikte maddi açıdan büyük ilerleme kaydetmiş olsa da hayatın manevi tarafını ihmal etmekle çok büyük ve acı bir hata yaptı. Halen de çoğunluğunun bu hatanın farkında olmadığı kanaatindeyim. Birinci ve İkinci 'Dünya' savaşı adını verdikleri ve milyonlarca insanın hayatını kaybettiği çok kanlı iki savaştan sonra, Batı'daki manevi çöküşün çok daha büyük boyutlara ulaştığını görmekteyiz.

Bu yıl, Almanya'nın bir tarafta ABD'ye, diğer tarafta ise sabık Sovyetler Birliği'ne teslim oluşunun 80. sene-i devriyesidir. Ülkeyi baştan başa işgal eden Amerikalılar ve Ruslarla birlikte Batı'da İngilizler, Belçikalılar ve Fransızlar; doğuda yalnızca Ruslar söz sahibi, batıda ise Amerikalılardı.

Her iki işgal gücü de, bulundukları yerlerde özellikle savunmasız kalan kadınlara tecavüz ederek büyük zulümler yaptıkları halde, bu korkunç saldırılarını hiçbir zaman geniş kitlelere duyurmadılar. Halk arasında duyanların da başkalarına anlatmalarına çeşitli yollarla mani oldular. Böylece savaş sonrası nesil, Doğu'da Rusları, Batı'da ise Amerikalıları birer kurtarıcı gibi görüyorlardı.

Almanya'ya ilk geldiğim yıllarda bir gazetede okuduğum makalede, savaş sonrası Amerikan askerlerinin evlerin bodrumlarında çok sayıda kadın tecavüz ettikleri yazılıydı. Yıllar sonra yaşadığım yere yakın bir

camide, 'açık kapı günü' diye ifade edilen bir günde yaşlı bir Alman kadınla küçük bir sohbetimiz oldu. Yaşı gereği, zannediyorum, savaş sona erdiği yıllarda bu kadın daha çok küçük bir çocuktu. Kendisine okuduğum o makaleden söz ettiğimde, bana itiraz ederek asla böyle bir şey yaşanmadığını, aksine Amerikalıların kendilerine çok iyi muamele ettiklerini iddia etti. Yalnızca Doğu Berlin'de, halkın Sovyetlere bağlı Müslüman tatar askerler tarafından acımasızca dövüldüğünü duyduğunu söyledi.

Buradan anlaşılıyor ki, her iki işgalci güç, yaptıkları zulmü saklamayı başarmış, hatta bir kısmını da Müslümanlara mâl etmişlerdi. Neticede, her ne emrettilerse seve seve yerine getirecek bir nesil yetiştirilmişti. Batı dünyasında ve genelde e tüm dünyada, Osmanlı'nın yıkılmasından sonra insanları dinden ve ahlaktan uzaklaştırmak hızlanmıştı. Bu süreç 2. Dünya Savaşı'ndan sonra daha da hız kazandı.

Amerikan kaynaklı birçok yeni uydurulan ritüellerle insanlar, geçmişteki geleneklerinden ve âdetlerinden uzaklaştırıldılar. Bu durum günümüzde de tüm hızıyla devam ediyor. Doğum günü, ölüm günü, sevgilileri günü, anneler günü, babalar günü, yılbaşı kutlamaları vs. ile insanlar mütemadiyen meşgul edilmektedir. Bir tür "cambaza baktırma" taktiğiyle, insanların ekseriyetinin adalet, hürriyet ve eşitlik gibi konulara hemen hiç kafa yormamaları sağlanıyor.

Şahsen şahid olduğum Alman toplumunda yaşayan insanlardan örnek vereyim. Çoğunun bütün derdi, günlük hayatını yaşamak; kendilerine adeta bir din gibi benimsetilen ritüellerle vakitlerini geçirmek ve yılda bir sefer 3 hafta tatil yapmak gibi dünyevi meşgalelerden başka hiçbir soruya cevap aramadıklarını görüyoruz.

Kanaatimce aynı maksatlarla, insanları daha çok mâlaa yani işlerle uğraştırmak için internet gibi 'bindik bir alamete, gidiyoz kıyamete' türünden bir çare buldular. Hele ki akıllı cep telefonlarının dünyanın en ücra köşelerine kadar ulaşmasıyla bu daha da vahim bir hâl aldı.

Ancak bütün bu menfi gelişmelere rağmen, büyük oyun kısmen de olsa 'Aksa Tufanı' ve akabindeki siyonist İsrail tarafından gerçekleştirilen Gazze katliamlarına tepkilerle bozuldu. Hem de şeytanın hizmetkârlarının icat ettiği sosyal mecrada. Yıllardır Müslümanların birer öcü ya da böcek gibi gösterildiği Batı toplumlarında artık hiç de küçümsenmeyecek bir kitle, özellikle yeni nesil, içinde bulundukları düzenleri ciddi bir şekilde sorgulamaya başladı. Allah Teâlâ'nın hidayet nasip ettiği kişiler, bu sorgulamanın neticesinde İslam'la şerefleniyor.

Trump ve ekibinin yaptıklarıyla birlikte, ABD'de iç çekişmelerin giderek daha da artacağı kanaatindeyim. Bu durum yalnızca Amerika'da değil, tüm Batı'da, belki de tüm dünyada insanların içinde yaşadıkları sistemi daha çok sorgulamalarına neden olacak. Problemlerin çözümü için yeni arayışlara giriştiklerinde, en doğru cevabı onlar, kendi içlerindeki İslam'ı araştırıp en güzel çarenin burada olduğunu tespit etmiş olan insanlar verecek.

Batı, 18. yüzyıldan sonra yaşadığı teknolojik gelişimlerle birlikte maddi açıdan büyük ilerleme kaydetmiş olsa da hayatın manevi tarafını ihmal etmekle çok büyük ve acı bir hata yaptı. Halen de çoğunluğunun bu hatanın farkında olmadığı kanaatindeyim. Birinci ve İkinci 'Dünya' savaşı adını verdikleri ve milyonlarca insanın hayatını kaybettiği çok kanlı iki savaştan sonra, Batı'daki manevi çöküşün çok daha büyük boyutlara ulaştığını görmekteyiz.

Modern İbrânîce Kısa Yahudi Tarihi

Elif ATABAŞ

(Viyana Ekonomi Üniversitesi mezunu. İşine ara vermiş tam zamanlı bir anne ve ev hanımı. Okumayı ve yazmayı seven bir blog yazarı. https://balkandays.blogspot.com/)

Hz. Yusuf ile Mısır'a yerleşen on iki kardeş ve dolayısıyla on iki İsrail kabilesi, zamanla bölgede azınlık konumuna düşerek köleleştirilir. Onları Mısır'dan kurtaracak kişi ise Hz. Musa'dır. Kur'an-ı Kerim'de "Beni İsrail" olarak geçen İsrailoğulları, II. Ramses döneminde Hz. Musa önderliğinde Mısır'dan Filistin'e giden yolculuğuna Kızıldeniz'den geçerek başlar. Yahudi inancına göre bu çıkış, Fısıh (Pesah) Bayramı olarak kutlanmaktadır. Çölde geçirdikleri günlerde, kendilerine her gün kudret helvası ve bıldırcın eti ikram edilen İsrailoğulları, bir müddet sonra şikâyet etmeye başlar. Bu esnada Hz. Musa, Sina Dağı'nda kırk gün süren inzivaya çekilir ve "on emir" ile döndüğünde, kavmini altın buzağıya taparken bulur. Devamında, Filistin'e savaşarak girmeyi reddettikleri için, kutsal topraklara ayak basmaları yasaklanır.[1]

Seneler sonra girdikleri kutsal topraklarda, Yahudi inancına göre, Kral Davud ve Kral Süleyman dönemlerinde altın çağlarını yaşarlar. Kral Süleyman'ın ölümünün ardından krallık ikiye bölünür. Asurlular tarafından gelen yıkım ve sonrasında da Babil sürgünü başlar. Süleyman Mabedi'nin yıkılması ve halkın Bâbil'e sürülerek yaklaşık yarım asır

1 Semiha Karahan, Bir Hakikat Şehri Kudüs (İnsan Yayınları:2021), 50.

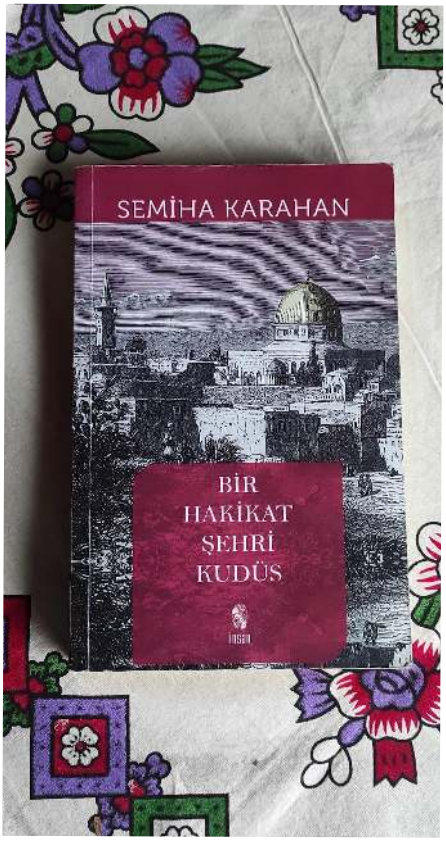

süren bir sürgün hayatı yaşaması, Yahudi tarihinin ilk büyük sürgünü ve en önemli hadiselerinden biri olarak kabul edilir.[2] M.S. 70 yılında Romalı komutan Titus'un bölgeyi ele geçirmesiyle ikinci sürgün başlar ve böylece Yahudiler, dünyanın dört bir tarafına dağılırlar. Gittikleri ülkelerde bulundukları coğrafya ve kültüre uyum sağlamaya çalışan Yahudiler, zamanla İbraniceyi unutur ve onu sadece ibadet dili olarak kullanmaya başlar. Hatta İbraniceye ilahi bir anlam yüklenerek günlük konuşmada kullanımı reddedilir.[3]

Peki, bir gün İsrail Devleti kurulduğunda ve dünyanın her tarafına dağılmış Yahudiler geri döndüklerinde, birlik ve beraberliği sağlayacak ortak dil olarak neyi kullanacaklardı? Zira her biri, bulundukları ülkelerde d İbranice ile karışmış farklı diller konuşuyordu. Almanya'da konuşulan Almanca ve İbranice karışımı "Yidiş" ya da İspanya'da yaşayanların kullandığı İspanyolca ve İbranice karışımı olan "Ladino" dilleri bunlara örnek olarak verilebilir.

Eliezer Ben-Yehuda ve İbranice

Eliezer Yitzhak Perlman, 7 Ocak 1858'de bugün Belarus'un kuzeyinde yer alan Vilna bölgesine bağlı Luzki'de doğdu. İlk eğitimini "Yeşiva" denilen bir Yahudi okulunda aldı. Anne ve babası onun haham olmasını istiyordu. Bu nedenle 1871'de, Polotsk'taki dayısının yanına, Talmud akademisinde okumak üzere gönderildi. Fakat işler hiç de ailesinin düşündüğü gibi gitmedi. Dillere, özellikle de İbraniceye özel bir ilgisi olan Yehuda Talmut dışında da bir şeyler okumak istiyordu. Bu noktada aslında tam da istediği gerçekleşti denilebilir. Gittiği okulun hahamı, Haskala'dan yani Yahudi Aydınlanmasından etkilenmesi sonucu Aydınlanma Edebiyatı ile tanıştı. O güne dek yalnızca dini metinlerde gördüğü İbraniceyi romanlarda okumaya başladı. Ancak dayısının bunu öğrenmesi üzerine okuldan alındı. Fakat Eliezer eve dönmemeye karar verdi. Müstakbel kayınpederi tarafından evlat edinildi ve hayatına orada devam etmeye başladı.[4] Lise eğitimi için Beyaz Rusya'nın önde gelen şehirlerinden biri olan Dünaburg'daki bir Gymnasium'a gönderildi. 1877'de liseyi bitirdikten sonra, üniversite eğitimi için Paris'e gitti.[5]

Ailesinin haham olmasını istediği ama Rusya'nın siyasi konjonktüründen etkilenerek farklı yerlere savrulan bir genç, İbraniceye duyduğu sevgi ise hiçbir zaman azalmadı ve bu sevgi uğruna tüm hayatını adadı. Okuldan kaçtığı için evine dönemedi; kayınpederinin evinde müstakbel eşinden Almanca, Fransızca ve Rusça dersleri aldı. Maddi imkansızlıklar ve geçirdiği tüberküloz hastalığına rağmen mücadelesini sürdürdü.[6]

Eliezer Ben-Yehuda, İbraniceyi yeniden canlandıran kişi olarak, bu uğurda günde en az 16 saat çalışmıştır. Ben-Yehuda, İbranice dilinin canlandırılması fikrine ilk olarak Paris'te yaşarken kapıldı. Bu süreçte, modern kavramları karşılayacak İbranice jargonunun eksikliğinden bahsetti ve boşluğu doldurmak için İbranice sözcükleri yenilemeye başladı. Ardından, Ben-Yehuda kapsamlı bir İbranice sözlüğün temeli olarak, tüm dönemlerdeki İbranice edebiyatından sözcükler listelemeye başladı. Üç başarısız yayın girişiminin ardından sözlüğü, *Antik ve Modern İbranicenin Tam Sözlüğü* adıyla 1908'de Berlin'de yayımlanmıştır. Sözlük, 1908 ile 1959 yılları arasında aşamalı olarak basılmış ve ek bir giriş cildi ile 16 cilt olarak planlanmıştır. İlk beş cilt, I. Dünya Savaşı başlamadan ve Ben-Yehuda 16 Aralık 1922'de hayatını kaybetmeden önce yayımlanmıştır. Ben-Yehuda, ölmeden altıncı ve yedinci ciltleri düzenledi ve bunlar da ölümün-

2 "Yahudilik", TDV İslam Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/yahudilik#1

3 Taha Kılınç, Dil ve İşgal (Ketebe Yayınları: 2024),24

4 "Eliezer Ben Yehuda", Hebrew Academy, https://en.hebrew-academy.org.il/hebrew-language/ben yehuda/

5 St. John, The Revival of a Classical Tongue Eliezer Ben Yehuda and the Modern Hebrew Language, 20

6 Kılınç, Dil ve İşgal.

Ben-Yehuda'nın temel hedefi, İbranicenin aile içinde konuşulan doğal bir dil haline gelmesi, çocukların ebeveynlerinden ana dil olarak İbranice öğrenmesi ve Filistin'deki Yahudi toplumunda günlük yaşamdan edebiyata ve entelektüel alanlara kadar her alanda kullanılmasıydı.

den sonra basıldı.[7]

"Ben-Yehuda 1922'de Kudüs'te tüberkülozdan öldüğünde İsrail'in kurulmasına daha 26 yıl vardı. Ama yeni devletin dili, kültürel altyapısı, kurum ve metinleri çoktan hazırdı. Bütün bunlar ömrü boyunca tek başına deliler gibi çalışan bir adamın ve ondan ilham alanların çabalarıyla gerçekleşmişti."[8]

Ben-Yehuda'nın temel hedefi, İbranicenin aile içinde konuşulan doğal bir dil haline gelmesi, çocukların ebeveynlerinden ana dil olarak İbranice öğrenmesi ve Filistin'deki Yahudi toplumunda günlük yaşamdan edebiyata ve entelektüel alanlara kadar her alanda kullanılmasıydı. Bunun için ilk pilot denemeyi de kendi evinde ve ilk oğlu üzerinde gerçekleştirmekten de çekinmedi. Bu konuda çok sıkı bir program izleyen Yehuda, oğlu konuşmaya başlayıncaya dek onu hiç kimseyle görüştürmedi. Ona göre, çocuklar modern İbraniceyi öğrenirse, aileler de bu dili doğal olarak benimseyecekti. Bu çalışmaların sonucunda 1890'larda ilk defa tamamen İbranice eğitim veren bir anaokulu açıldı. Kısa süre içinde derslerin tümünün İbranice olduğu liseler açıldı. Böylece I. Dünya Savaşı'ndan yaklaşık on yıl önce doğan çocuklar, yüzyıllar sonra ana dili İbranice olan ilk nesil olacaktı.[9]

Sonuç olarak hiçbir toplumsal ya da kültürel başarı, komplo

teorileri üzerine inşa edilmez. Her büyük dönüşümün ardında, kararlılıkla ve sabırla çalışan bireyler bulunmaktadır. Öte yandan yeni tarihçi İsrailli yazar İlan Pappe'nin "İsrail Hakkında On Mit" kitabında belirttiği gibi ne Filistin boş bir ülkeydi ne de Yahudiler ülkesiz bir halk. Tüm diğer mitlerin yanında gerçek olan bir şey varsa o da hedefleri uğruna çalışmalarıdır. 7 Ekim 2023'ten bu yana zihinleri felç eden bu halden, ancak Doğu ve Batı'da en zorlu koşullarda gösterilen başarı örneklerini bulup çıkararak ve her gün daha fazla çalışarak çıkmak mümkün gözükmektedir. Ayrıca Eliezer Ben-Yehuda'nın başarısının, ona inananlarca finansal olarak desteklendiği de unutulmamalıdır.

"Karşı propaganda incelikli olduğu kadar karmaşıktır da ve savunmasız yakalanırsanız dava-

7 Eliezer Ben Yehuda", Hebrew Academy, https://en.hebrew-academy.org.il/hebrew-language/ben yehuda/ (Accessed October 1, 2024).

8 Taha Kılınç, Kudüs Yazıları (Aşina Yayınları: 2021), 57

9 Eliezer Ben-Yehuda , A Dream Come True,11

nızın duyulmasını sağlamanız güçtür. Modern Filistin tarihi hakkında iyice bilgi sahibi olmak bu tür tartışma ve yüzleşmelerde çok değerlidir."[10]

Nurettin Topçu'nun İsyan Ahlakı kitabında ifade ettiği gibi:

"Aklı başında bir insanlık, kendini asla gayesi ve gerçekleştireceği mukadderatı olmayan bir varlık olarak düşünemeyecektir. Kendi gayesini bilecek noktaya erişmese bile o, sanki bu gayeye arka arkaya gelen nesillerin sonsuzluğunda ulaşılacakmış gibi hareket edecektir."

"Biz yaklaşık yüz seneden bu yana Filistin'de devam eden büyük bir haysiyet ve insanlık hikâyesine şahitlik ediyoruz. Biz bu haysiyet hikâyesinin neresindeyiz? Bu haysiyet hikâyesine, bir şekilde ucundan kenarından da olsa nasıl dâhil olabiliriz? Bizim karşımızda büyük bir disiplinle ve ciddiyetle çalışan bir düşman var. Biz bu düşman karşısında ağlamayacağız. Biz çok çalışacağız. Ancak bu şekilde Filistin davasına destek olabiliriz." (Peren Birsaygılı Mut)

KAYNAKÇA

Karahan, Semiha. Bir Hakikat Şehri Kudüs. İnsan Yayınları: 2021.

TDV İslam Ansiklopedisi,"Yahudilik". https://islamansiklopedisi.org.tr/yahudilik#1

Kılınç, Taha. Dil ve İşgal. Ketebe Yayınları: 2024.

St. John, Robert. The Revival of a Classical Tongue Eliezer Ben Yehuda and the Modern Hebrew Language.

Pappe, Ilan. İsrail Hakkında On Mit (Çeviren: S.Erdem Türközü), Nika Yayınevi:2018.

Hebrew Academy, "Eliezer Ben Yehuda" https://en.hebrew-academy.org.il/hebrew-language/ben yehuda/

Kılınç, Taha. Kudüs Yazıları. Aşina Yayınları: 2021.

Ben-Yehuda, Eliezer. A Dream Come True (Translated by T. Muraoka) Cambridge Studies:1993

10 Pappe, İsrail Hakkında On Mit, 15

Sonuç olarak hiçbir toplumsal ya da kültürel başarı, komplo teorileri üzerine inşa edilmez. Her büyük dönüşümün ardında, kararlılıkla ve sabırla çalışan bireyler bulunmaktadır. Öte yandan yeni tarihçi İsrailli yazar İlan Pappe'nin "İsrail Hakkında On Mit" kitabında belirttiği gibi ne Filistin boş bir ülkeydi ne de Yahudiler ülkesiz bir halk.

Taşkent'te Bir Değişim Rüzgarı Yahut Gelenekten Beslenmek

Zübeyir ŞEKERCİ

Evvelsi gün, Bişkek-Oş arası süren 40 dakikalık kısa bir uçuşun ardından Sultan abinin kuzeni beni havalimanından alıp sınırdan geçirmiş, sonrasında Andijan'a varmıştık. Sultan abi ile 2022 yılında, ilk Özbekistan seyahatimde bir Özbek düğününde tanışmış ve düğün sonrası davetine icabet edip yaşadığı şehri, Andijan'ı gezmiştik. O günden bu yana iki yıldan fazla iletişimde kaldık ve bugün nihayet -yeniden- bir aradaydık. Bir düğün vesilesiyle tanışmış olmamıza karşın onda bir akrabanın gösterdiği hürmetten çok daha fazlası vardı. Aslında Özbek halkının mihmandarlığına dair bir özetti Sultan abi.

Andijan'da günü geçirdikten sonra -elbette misafire aş ikramı da dahil- arabayla Taşkent'e geçmiştik. Sultan Abi, başkentteki bir fabrikada yönetici olduğundan Taşkent-Andijan arasında sürekli gidip geliyor. Bu vesileyle beni birkaç gün ağırlayabilecekti. İki yıl aradan sonra şehre geldiğimde bazı yenilikler dikkatimi çekmişti: Hummalı inşaat faaliyetleri, uzatılan metro hatları ve dahası.

İlk gün, yeni yapılan birkaç camiyi gezerken Özbeklerin mimaride gelenekten kopmamaya gayret ettiklerini fark ettim. Bizdeki "Cumhuriyet camileri"ne burada rastlanmıyordu. Elbette klasik dönemin izlerini bütünüyle yansıttıkları söylenemez; fakat "kompleks" sahibi olmadan gelenekten beslenmeyi başarmışlardı.

Cami gezisinin akabinde önce "Taşkent City Mall"a geçtik. Avm'nin miladı pek eski değil ancak oldukça canlıydı. Sovyet sonrası neo-liberal politikaların hız kesmeden sürdüğü bir ülkenin nüvelerini taşıyordu adeta; tıpkı 2002 sonrası Türkiye gibi. "Gelişmişlik" artarken nelerden ödün verildiği sorusunu tam da bu noktada düşünmek mühim. Nitekim yüksek katlı binalar, rezidanslar, çok şeritli yollar ve dahası... Yeniliği ve ekonomik "ferahlığı" getirirken, otantikliği ve sahiciliği götürüyordu belki de.

Cuma namazına geçtik. Namaz öncesinde, Özbek Türkçesi ile vaaz veren hocayı dinleyen yoğun bir kalabalık vardı. Bazı kelimeler fone-

tik olarak tanıdık geliyordu. Bir süre sonra ezan okundu, sünnete duruldu. Hutbe sadece Arapça idi. Namaz kılındı ve akabinde cemaatin büyük kısmı son sünnete kaldı. Şaşırmıştım; malum, Türkiye'de farzdan sonra cemaatin hatırı sayılır bir kısmı camiden ayrılıyor. Tesbihattan sonra cenaze namazı kılındı. İmam, bizde olduğu gibi nasıl kılınacağına dair malumat vermedi.

Namaz sonrası cami çevresindeki mezarlıklara bakarken, toprağın yüzeyin üstünde olması ilgimi çekti. Daha sonra başka yerlerde de benzer manzaralara rastladım. Sultan Abi'yle fabrikaya uğrayıp döndükten sonra günü akşam yemeğiyle nihayete erdirdik.

Ertesi gün, Sultan Abi'nin işleri hasebiyle geziye tek başıma devam edecektim. Yol tarifini aldım ve yola koyuldum. Taşkent, Sovyetler döneminden kalma geniş bir metro ağına sahip. Ancak özellikle son 10-15 senedir şehrin genişlemesi ve nüfus yoğunluğunun artmasıyla birlikte yeni hatlar da inşa edilmiş. Yeraltının yanı sıra, yolculuğu dört beş dakika süren yer üstü duraklar da yapılmış. Bu duraklar sayesinde Taşkent'in modern hem de garip duran hüviyetine de şahit oluyorsunuz.

Hazreti İmam Külliye'sine giderken, yeni metro hattından eskisine aktarma yaptım. İndikten sonra yaklaşık 30-35 dakika yürüyerek külliyeye vardım. Yol boyunca eski, dar ama görece otantikliği korunmuş sokaklardan geçtim. Özellikle külliyenin çevresindeki "kentsel dönüşüm" çalışmaları dikkatimi çekti.

İki yılın ardından tekrar buradaydım. Külliye camisinin hemen girişinde yoğun bir turist kalabalığı ve gürültü vardı. Abdest aldıktan sonra camiye girdim. Ebu Bekir Kaffal Eş Şaşi adına, ilk İslam alimlerinden, külliyeye, bu sebeple Hazreti İmam ismi verilmiştir. 2007 yılında İslam Karimov tarafından yaptırılan külliye, klasik dönem mimarisinden izler taşımaktadır. Camiye girdim; önce etrafı inceledim, akabinde namaz kılıp kenara çekilerek oturdum. Eğer bir "turist" bir hanımsanız, caminin içerisine girme şansınız "Müslüman" bir hanıma göre daha yüksek. Kaldı ki kılık kıyafet ve örtünme konusunda da benzer bir durum söz konusu. Nitekim, iki yıl içinde bu durum pek değişmemişti.

Öğlen namazını kıldıktan, tesbihattan sonrası imam Kur'an okumuştu. Burada namazlar ezan okunduktan hemen sonra değil, bir müddet bekledikten sonra kılınıyor. Nitekim seyahat boyunca bunu sıkça gözlemleyecektim. Namazdan sonra Türkçe konuştuklarını duyduğum iki hoca ile tanıştım. Özbekistan'da camilerin yoğunluğun-

Andijan'da günü geçirdikten sonra -elbette misafire aş ikramı da dahil- arabayla Taşkent'e geçmiştik. Sultan Abi, başkentteki bir fabrikada yönetici olduğundan Taşkent-Andijan arasında sürekli gidip geliyor. Bu vesileyle beni birkaç gün ağırlayabilecekti. İki yıl aradan sonra şehre geldiğimde bazı yenilikler dikkatimi çekmişti: Hummalı inşaat faaliyetleri, uzatılan metro hatları ve dahası.

dan bahsettiğim sırada, üç yıldır burada görev yapan Ahmet Hoca, bunun gerekçesini cami sayısının azlığı ve kamusal alandaki ibadet yasağı ile ifade etmişti. Görünen o ki, Sovyet döneminden kalma bazı yasaklar sürüyor.

Camiden çıkıp, arka tarafta Hz. Osman Mushafı'nın sergilendiği müzeye girdim. Müze girişinde kayıt almak yasak dense de içerde herhangi bir uygulama yoktu; dileyen kayıt yapabiliyordu. Orijinal mushaf, kanlı mushaf da deniyor. Ceylan derisi üzerine yazılmış ve birçok kez el değiştirdikten sonra Hazreti İmam Külliyesi'nin bir kısmı olan bu müzenin girişinde, çift cam içerisinde korunuyor. A'râf suresinden ayetler açık. Müzede, bütün dillerde yazılmış Kuran mealleri dışında Zemahşeri'nin Keşşaf'ı gibi birçok İslam eserlerinin ilk yahut daha sonradan yazılmış nüshaları bulunuyor. Malay, Türk, Arap Fransız, Alman, Koreli ve Çinli ziyaretçilerin yoğun ilgisi vardı. Yaklaşık yarım saat incelemenin ardından müzeden çıktım. Henüz inşaatı devam eden İslam Medeniyet Merkezi'ni gören terasa geçtiğimde içerde dikkatimi çeken Çinli grupla tanıştım. Müslüman olduklarını öğrendiğim Çinli amcalardan birinin adı Süleyman'dı. Hoş bir tanışmanın ardından vedalaştık. Daha sonra ben Barakhan Medresesi'nin oraya geçtim.

Barakhan Medresesi, 16. yüzyılda inşa edilmiş ve ismini Müslüman Türk hükümdar Barak Han'dan almıştır. Sovyet dönemine kadar eğitim faaliyetlerinin sürdüğü medrese, bugün müze olarak kullanılıyor. Mavi kubbeleri, işlenmiş çinileri ve estetik mimarisiyle mest edici bir yapıdır. Ancak günümüzde yalnızca hediyelik eşya satanların dışında ilmi faaliyetlerinin olmaması oldukça düşündürücü. Bilhassa evvelde mihrap olarak kullanılan kısımda bir dükkânın "kasa"sının olması beni üzmüştü.

Günü burada bitirdikten sonra eve döndüm. Sultan Abi işleri erken bitirdiği için eşiyle beraber Andijan'a dönmüş ve anahtarı bana teslim etmişti. Ev, bana emanetti. Yüz yüze toplasan birkaç gün görüştüğü bir insana evini emanet etmesi bahsettiğim mihmandarlığa/misafirperverliğe müthiş bir örnekti şüphesiz.

Taşkent'teki son günümde kahvaltı yaptıktan sonra metro vasıtasıyla Şeyh Zeyneddin Mezarlığı'na doğru yola çıktım. Özbek alim ve siyaset adamı merhum Alihan Töre'nin kabri burada bulunuyor. Kendisi, ikinci kez kurulan Doğu Türkistan İslam Cumhuriyeti'nin ilk Cumhurbaşkanıdır. Metrodan inip bir süre yürüdükten sonra nihayet gelmiştim. Geldiğim sıra ezan okunuyordu. Biraz soluklandıktan sonra camiye geçtim. Namazı kıldıktan daha evvel ziyarette bulunmuş arkadaşım Burak Çetik'in attığı fotoğraftan kabrini buldum. Merhumun ruhuna okuduğum sırada, bir baba ve yanında iki evladı belirdi. Kendi aralarında konuşurlarken çocuklardan biri, merhumu sorduğunda babası "Ediptir, alim zattır, yahşi adamdır", deyince tebessüm ettim. Daha sonra Şeyh Zeyneddin'in türbesinde tanıştık. Türbede çocuklarıyla beraber Kur'an tilavetinde bulundular ve sonrasında kendilerini tanıttılar. İsmi Said Kamal, Kore dili tercümanlığı yapıyormuş. İstanbul'dan geldiğimi öğrenince, bir süre önce orada olduklarını söylemişti. Bir sonraki güzergahımın "Mustaqıllık(Bağımsızlık) Meydanı" olduğunu öğrendiğinde tereddütsüz arabayla bırakma davetinde bulundu. Camiden eşyalarımı almamı ve kendisinin otoparkta beklediğini söyledi. Cami girişindeki mezarlığı göstermiş ve vefat edenin önemli bir alim zat olduğunu dile getirmişti. (Daha sonra bahsettiği ismin Şeyh Muhammed

Sadık Muhammed Yusuf olduğunu öğrenecektim.) Said Kamal Abi ile yol boyunca sohbet etmiştik. Kore'de yüksek lisans yapmış. Oranın insanın sahici olmadığını ve ikircikli bir tavra sahip olduğunu söylemişti. İki evladını da Kuran'ı düzgün öğrenmeleri için özel eğitime göndermiş. Meydana gelmiştik, girişe bırakırken teşekkür ettim ve vedalaştık.

Bağımsızlık Meydanı, ismiyle müsemma olup Özbekistan'ın bağımsızlığını simgeleyen bir parktır. İçeride büyükçe bir süs havuzunun yanı sıra, vefat etmiş Özbeklerin isimlerinin yer aldığı anıtlar, sönmeyen ateş ve feryat eden bir anne heykeli bulunuyor. Meydanın bir kısmı, içerisinde büyük bir dünya küresinin olduğu, kapalı. Girişinde görevli polis, Türkiye'den geldiğimi öğrenince hemen samimiyet göstermişti. Seyahat boyunca Türkiye'den gelenlere karşı tavır buydu. Parkta gezinirken bir yabancı, "fotoğrafımı çekebilir misiniz?" diye sordu. Kabul edip fotoğrafını çektim. Ardından gülümseyerek "sıra sende" dedim. O da beni çektikten sonra kendisinin aslen Halepli olduğunu ancak BAE'de IT olarak çalıştığını filan söyledi. Bir süre sohbet ettikten sonra Türkçeyi dizilerden gayet iyi öğrenmişti. Bir süre sohbetin ardından müsaade istemiş ve sonra etrafı gezip günün son durağına yani Minor Camii'ne yola koyulmuştum.

Metrodan indiğimde haritalardan camiyi ararken telefonumun şarjı bitmişti. Neyse ki zihnimde kalan rota sayesinde camiyi bulabildim. 2014 yılında açılan Minor Camii, klasik Türkistan mimarisinden motifler taşısa da dış cephenin beyaz mermerlerden oluşması farklı bir hava katıyor. İki uzun ve mavi minaresi, geniş bahçesi ve 2500 kişilik kapasitesiyle ilgiye mazhar olmayı hak ediyor. Akşam ve yatsı namazlarını kıldıktan sonra, tatlı bir yağmur eşliğinde eve döndüm. Kadim ve modern esintileriyle Taşkent'e veda ederken ertesi gün bir diğer Türkistan güzeli Buhara'ya trenle yola çıkmıştım bile.

Barakhan Medresesi, 16. yüzyılda inşa edilmiş ve ismini Müslüman Türk hükümdar Barak Han'dan almıştır. Sovyet dönemine kadar eğitim faaliyetlerinin sürdüğü medrese, bugün müze olarak kullanılıyor. Mavi kubbeleri, işlenmiş çinileri ve estetik mimarisiyle mest edici bir yapıdır. Ancak günümüzde yalnızca hediyelik eşya satanların dışında ilmi faaliyetlerinin olmaması oldukça düşündürücü.

Sürgün Dergisi 12. Sayısı Çıktı

www.surgun.net